

Міністерство внутрішніх справ України
Львівський державний університет внутрішніх справ

ПРОФЕСІЙНА ЕТИКА ЮРИСТА

Навчально-методичний посібник
у схемах

Львів
2018

УДК 174.34 (075.8)

ББК 87.71

П 84

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет
Вченою радою Львівського державного університету внутрішніх справ
(протокол від 29 серпня 2018 року № 1)

Рецензенти:

Кельман Михайло Степанович – доктор юридичних наук, професор, професор
кафедри теорії та філософії права ННПП НУ
«Львівська політехніка»

Ковальчук Зоряна Ярославівна – доктор психологічних наук, професор,
заступник декана факультету №7 ЛьвДУВС

П 84 Професійна етика юриста : навчально-методичний посібник (у
схемах) / за наук. ред. проф. В. С. Бліхара. Львів: ПП «Арал»,
2018. 108 с.

ISBN 978-617-511-265-6

Пропонований навчально-методичний посібник відповідає навчальній програмі
курсу «Професійна етика юриста». Посібник підготовлено викладачами кафедри
філософії та політології ЛьвДУВС.

Особливістю посібника є те, що в ньому використовуються структурно-логічні
схеми з урахуванням новітніх документів і літератури, нових підходів до низки
дискусійних проблем підготовки юридичних кадрів.

ISBN 978-617-511-265-6

УДК 174.34 (075.8)

© Бліхар В. С. та ін., 2018
© ПП «Арал», 2018

ЗМІСТ

ВСТУП	4-5
Розділ 1. Загальна теорія етики	6
Тема 1. Етика як наука про мораль	6-14
Тема 2. Основні етичні цінності та категорії етики.....	15-27
Тема 3. Моральні виміри спілкування	28-35
Розділ II. Професійна етика юриста	36
Тема 4. Юридична етика: поняття, види, джерела	36-45
Тема 5. Моральна культура як система ціннісних показників діяльності юриста	46-56
Тема 6. Етичні засади здійснення правосуддя	57-65
Тема 7. Професійна етика адвокатів	66-75
Тема 8. Професійна етика прокурора.....	76-82
Тема 9. Професійна етика слідчого	83-89
Додаток 1. Тестові питання з курсу «Професійна етика юриста»	90-98
Додаток 2. Словник термінів та понять	99-100
Список використаних джерел	104-106

ВСТУП

Професійна етика юриста є тим видом прикладної етики, який заснований на взаємозв'язку та взаємозумовленості правових та морально-етичних принципів, норм, правової та моральної свідомості, будучи одночасно специфічним проявом моралі. Вона включає в себе всю сукупність тих конкретних морально-етичних принципів та настанов, що застосовуються у правоохоронній та правозастосовній діяльності юриста.

Опанування професійної етики юриста сприяє процесам формування світогляду та морально-етичних поглядів працівників юридичної сфери, спрямовуючи їх на дотримання норм моралі, забезпечення справедливості, захисту прав, свобод, людської честі та гідності. Саме тому вивчення основ професійної етики як науки виступає важливим елементом освітніх процесів по підготовці здобувачів освітнього ступеня «бакалавр» галузі знань 08 «Право», спеціальності 081 «Право». Мета професійної етики юриста як науки та початкової дисципліни полягає у виробленні у майбутніх правознавців цілісного уявлення про характер та механізм дії етичних норм, їх єдності із вимогами суспільної моралі та права, закріпленні цих уявлень у формі переконань та настанов професійної поведінки.

Основними завданнями навчальної дисципліни «Професійна етика юриста» є:

- засвоєння основних понять та інститутів професійної етики;
- вивчення основних морально-етичних норм, що регулюють професійну службову діяльність, правил встановлення підстав для прийняття правових рішень;
- оволодіння навиками осмислення та аналізу правозастосовної практики відповідно до етичних стандартів;
- формування навичок використання набутих знань для вирішення практичних ситуацій у професійній діяльності;
- усвідомлення значимості майбутньої професії.

Відповідно до вимог освітньо-професійної програми дисципліни здобувачі вищої освіти **повинні:**

Знати:

- основні етичні категорії та їх місце у формуванні ціннісних орієнтацій професійної діяльності;
- вимоги основних нормативно-правових актів у сфері моралі та етики;
- зміст та особливості професійної етики у юридично-правовій діяльності співробітників органів внутрішніх справ;
- моральну специфіку здійснюваної професійної діяльності;
- норми професійної етики та шляхи вирішення морально-етичних конфліктних ситуацій у професійній діяльності;
- суть морально-професійних деформацій у службовій діяльності та шляхи їх подолання;
- особливості морально-етичних відносин у службовому колективі;
- основні вимоги етики службових відносин та службового етикету;
- поняття, особливості та роль службового етикету, його основні норми та функції;
- основи мовного етикету та етикету спілкування із громадянами та колегами.

Вміти:

- оцінювати факти професійної діяльності як із правової, так і з морально-етичної позиції;
- застосовувати морально-етичні норми та правила поведінки у конкретних життєвих та службових ситуаціях;

- спілкуватись із колегами та із громадянами, у т.ч. з представниками різних соціальних груп, національностей, рас та релігійних конфесій, на основі правил професійної етики;
- давати морально-етичну оцінку проявам порушень норм професійної етики;
- орієнтуватися в основних нормативно-правових актах у сфері моралі та етики;
- розвивати творчий потенціал, спрямований на досягнення успіху у професійній діяльності;
- суворо дотримуватись положень та правил професійної етики.

Володіти:

- навиками оцінки своїх вчинків та вчинків оточуючих з позицій норм професійної етики та моралі;
- здатністю до поведінки у колективі та з громадянами відповідно до норм професійного етикету;
- високим рівнем морального виховання та самовиховання, ділового спілкування керівників та підлеглих, міжособистісних відносин між колегами;
- можливістю аналізувати соціально значимі проблеми та процеси з позиції морально-етичних цінностей та норм;
- формами та методами вирішення морально-етичних проблем у професійній діяльності;
- основними поняттями професійної етики, культури виробництва, культурою ведення процесуальних документів, що стосуються морально-етичного змісту професійної діяльності.

Навчальний посібник містить стислий матеріал навчального підручника¹, на основі якого відповідна навчальна дисципліна викладається здобувачам вищої освіти за спеціальністю 081-«Право» у Львівському державному університеті внутрішніх справ, завдання для проведення семінарських занять, тестові завдання для проведення контролю знань та самоконтролю; словникова частина посібника подана у вигляді глосаріїв по кожній окремо взятій темі навчальної дисципліни, а також схеми, що використовуються як для візуалізації лекційного матеріалу, так і для розуміння логіки вивчення основних проблем професійної етики юриста.

¹ Професійна етика юриста : підручник / [В. С. Бліхар та ін. ; за ред. проф. В. С. Бліхара] ; Львів. держ. ун-т внутр. справ. - Львів ; Хмельницький : Хмельниц. ун-т упр. та права, 2016. - 357 с.

Розділ 1. ЗАГАЛЬНА ТЕОРІЯ ЕТИКИ

Тема 1. Етика як наука про мораль

План

1. Етика як наука про мораль.
2. Мораль як специфічний спосіб регулювання поведінки людини.
3. Функції моралі.

Ключові терміни та поняття: етика, нормативна етика, дескриптивна етика, добродієвість, етичний, моральний, функції моралі.

1. Етика як наука про мораль

Етика є філософською наукою, яка вивчає і досліджує природу, сутність, виникнення, розвиток, структуру, функції моралі та її прояви в різноманітних сферах діяльності.

Її головні завдання полягають у тому, щоб раціонально обґрунтувати мораль, її природу, місце і значення в розвитку людини і суспільства, показати та проаналізувати історичні форми моральності, висвітлити функції та механізм моральної регуляції, розкрити сутність і структуру моральної свідомості тощо.

Гносеологічний аспект етики демонструє філософський підхід до тлумачення основних етичних категорій (добро, зло, справедливість, совість, честь, гідність, обов'язок тощо) і відображає їх змістовне наповнення урахуванням історичного розвитку етики і сучасних досягнень етичної теорії.

Специфіка етики як науки про мораль виявляється у:

- наявності особливого предмета досліджень, яким є мораль;
- особливих методах дослідження, які стосуються вивчення громадської думки та узагальнюють психологічні особливості людини та суспільства;
- способі свого вираження та застосування комунікації (понятійний апарат та термінологія).

Головним предметом етики є мораль. Трактатування моралі, виокремлення її своєрідності та призначення визначають і зміст етики.

Через призму розуміння моралі як діяльності етика виступає як наука про специфічну форму людської діяльності, філософська теорія моральності.

Завдання етики полягає в тому, щоб описати, пояснити та навчити моралі. Саме тому у системі цієї науки вирізняють: а) етичну аксіологію, б) деонтологію (проблеми обов'язку і належного), в) етику, що вивчає мораль певного суспільства з позицій історії та соціології, г) генеалогію моралі, д) історичну етику, е) соціологію моралі, ж) професійну етику. Етика як наука не лише вивчає, узагальнює та систематизує основні принципи та норми моралі, що функціонують у суспільстві, але й сприяє виробленню таких моральних уявлень, котрі максимальним чином відповідають історичним потребам, сприяючи цим удосконаленню людини та суспільства.

2. Мораль як специфічний спосіб регулювання поведінки людини

Мораль –

- практично-оцінний спосіб ставлення людини до дійсності, що регулює поведінку позиції принципового протиставлення Добра та Зла;
- сукупність вимог, норм, принципів щодо поведінки людини, її ставлення до інших людей і до себе;
- реальне явище, що являє собою основу для людських вчинків;
- система мотивацій поведінки людини;
- ціннісно-сміслове ядро культури.

Мораль — це явище, якому притаманні такі *ознаки*:

- суспільний характер (виникає тільки в суспільстві);
- джерелом моралі є потреба людини жити в суспільстві;
- мораль — об'єктивне явище, не залежне від волі людини;
- мораль виражає інтереси суспільства, панівних соціальних груп (верств, каст, класів);
- мораль — специфічний тип регулювання відносин людей;
- мораль є одним із способів погодження (гармонізації) індивідуальних і суспільних інтересів;
- нормативний характер;
- імперативність викладу моральних норм;
- специфіка механізму регулювання поведінки людини;
- специфіка санкції (совість і громадський осуд);
- призначення моралі полягає у підтриманні та захисті єдності й цілісності спільноти.

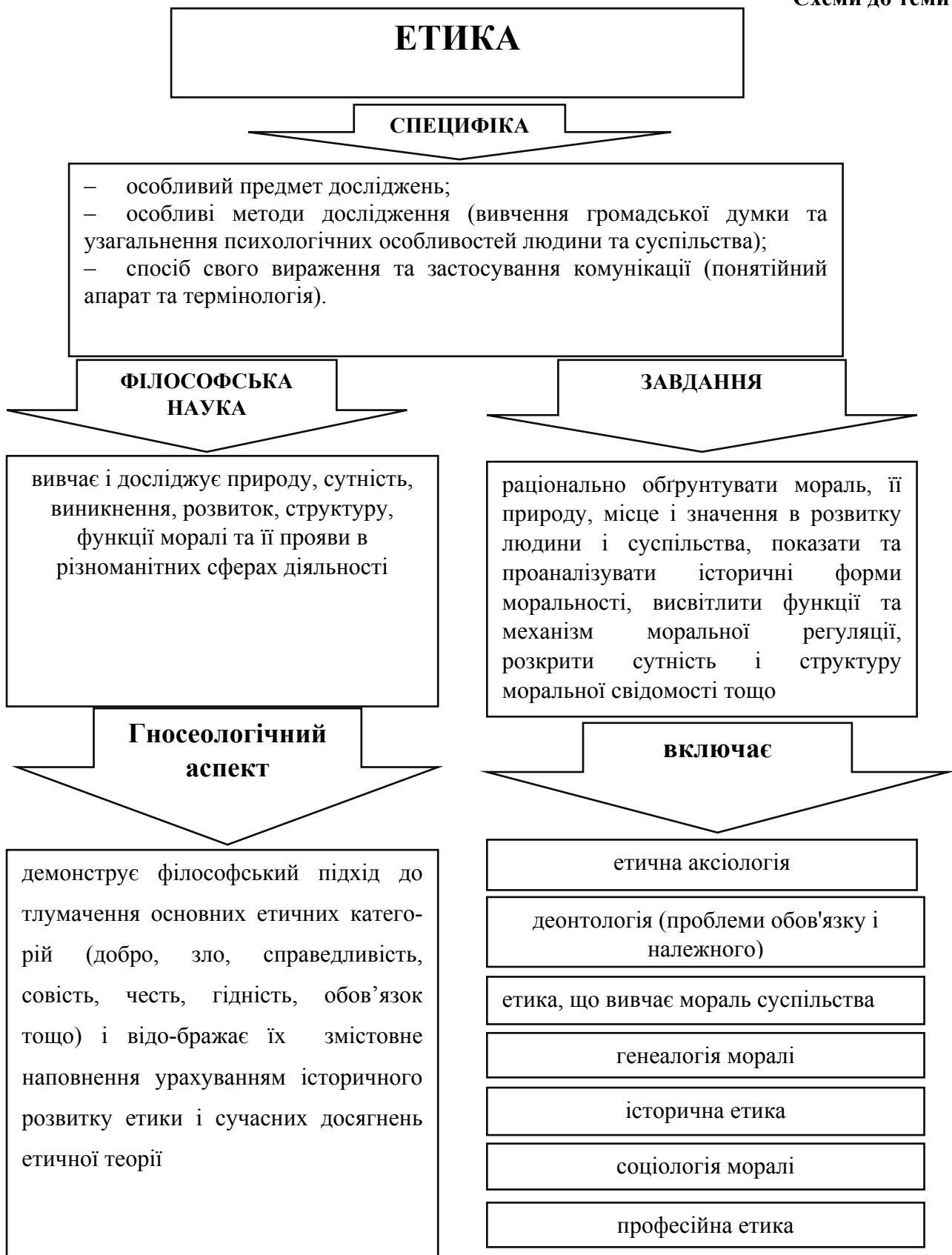
3. Функції моралі

Функції моралі – це ролі, які мораль відіграє в суспільстві, забезпечуючи його цілісність, виживання й розвиток. До них відносять такі:

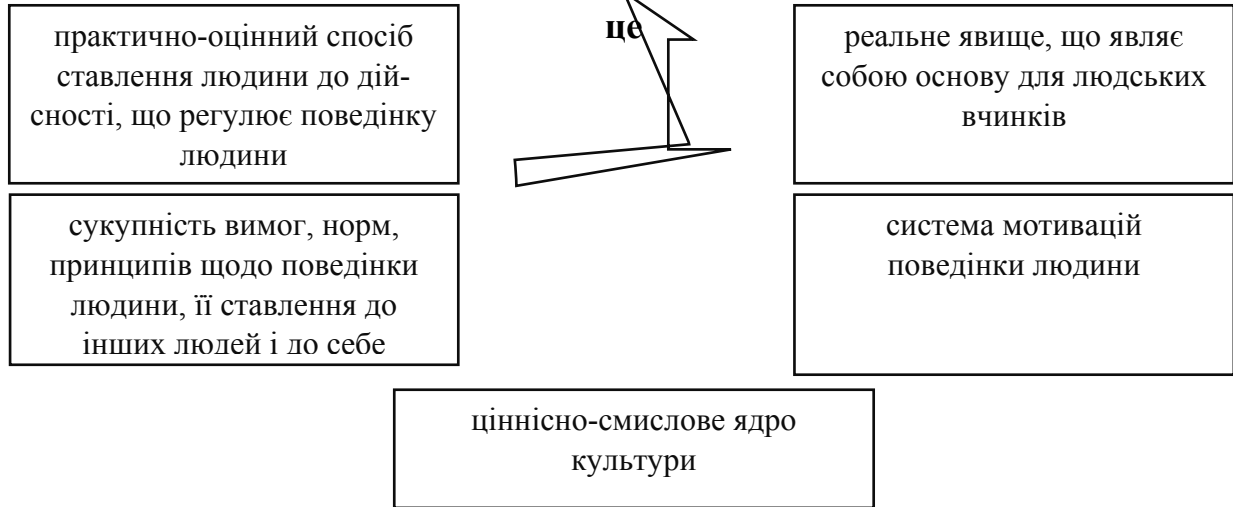
1. *Гуманістичну*. Мораль створює орієнтир людяності, повертає людині цілісність.
2. *Регулятивну*, оскільки мораль є особливим способом впливу на поведінку людей. Мораль регулює поведінку як окремої людини у всіх сферах її життєдіяльності, так і різних соціальних суб'єктів, суспільства загалом.
3. *Виховну*, що здійснюється через формування особистості, розвиток її самосвідомості, морального самовдосконалення. Мораль привчає людину дотримуватись правил гідної поведінки, виховує здатність керуватись ідеалами добра, істини, прекрасного.
4. *Комунікативну*. Як засіб комунікації, ритуалізована мораль (етикет) вчить, як зустрічати людей і як проваджати, як їх вітати тощо.
5. *Пізнавальну*. У моральній свідомості світ уявляється крізь призму добра та зла, обов'язку та відповідальності. Пізнання життя, вибір власного шляху здійснюється з позицій моральних критеріїв зусиллями особистості.
6. *Світоглядну* (ціннісно-орієнтаційну). Моральна свідомість виводить людину на вищі моральні цінності, на поняття сенсу життя. Це уявлення про призначення людини, мету життя, щастя, гідність, що орієнтують її на втілення цих цінностей у лінії поведінки.

Література

1. Етика: навч. посіб. / [В. О. Лозовой та ін.]; за ред. В. О. Лозового; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – К.: Юрінком Інтер, 2007. – 223 с.
2. Етика та естетика: навч. посіб. / Ортинський В. Л. [та ін.]; під заг. ред. М. П. Гетьманчука; Львів. держ. ун-т внутр. справ. – Л.: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2010. – 319 с.
3. Малахов В.А. Етика: курс лекцій / Віктор Малахов. - Острог: Вид-во Нац. ун-ту "Острозька академія", 2014. - 213 с.
4. Мовчан В. С. Етика: навч. посіб. / В. С. Мовчан. – [3-тє вид., випр. і доп.]. – К.: Знання, 2007. – 484 с.
5. Павлишин, Л. Г. Етика: навч. посіб. / Л. Г. Павлишин. - Т.: Вектор, 2013. - 275 с.
6. Професійна етика юриста: підручник / [В. С. Бліхар та ін.; за ред. проф. В. С. Бліхара]; Львів. держ. ун-т внутр. справ. - Львів; Хмельницький: Хмельниц. ун-т упр. та права, 2016. - 357 с.
7. Тофтул М. Г. Етика: підручник / М. Г. Тофтул. – [2-е вид., випр., допов.]. – К.: Академія, 2011. – 437 с.

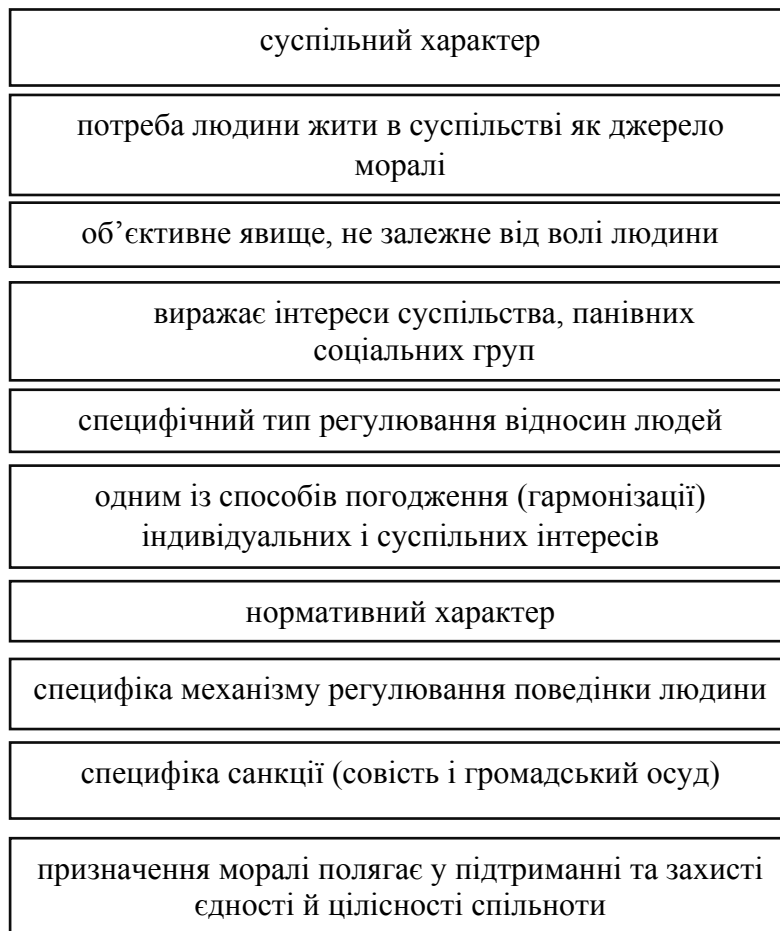

МОРАЛЬ

МОРАЛЬ

ознаки

МОРАЛЬ

функції

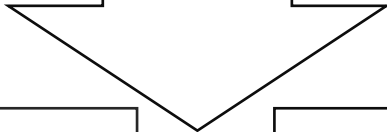

Гуманістична

(формування людяності,
повернення людині цілісності)

Регулятивна

(регулює поведінку як окремої
людини, так і суспільства
загалом)

Виховна

(формування особистості, розвиток
її самосвідомості, морального
самовдосконалення)

Комунікативна

(ритуалізована мораль (етикет)
вчить, як зустрічати людей і як
проводжати, як їх вітати тощо)

Пізнавальна

(пізнання життя, вибір власного
шляху з позицій моральних
критеріїв)

Світоглядна

(ціннісно-орієнтаційна)

ХІД СЕМІНАРСЬКОГО ЗАНЯТТЯ

Семінарське заняття №1. Етика як наука про мораль (2 год.)

Освітня мета: поглибити теоретичне знання основних засад становлення моралі здобувача вищої освіти.

Виховна мета: сформувати основи морально-етичної поведінки здобувача вищої освіти.

План.

1. Походження етики як науки. Поняття «етос» і «мораль».
2. Етика як галузь філософії. Проблемне поле етики, головні та специфічні завдання, структура етичного знання.
3. Функції етики. Її зв'язок з філософією, правом та іншими науками про людину.

Основні терміни і поняття для засвоєння:

етика, нормативна етика, дескриптивна етика, доброчесності, етичний, моральний.

Індивідуальні освітньо-дослідні завдання

1. Опрацювати рекомендовану літературу, засвоїти основні поняття і терміни.
2. Дати відповіді на питання для самоконтролю.
3. Підготувати реферат .
4. Написати есе на тему «Роль етики у становленні особистості ХХІ ст.».

Теми рефератів.

1. Арістотель про етику як науку.
2. Предмет і задачі етики. Етика гуманістична і авторитарна.
3. Структура і специфіка етичного знання.
4. Етика як практична філософія.
5. Концепції походження моралі.
6. Морально-етичний зміст нових галузей етичного знання (екологічної етики, біоетики тощо).

Питання для самоконтролю

1. Що означають поняття «етичний» «моральний»?
2. Чи є змістовна відмінність між поняттями «моральний» та «етичний»?
3. Що таке мораль?
4. Що вивчає етика як наука?
5. Які нові галузі етичного знання виникли у ХХ – ХХІ століттях?

Семінарське заняття №2. Мораль як предмет етики (2 год.)

Освітня мета: закріпити у здобувачів вищої освіти знання з основ етики як науки про мораль.

Виховна мета: сприяти формуванню у здобувачів вищої освіти основ високоморальної поведінки.

План

1. Концепції походження моралі.
2. Звичай і мораль як способи соціальної регуляції.
3. Специфічні риси моралі та її структура.
4. Система моральної регуляції: моральні цінності та ідеали, норми та принципи моралі, сенс життя.
5. Призначення та основні властивості моралі (нормативність, оцінюваність, імперативність). Функції моралі у суспільстві.

Основні терміни і поняття для засвоєння:

звичай, мораль, гедонізм, евдемонізм, альтруїзм, норми, принципи, ідеали.

Індивідуальні освітньо-дослідні завдання

1. Опрацювати рекомендовану літературу, засвоїти основні поняття і терміни.
2. Підготувати відповіді на питання для самоконтролю,
3. Вирішити тестові завдання.
4. Підготувати реферат.

Теми рефератів

1. Золоте правило моральності.
2. Формування моральної самосвідомості у процесі виховання та самовиховання.
3. Природа морального вчинку.
4. Специфіка альтруїстичної моралі.
5. Специфіка гедоністичної моралі.
6. Специфіка евдемоністичної моралі.

Питання для самоконтролю

1. Які концепції походження моралі ви знаєте?
2. Охарактеризуйте креаціоністську, натуралістичну та діалектико-матеріалістичну концепції походження моралі?
3. Якою є специфіка та структура моралі?
4. Які способи соціальної регуляції вам відомі?
5. Які функції виконує мораль в соціальному та індивідуальному бутті?

Тестові завдання для перевірки знань

1. Основні ознаки моралі – це:

а) чітко – визначена відповідальність за порушення; б) точність та послідовність; в) індивідуальність та специфічність; г) соціальність та нормативність.

2. Для визначення поняття моралі слід застосовувати такі поняття:

а) прекрасне та потворне; б) норма та закон; в) добро і зло.

3. Людину, яка відкидає або заперечує доречність, виправданість існування моральних норм, називають:

а) циніком; б) імморальною; в) аморальною.

4. Спільне права та моралі як різновидів соціальних норм стосується:

а) одночасності виникнення; б) спільності обумовленості; в) спільної характеристики відповідальності за порушення.

5. Відмінність моралі від права полягає у тому, що:

а) право задовольняє суспільні потреби, а мораль – потреби індивіда; б) виникнення моралі за часом передує праву; в) право – регулятор суспільного життя, а мораль такою не є.

6. Релігія як система регуляції поведінки людини від моралі відрізняється:

а) визнанням верховенства бога; б) вірою у неминучість смерті, в) наявністю системи багатьох заборон.

7. До основ формування моралі не можна віднести:

а) громадську думку; б) традиції і звичаї; в) політико-партійні вимоги та норми.

8. Вимоги, що визначають межі між неприпустимим і бажаним у поведінці людини, веління, розпорядження, визначені правила поведінки, мислення і переживання – це:

а) моральні норми; б) елементи моралі; в) моральні ідеали.

9. До норм-заборон слід віднести:

а) будьте пильні; б) не крадіть; в) слід уникати крадіжок.

10. Світоглядна функція моралі стосується питань:

а) моральної свідомості; б) моральної поведінки; в) морального вчинку.

Тема 2. Основні етичні цінності та категорії етики

1-е заняття

План

1. Категорії етики як найзагальніші поняття про мораль.
2. Добро та зло – вихідні етичні категорії. Категорії моральної свідомості.

Ключові терміни та поняття: моральні цінності, благо, добро і зло, обов'язок, відповідальність, справедливість, совість, честь, гідність.

1. Категорії етики як найзагальніші поняття про мораль

У категоріях етики відображені найбільш істотні сторони моральних явищ, у яких синтезовано історично сформовані значення морального знання. Вони є центральною ланкою пізнавальної діяльності у сфері моралі, визначаючи все різноманіття нормативно-оцінної моральної діяльності людей.

Категорії, що визначилися в системі етичного знання та в духовному досвіді людства як уособлення людяності та як критерії оцінки моральної діяльності, – це не просто поняття одного ряду. Проблема їх внутрішніх зв'язків і підпорядкувань пов'язана з виявом об'єктивної діалектики саморозвитку моральної свідомості. Лише за такої умови вони розкриваються як *цілісна система* етичного знання. Одним із підходів до розв'язання проблеми, що має усталену історичну традицію, є віднайдення *провідної* категорії, яка служить розкриттю змісту інших, пояснює їх собою, а вони, у свою чергу, конкретизують її зміст.

Категорії етики — це засадничі поняття етики, що відбивають найважливіші сторони й елементи моралі. Категорії етики об'єктивні за змістом і суб'єктивні за формою (тобто об'єктивний зміст може по-різному оцінюватися залежно від використання інтелектуального розвитку особистості, моральної культури, життя тощо). Усі категорії етики є і категоріями моральної свідомості.

Сам факт існування таких категорій, як добро і зло, обов'язок, совість, справедливість та ін., свідчить не лише про певну позитивну спрямованість людської свідомості, але і про її прагнення підвестись до морально вищого. Усі категорії етики тільки тоді набувають усталеного та виправданого змісту, коли вони складають цілісну взаємопов'язану систему, в якій кожна включена в необхідні зв'язки і не замінюється іншими. Звідси випливає висновок: якщо ми бажаємо виважено міркувати про щось в етичному аспекті, ми повинні пройти через систему категоріальних визначень.

По-перше, категорії етики відображають багатоманітні зв'язки людей, бо будь-яка людська діяльність має моральний аспект. По-друге, завдяки їм дається загальна позитивна чи негативна оцінка поведінки людей. По-третє, вони стимулюють піднесення людини над сущим і прагнення до належного. По-четверте, етичні категорії орієнтують людину на творчі пошуки, на збереження та реалізацію власної індивідуальності при моральному виборі, розширюючи тим самим обрії людської свободи. По-п'яте, вони задають енергетичний потенціал, пробуджують нереалізовані життєві сили людини.

Етичні категорії — основні поняття науки етики, що відбивають структуру феномена моралі й визначають специфіку морального осмислення людського буття. Особливістю етичних категорій є те, що вони утверджують реальність належного. Відповідно до множинності типів і різновидів самої моралі, варіативності зв'язків між її істотними

компонентами систематизація категорій етики в сучасній науці має відкритий, плюралістичний, полімодальний характер. Зокрема, вичленовуються:

а) *категорії моральної свідомості* — добро і зло, сенс життя, обов'язок, відповідальність, справедливість, моральний ідеал, щастя;

б) *категорії моральної самосвідомості* — честь, гідність, совість, сумління, розкаяння, сором;

в) *категорії етичної діяльності* — вибір, свобода вибору, свобода волі, вчинок, мета і засоби діяльності (моральний аспект), мотив і результат діяльності (моральний аспект);

г) *категорії моральних відносин* (категорії етичного спілкування) — відкритість і замкненість, толерантність, повага, пошана, співчуття, співстраждання, милосердя, любов;

д) *структурні категорії моралі* — моральна норма, моральна цінність, моральний принцип, чеснота, добродієність, порок, імператив, оптатив (спрямованість на досягнення блага), взаємність та ін.

Серед категорій моральної свідомості важливе місце займає категорія сенсу життя. Корисно пошукати сенс життя в самому житті, але напевно, не варто прирівнювати прояви життя і його зміст (суть). З позиції філософії життя – це буття. Життя цінне само по собі, можна навіть сказати, що це – абсолютна цінність, яка, однак, теж може втратити ціну, коли життя просто перетвориться на «суету сует» і не отримає морального виправдання.

Сенс життя тісно пов'язаний з головною метою життя, яка є стійкою, істотною, такою, що виражає корінні інтереси особистості, стосовно якої усі інші проміжні життєві завдання служать засобом. Мета життя – провідний орієнтир життєвої діяльності, що пов'язує останню з ідеалом особистості. І саме в цій своїй якості мета життя близька до поняття сенсу життя. Але не тотожна йому. Визначення мети життя – один із способів усвідомлення його сенсу. Злиття ідеалу і мети надають життю людини сенсу.

Сенс життя не дається, не задається, його треба вибрати, утвердити, довести, якщо людина свідомо прагне його пізнати.

Сенс життя – це шлях до досягнення мети, заради якої витрачаються розумові зусилля, час, спрямовуються фізичні та духовні сили.

Не можна стверджувати, що сенсів життя є стільки, скільки людей. Етику цікавить те спільне, що відображає сенс людського життя загалом. Та й кожна людина, обираючи життєвий шлях, орієнтується на загальне уявлення про сенс людського життя, хоч і не копіює його.

Слід також особливо відзначити таку категорію моральної свідомості, як справедливість. Майбутнє втілення ідеалу, зокрема ідеї добра, немислиме без поняття справедливості. Віра в її торжество є неодмінною передумовою високоморального буття людини. Справедливість трактується як загальна моральна санкція сумісного життя людей, розглянутого під кутом зору бажань, що стикаються, інтересів, обов'язків; спосіб обґрунтування і розподілу між індивідами вигод і тягот їх спільного існування в єдиному соціальному просторі. Справедливість відображає загальне співвідношення цінностей, благ між собою і конкретний розподіл їх між індивідами, належний порядок людського співжиття, який відповідає уявленням про сутність людини і її невід'ємні права.

Варто також звернути увагу на такі категорії моральної самосвідомості, як совість, честь та гідність.

Совість треба розуміти як таку категорію етики, що характеризує здатність особистості здійснювати моральний самоконтроль, самостійно формулювати свої моральні обов'язки, вимагати від себе їх виконання і давати самооцінку своїх вчинків; один з виразів моральної самосвідомості особистості. Вона проявляється як у формі раціонального усвідомлення морального значення скоєних дій, так і у формі емоційних переживань.

Гідність можна визначити як визнання своєї людської самоцінності на основі моральної рівності з іншими людьми, а також визнання цієї безумовної цінності іншими людьми.

Гідність – внутрішня морально-етична категорія, що означає самоповагу людської особистості. Воно є невід'ємною частиною особистості, її вродженою властивістю ставитися

до себе з повагою, незважаючи на те, як таку особистість сприймають і оцінюють інші члени суспільства. Поняття гідності тісно пов'язане з поняттям моральності, яка визначає цінність кожної особистості.

Як моральна категорія гідність – основна цінність, яка дозволяє особистості шанобливо ставитися до себе і, як наслідок, до інших.

Суспільство гідних людей – це мета розвитку кожної держави. Гідність вселяє людині впевненість у своїх силах, у своїх справах і вчинках. У результаті людина досягає гармонії внутрішнього «я» із зовнішньою позитивною оцінкою суспільства.

Честь – така етична категорія, у якій відображається визнання соціального і морального значення людини для суспільства та інших людей з урахуванням її соціального статусу, роду діяльності й моральних заслуг. Якщо гідність – це моральне ставлення до самого себе, внутрішнє визнання, самоповага, то честь означає зовнішнє визнання, оцінку людини з боку інших.

Варто акцентувати на тому, що честь людини визначається її особистими заслугами, працею, мірою людяності. Власне, в цьому і полягає суть «честі» як етичної категорії. Честь пов'язується із суспільною оцінкою і визнанням моральних заслуг і чеснот людини як представника певної спільноти і як виконавця конкретної соціальної ролі, діяльності (лікаря, військового, працівника органів внутрішніх справ тощо).

2. Добро та зло – вихідні етичні категорії. Категорії моральної свідомості

Добро і зло є найширшими етичними категоріями (їх ще називають «парними»), в яких найбільш повно відображається зміст етичного знання. Тому і саму етику нерідко можуть визначати як науку про добро і зло.

Добро є позитивною вселюдською цінністю, тісно пов'язаною з уявленням як про ідеал людини, так і про суспільний ідеал; воно наповнює життя людини сенсом і ніколи не може бути засобом для досягнення якоїсь мети.

Зло як категорія етики відображає негативні риси індивідуального і суспільного життя та відносин між людьми.

Під моральним злом можна розуміти все те, що має негативне значення для людини і суспільства, заважає об'єднанню людей, шкодить гармонізації їх стосунків. Вираженнями морального зла є насильство, злочинність, агресивність, підступність, зрада тощо. Добро і зло є категоріями моральної свідомості, в яких людина вибудовує своє розуміння моралі. Ці категорії визначаються у ставленні до інших і світу загалом.

Як розрізнити добро і зло? Прийнято вважати, що добром є все те, що спрямовано на творення, збереження й зміцнення блага; зло, натомість, є знищенням, руйнуванням блага.

Однак існує так званий «парадокс добра та зла», який полягає в тому, що і добро, і зло однаковою мірою характеризуються такими спільними ознаками і мають:

1. Загальний універсальний характер, тому що під їхню «юрисдикцію» підпадають і людські відносини, і ставлення людини до природи й світу речей.

2. Конкретність і безпосередність: «добро» і «зло» – терміни з історичною основою, залежні від реальних, конкретних суспільних відносин.

3. Суб'єктивність:

- вони не належать до об'єктивного світу, а діють у сфері людської свідомості й відносин, оскільки «добро» та «зло» – терміни не лише ціннісні, але й оцінювальні;
- різні речі, події, суб'єкти можуть мати неоднакові трактування добра та зла;
- те, що для однієї людини об'єктивно є добром, для іншої може бути злом.

4. Відносність:

- відсутність абсолютного добра та зла в реальному світі (вони можливі лише в абстракції або ж у потойбічному світі);
- зло в одних умовах і відносинах може з'являтися у вигляді добра, в інших умовах і відносинах – злом;
- у процесі розвитку те, що було злом, може перетворюватися на добро, і навпаки.

5. Єдність і нерозривний зв'язок: добро та зло не існують як окремі феномени. Причому в міру своєї відносності добро містить у собі елементи зла; зло припускає наявність добра.

6. Єдність добра та зла – це єдність протилежностей: вони не лише взаємодоповнюються, але й взаємовиключають одне одного.

7. Взаємовиключення обумовлює постійну боротьбу добра та зла, що є, таким чином, способом їх існування, тому що ця боротьба не може завершитися остаточною перемогою жодної зі сторін.

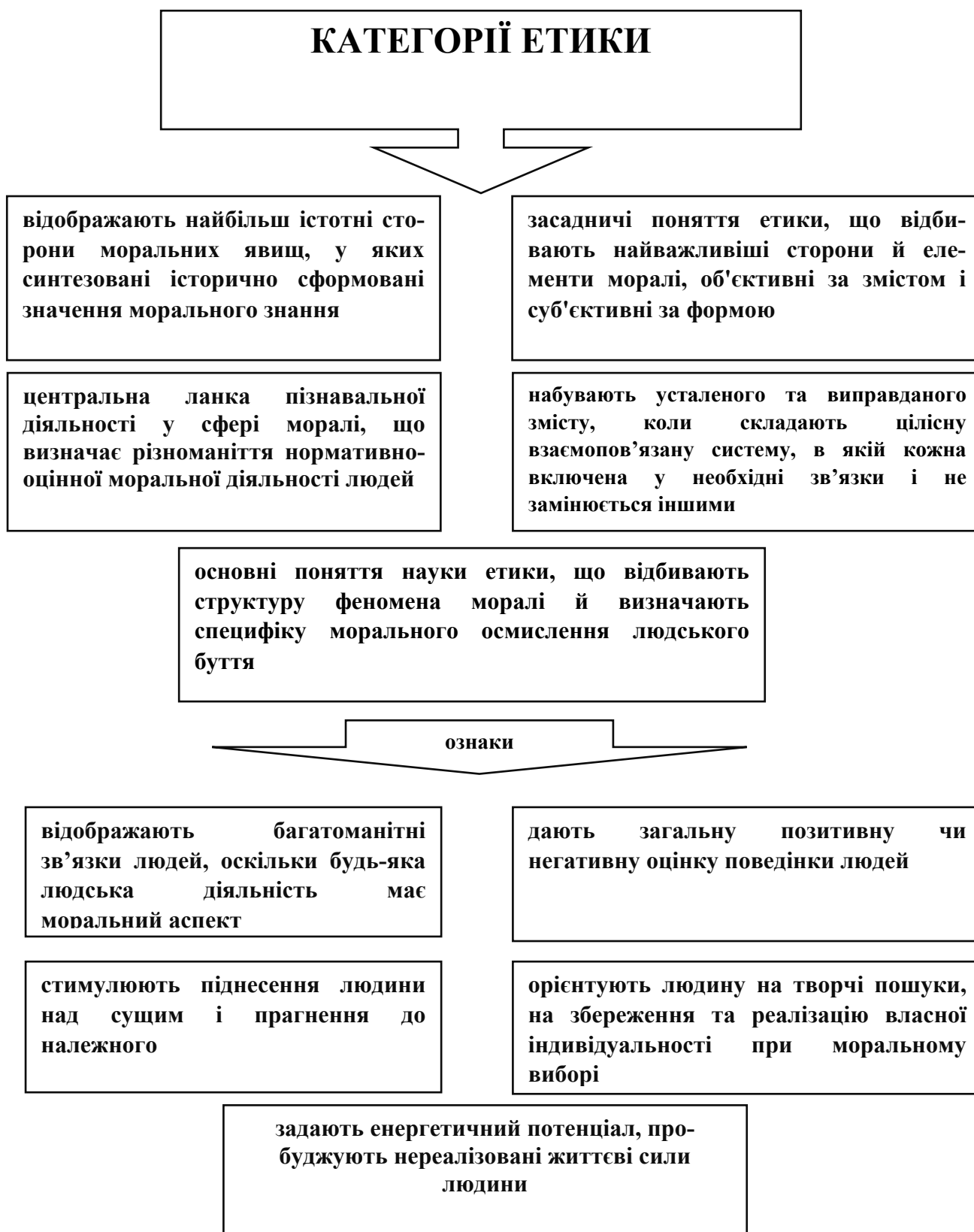
Поняття «добро» пов'язане з поняттям «благо» (у багатьох мовах — латині, німецькій, англійській та ін. — ці поняття позначаються одним терміном). Обидва вони є ціннісними уявленнями про світ, які відображають позитивне трактування чогось щодо певного стандарту. Проте є між цими поняттями й істотна відмінність.

Благо — це позитивна здійсненність для людини буття загалом. У буденному житті «благо» вживається переважно в множині — «блага», — де воно засвідчує матеріальні достатки, різноманітні сприятливі для життя умови (економічні, технічні, технологічні, культурні та духовні).

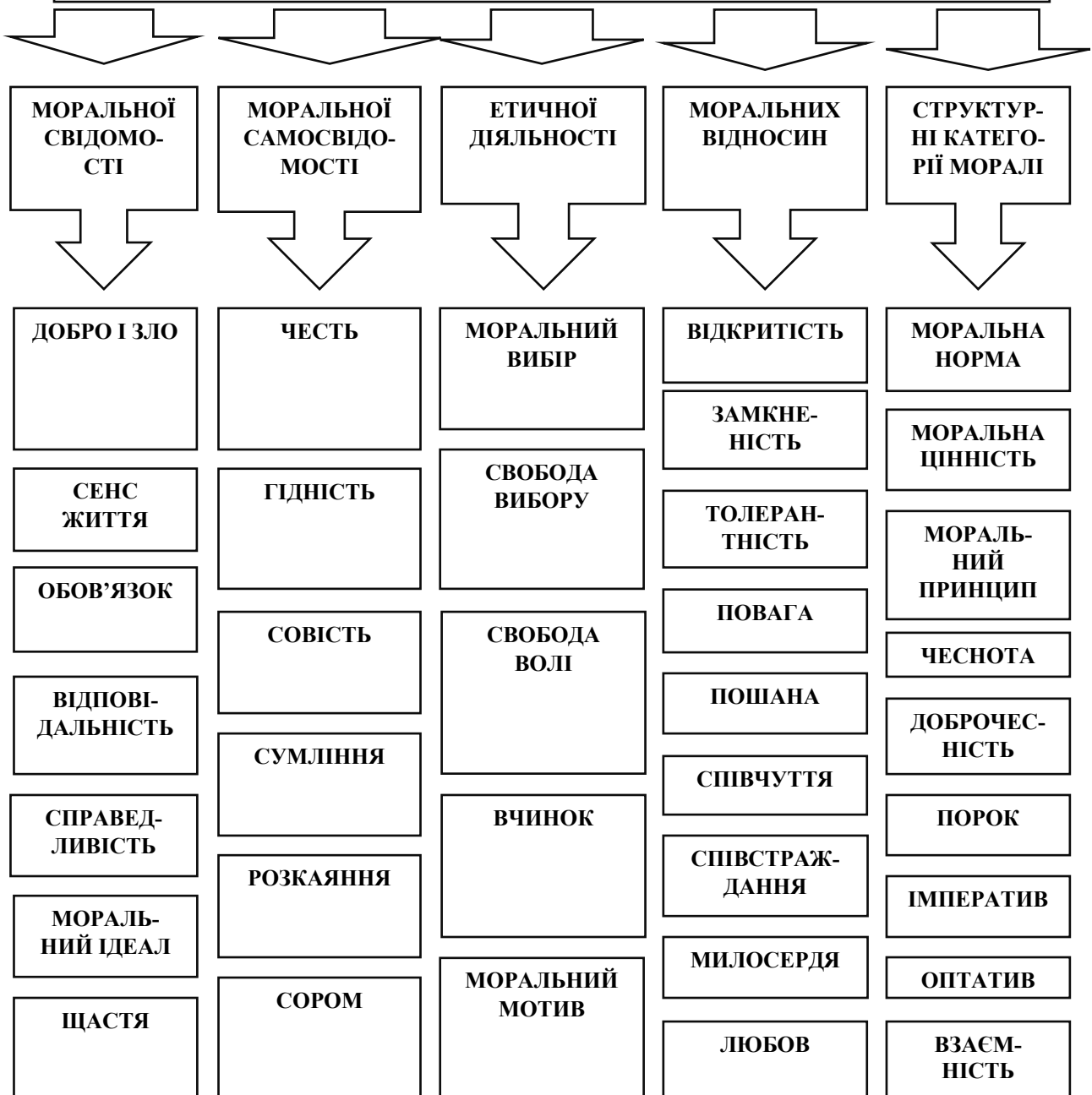
Пояснення добра повинно ґрунтуватися на єдності двох начал — універсальності й одиничності (тобто загального, що накладає відбиток на свідомість людини, та суб'єктивного, котре народжує власне суб'єктивне бачення людини).

Література

1. Етика: навч. посіб. / [В. О. Лозовой та ін.]; за ред. В. О. Лозового; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – К.: Юрінком Інтер, 2007. – 223 с.
2. Етика та естетика: навч. посіб. / Ортинський В. Л. [та ін.]; під заг. ред. М. П. Гетьманчука; Львів. держ. ун-т внутр. справ. – Л.: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2010. – 319 с.
3. Малахов В.А. Етика: курс лекцій / Віктор Малахов. - Острог: Вид-во Нац. ун-ту "Острозька академія", 2014. - 213 с.
4. Мовчан В. С. Етика: навч. посіб. / В. С. Мовчан. – [3.вид, випр. і доп.]. – К.: Знання, 2007. – 484 с.
5. Павлишин, Л. Г. Етика: навч. посіб. / Л. Г. Павлишин. - Т.: Вектор, 2013. - 275 с.
6. Професійна етика юриста: підручник / [В. С. Бліхар та ін.; за ред. проф. В. С. Бліхара] ; Львів. держ. ун-т внутр. справ. - Львів; Хмельницький: Хмельниц. ун-т упр. та права, 2016. - 357 с.
7. Тофтул М. Г. Етика: підручник / М. Г. Тофтул. – [2-е вид. випр., допов.]. – К.: Академія, 2011. – 437 с.

КАТЕГОРІЇ ЕТИКИ

ДОБРО І ЗЛО – ПРОВІДНІ ЕТИЧНІ КАТЕГОРІЇ

ДОБРО

ЗЛО

позитивна вселюдська цінність, яка тісно пов'язана з уявленням як про ідеал людини, так суспільний ідеал; наповнює життя людини сенсом

категорія етики, що позначає щось погане, негідне, неналежне та діаметрально протилежне добру, те, що викликає незадоволення, огиду або оцінюється негативно, заважає досягненню блага

все те, що спрямовано на творення, збереження та зміцнення блага

категорія етики, яка відображає негативні риси індивідуального і суспільного життя та відносин між людьми

основна категорія етики та найвища моральна цінність, що визначає сенс людського життя

все те, що має негативне значення для людини і суспільства, заважає об'єднанню людей, шкодить гармонізації їхніх стосунків

спільні ознаки

загальний універсальний характер

конкретність і безпосередність

суб'єктивність

відносність

Єдність добра й зла – це єдність протилежностей

єдність і нерозривний зв'язок: добро та зло не існують як окремі феномени

Єдність добра й зла – це єдність протилежностей

2-е заняття

1. Моральна вимога.
2. Моральний вибір.
3. Моральні чесноти і вади.

Ключові терміни та поняття: моральна вимога, моральний вибір, моральна відповідальність, моральний вчинок, моральні чесноти та вади.

1. Моральна вимога.

Найпростішим елементом морального феномену є моральна вимога, а етична категорія «моральна вимога» — результатом виявлення того спільного, що втілене в розвинутих формах моральних вимог (нормах, правилах, приписах, заповідях), з'ясування їх об'єктивної основи. Моральна вимога – це найпростіший елемент моральних стосунків, у яких знаходяться між собою особа і суспільство. У цих стосунках людина підкорюється різним формам повинності, що знаходять своє відображення у відповідних формах моральної свідомості.

Об'єктивною основою моральних вимог є історична необхідність жити, діяти, поводитися згідно з виробленими людством неписаними нормами, без дотримання яких неможливо досягти гармонізації стосунків між людьми, суспільного прогресу, розвитку особистості.

Моральний поступ людства передбачає як критичне ставлення до моральних вимог, так і терпимість щодо моралі різних спільнот.

Терпимість не слід ототожнювати з безпринципністю, адже людина високої моральної культури не може не засуджувати крайніх форм аморалізму. Спільними для всіх виявів моральних вимог є такі ознаки:

- імперативність (моральні вимоги формулюються в наказовому способі, вони категоричні, безумовні);
- усезагальність (поширеність на всіх людей, безвідносно до їхнього соціального становища, расової, національної та релігійної належності);
- усепроникливість (підпорядкованість моральній оцінці кожної дії, кожного вчинку людини);
- безособовість (моральні вимоги не ґрунтуються на волі конкретного суб'єкта);
- неадекватність виражальних засобів (адресується моральна вимога не так розуму людини, як її почуттям та уявленням, проте виражається в раціональній формі — судженнях. Людина, якій адресується вимога, повинна визнати необхідність певної поведінки не тільки розумом, а й серцем, тобто сприйняти і пережити її як таку, що ґрунтується на найвищих, абсолютних уселюдських цінностях, тобто як добро).

Моральна вимога — найпростіший елемент моральних відносин індивідів, які підпорядковуються різним формам повинності.

Моральні вимоги формулюють по-різному: як *моральну норму, моральне правило, моральний припис, заповідь*.

У понятті «*моральна норма*» осмислюється один з найпростіших видів моральної вимоги – вияв моралі як форми суспільної свідомості. Вона формулюється як *однаковою мірою адресоване всім людям повеління, яке слід неухильно виконувати за будь-якої ситуації*. Об'єктивною основою моральної норми є необхідність однотипної поведінки людей у повторюваних ситуаціях. Вона спрямована на те, щоб стати нормою людської поведінки.

Сформульована як більш-менш чітке повеління, моральна норма стає *моральним правилом* (імперативним положенням, яким керуються у співжитті, праці, поведінці), а за детальнішої конкретизації — *моральним приписом* (своєрідним каноном). Моральні правила і приписи іноді набувають форми заповідей.

Заповідь є повелінням, що належить авторитетній особі або приписується їй. Така особа іноді може бути уявною. Будучи письмово вираженими в конкретних моральних висловлюваннях, заповіді набувають нетипової для усних форм моральних вимог визначеності, втрачаючи водночас гнучкість і універсальність. Це ілюструє одна з десяти заповідей Божих — «Не убий».

2. Моральний вибір

Моральний вибір — акт моральної діяльності, який полягає в тому, що людина, виявляючи свою суверенність, самовизначається стосовно системи цінностей і способів їх реалізації в лінії поведінки чи окремих вчинків.

Аналіз проблеми морального вибору пов'язаний із з'ясуванням таких феноменів, як моральний намір і моральна спонука.

Моральний намір — рішення людини вчинити відповідну моральну дію і досягти очікуваного результату. Це вольова установка людини, результат її попередньої духовно-емоційної діяльності, зокрема усвідомлення моральних завдань, конкретизації мети, вибору відповідних засобів тощо.

Моральна спонука — чуттєва форма, в якій виявляються мотив і намір до здійснення відповідного вчинку. За своєю психологічною природою вона є рушійним імпульсом, емоційно-вольовим спрямуванням, яке визначає відповідні дії людини.

Моральним вважають лише такий вибір, за якого людина керується *моральним мотивом* — внутрішньою, суб'єктивно-особистісною спонукою до дії, зацікавленістю в її реалізації і орієнтацією на моральні чинники. Споріднені з ним поняття «стимул», «намір», «мета» характеризують ідеальний аспект вчинку. Мотив відіграє при цьому особливу роль, оскільки він є духовно-емоційною підставою вчинку.

Керуючись моральними мотивами, людина орієнтується на найвищі, безумовні вселюдські цінності, зважає на ймовірність морального осуду в разі недотримання моральних вимог. Оскільки моральний осуд не передбачає примусових, організаційних санкцій, то суб'єкт морального відношення може здійснювати цей вибір самостійно.

Будучи морально вільною, здійснюючи моральний вибір, людина реалізує себе як творча особистість. Тому вона змушена відповідати за свій вибір, свою поведінку. Оскільки вибір має моральний характер, то й відповідальність за нього є моральною відповідальністю.

Моральна відповідальність характеризує особистість стосовно виконання нею моральних вимог. Ця проблема пов'язана зі здатністю людини взагалі виконати пред'явлені їй моральні вимоги, глибиною і правильністю їх усвідомлення тощо. З'ясування сутності моральної відповідальності передбачає аналіз моральної самооцінки, морального самоконтролю, самовладання, гідності тощо.

Моральна самооцінка — результат морального оцінювання людиною своїх вчинків, їх мотивів і моральних якостей. Здатність до об'єктивного самооцінювання дає людині змогу самостійно контролювати і спрямовувати свої дії і навіть виховувати саму себе.

Моральний самоконтроль — сутність і механізм самостійного регулювання особистістю своєї поведінки, її мотивів і спонук. Механізм самоконтролю охоплює її почуття й уявлення, самооцінку дій, спонук, мотивів.

Самовладання — один із виявів самоконтролю, що полягає у здатності людини, контролюючи свої почуття, спрямовувати діяльність на розв'язання свідомо поставлених моральних завдань. Виявляється самовладання у формі витримки.

Моральна самовимогливість свідчить, що моральна вимога перестала бути зовнішньою силою й переходить у *моральний обов'язок*.

Важливою категорією етики є категорія «чеснота».

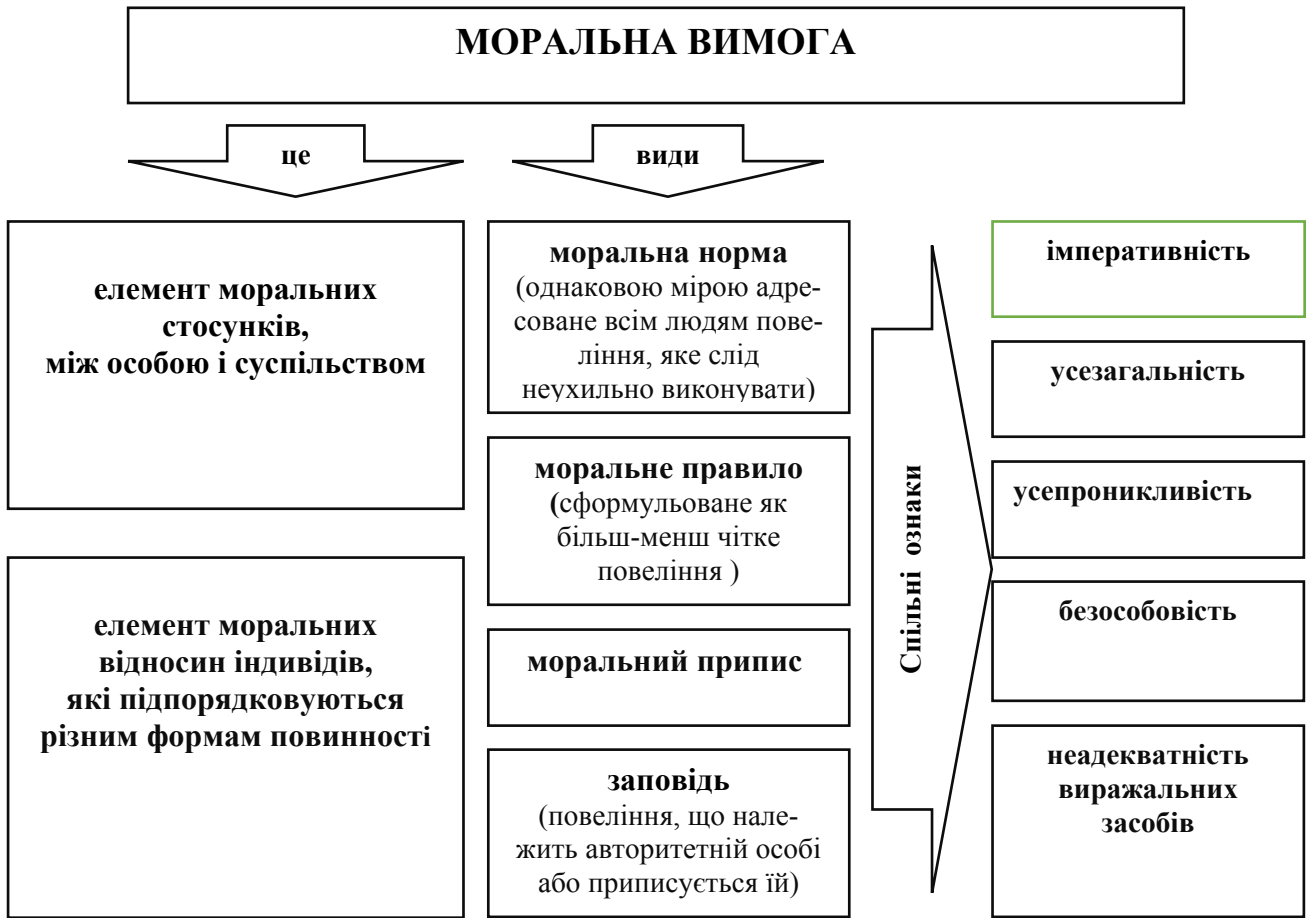
3. Моральні чесноти та вади

Чеснота — це фундаментальне моральне поняття, що характеризує готовність і здатність особистості свідомо та твердо слідувати добру; сукупність внутрішніх, духовних та інтелектуальних якостей, які морально досконало втілюють певний ідеал. Чеснота є однією з двох основних форм об'єктивації моралі поруч із принципами, нормами; на відміну від останніх, що фіксують загальнозначиму сутність моралі, вона висловлює індивідуалізованість моралі. Її можна визначити як вияв моралі в індивіді, інтегральну характеристику моральної особистості, мораль, що стала мотивацією поведінки людини у суспільстві.

Категорії моральної діяльності виявляють загальні засади функціонування моралі у рамках поведінки людини та суспільства у конкретних ситуаціях. Вони дають можливість виявити ступінь впливу соціальних факторів (соціально-політичних, економічних, культурних) на становлення основних правил і норм регуляції діяльності людини та суспільства.

Література

1. Етика: навч. посіб. / [В. О. Лозовой та ін.]; за ред. В. О. Лозового; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – К.: Юрінком Інтер, 2007. – 223 с.
2. Етика та естетика: навч. посіб. / Ортинський В. Л. [та ін.]; під заг. ред. М. П. Гетьманчука; Львів. держ. ун-т внутр. справ. – Л.: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2010. – 319 с.
3. Малахов В.А. Етика: курс лекцій / Віктор Малахов. - Острого: Вид-во Нац. ун-ту "Острозька академія", 2014. - 213 с.
4. Мовчан В. С. Етика: навч. посіб. / В. С. Мовчан. – [3.вид., випр. і доп.]. – К.: Знання, 2007. – 484 с.
5. Павлишин, Л. Г. Етика: навч. посіб. / Л. Г. Павлишин. - Т.: Вектор, 2013. - 275 с.
6. Професійна етика юриста: підручник / [В. С. Бліхар та ін.; за ред. проф. В. С. Бліхара]; Львів. держ. ун-т внутр. справ. - Львів; Хмельницький: Хмельниц. ун-т упр. та права, 2016. - 357 с.
7. Тофтул М. Г. Етика: підручник / М. Г. Тофтул. – [2-е вид., випр., допов.]. – К.: Академія, 2011. – 437 с.

ХІД СЕМІНАРСЬКОГО ЗАНЯТТЯ

Семінарське заняття №3. Основні моральні цінності та категорії етики

(2 год.)

Освітня мета: поглибити заняття з проблем формування моральної культури юриста.

Виховна мета: сприяти формуванню основних принципів моральної культури особистості.

План

1. Добро і зло – провідні поняття моральної свідомості та категорії етики. Взаємовідношення добра і зла.
2. Категорія обов'язку. Основні принципи морального обов'язку.
3. Моральна відповідальність, справедливість, совість.

Основні терміни і поняття для засвоєння:

моральні цінності, благо, добро і зло, обов'язок, відповідальність, справедливість, совість, честь, гідність

Індивідуальні освітньо-дослідні завдання

4. Опрацювати рекомендовану літературу, засвоїти основні поняття і терміни.
5. Дати відповіді на питання для самоконтролю, вирішити тестові завдання.
6. Написати есе на запропоновану тематику.
7. Підготувати реферат.
8. Використовуючи рекомендовану літературу, підготувати глосарій понять та термінів.

Теми есе та рефератів

1. Філософсько-етичний зміст поняття блага.
2. Категоричний імператив І. Канта. Сучасні визначення категоричного імперативу.
3. Моральне зло, його види, походження, сутність, субстанційність.
4. Добро та милосердя.
5. Проблема справедливості як конкретизація суспільного блага.
6. Честь і гідність.

Питання для самоконтролю

1. Які етичні категорії ви знаєте? Класифікуйте їх.
2. Чи правильно ототожнювати добро і благо?
3. Яким є філософсько-етичний зміст поняття «благо»?
4. Якими є принципи морального обов'язку ?
5. У чому полягає зміст моральної відповідальності?
6. У чому полягають моральні вимоги справедливості?
7. Чи збігаються поняття справедливості у моралі і праві?

Тестові завдання для перевірки знань

1. Що із вказаного не є спільним для всіх моральних вимог:

а) імперативність, б) безособовість, в) нормативність.

2. Імперативність як загальне для моральних вимог передбачає дотримання:

а) послідовності, б) безособовості, в) безумовності.

3. У чому виявляється безособовість моральних вимог:

а) в адресуванні їх до почуттів людини, б) у визнанні їх беззаперечності та категоричності, в) у тому, що вони не ґрунтуються на волі конкретної особи.

4. Якщо ми говоримо, що моральні вимоги є всезагальними, то під цим розуміємо їх:

а) безумовність; б) поширеність на всіх осіб, в) підпорядкованість загальним принципам моралі.

5. Моральна вимога передбачає:

а) беззастережне підкорення думці суспільства, б) підпорядкування різним формам повинності, в) визнання думки морального авторитету.

6. Моральна норма – це:

а) однаковою мірою адресоване всім людям повеління, яке слід неухильно виконувати за будь-якої ситуації, б) повеління, що належить авторитетній особі або приписується їй, в) регламентований законом припис до виконання.

7. Якщо моральна норма сформульована як більш-менш чітке повеління, то вона стає:

а) моральним правилом, б) заповіддю, в) настановою.

8. Заповідь як форма моральної вимоги передбачає:

а) безумовність свого виконання, б) авторство авторитетної особистості, в) виклик суспільству.

9. Заповідь як тип моральної вимоги характеризується:

а) відображенням можливих варіантів моральної поведінки, б) обов'язковою фіксацією у письмовому вигляді, в) належністю авторитетній особі або приписуванням їй.

10. Яким різновидом моральної вимоги може вважатись звертання «Не слід присвоювати чужі речі»:

а) моральне правило, б) моральний припис, в) заповідь.

Тема 3. Моральні виміри спілкування

План

1. Моральна культура спілкування. Відкритість і замкненість, монологічність і діалогічність людської особистості.
2. Різноманітність передумов і вимірів людського спілкування: толерантність, повага, співчуття, дружба, любов.
3. Культура спілкування й етикет.

Ключові терміни та поняття: відкритість, замкненість, монологічність, діалогічність, толерантність, повага, співчуття, милосердя, любов.

1. Моральна культура спілкування. Відкритість і замкненість, монологічність і діалогічність людської особистості

Важливим елементом загальнолюдського в моралі є моральна культура спілкування. Спілкування, діяльність, пізнання, будучи змістом людської життєдіяльності, перебувають у нерозривній єдності, є формами соціальної активності людини. Спілкування слід розглядати як специфічний процес взаємозв'язку і взаємодії суб'єктів, у ході якого відбувається обмін діяльністю, інформацією, досвідом, здібностями, вміннями і навичками, а також результатами діяльності, одну із необхідних і загальних умов формування і розвитку суспільства та особистості.

Характерною ознакою спілкування як форми активності є її **моральна спрямованість**, моральна культура людей, що розкривається в спілкуванні. У спілкуванні людей тією чи іншою мірою завжди присутні **моральні спонуки, які утримують спілкування в культурних межах, надають йому людяності**. Таким чином, спілкування виступає і як **самостійна життєва цінність**, що показує, якою мірою людина стає потребою для іншої виключно як людська індивідуальність.

Таким чином, **під моральним спілкуванням маються на увазі стійкі зв'язки між людьми, основою яких є панівна в суспільстві моральність, а також духовна потреба в морально-психологічному взаєморозумінні**. Рівень культури спілкування, його моральний характер і спрямованість у своїй основі визначаються рівнем розвитку самого суспільного життя, яке може, з одного боку, сприяти повнокровному спілкуванню людей, а отже, й формуванню відчуття радості свого буття, з іншого — породжувати почуття непотрібності, роз'єднаності з рештою людей.

Проблема самотності є однією з найсерйозніших проблем людства, коли відносини не складаються, не породжуючи ні дружби, ні любові, ні ворожнечі, залишаючи людей байдужими стосовно один одного. **Самотність – важкий психічний стан, зазвичай супроводжується поганим настроєм і важкими емоційними переживаннями**. Глибоко самотні люди, як правило, дуже нещасні, у них мало соціальних контактів, їх особисті зв'язки з іншими людьми або обмежені, або зовсім розірвані.

Повноцінне спілкування неможливе без співпереживання, без включення до свого внутрішнього світу цінностей, поглядів, почуттів іншого. Бо, осягаючи причини тих чи інших вчинків, поглядів, оцінок інших людей, особистість починає глибше осягати себе, свої чесноти й вади. Зіставляючи себе з іншими, людина збагачується осягненням складного внутрішнього світу людей, їхніх моральних почуттів.

Спинімося на двох сторонах спілкування — «особовому» та «безособовому» (функціональному). Якщо «безособове» спілкування регулюється найчастіше етикетом, стандартизуючи поведінку людей у типових ситуаціях, то «особове» спілкування сповна є практичною формою існування самої моральності, розкриває весь набір моральних спонук: потреби стверджувати людське в людині, творити добро, давати щастя іншому.

Різноманітність передумов і вимірів людського спілкування: толерантність, повага, співчуття, дружба, любов

У найповнішому й розвиненому виді спілкування здійснюється в товариськості, дружбі, любові.

Товариськість, дружба і любов є і справжньою мірою гуманності, людяності, і типами спілкування, і видами міжособистісних стосунків, і специфічними емоційно-почуттєвими й морально-естетичними станами, і врешті-решт, моральними цінностями людини, які стають основою шлюбу і стосунків у сім'ї.

Товариськість – якість особистості, що забезпечує комунікацію, тобто процес взаємодії і побудови відносин між людьми, як є операційним визначенням, що застосовується у різних сферах наукової і практичної діяльності, а також використовується для опису характеристики інших людей у повсякденному житті, багатофункціональна якість особистості.

На відміну від товариськості, дружба — глибше й інтимніше спілкування, котре передбачає не тільки взаємодопомогу, а й внутрішню близькість, відвертість, довіру, любов. І чим глибші ці почуття, тим міцніша дружба. Для моральної культури спілкування в дружбі характерні прагнення до взаємності, душевної спорідненості, вірності й постійності.

Особливою сферою людського спілкування, складною і водночас багатою людськими пристрастями, емоційною напругою та змістом морального ставлення, є любов.

Любов фіксує найвищий ступінь емоційно позитивного міжособистісного ставлення, це – інтенсивне, напружене та відносно стійке почуття людини, що знаходить своє вираження у соціально сформованому прагненні визначати особливо значущі риси, що із максимальною повнотою представлені у життєдіяльності іншої людини, чим спонукати у неї потребу у формуванні почуття тієї ж інтенсивності у відповідь.

Як суб'єкт-об'єктна взаємодія спілкування передбачає певну душевну налаштованість людини, моральну готовність брати в ньому участь. Ця готовність нерідко набуває свідомого, вольового характеру, а інколи постає і як щось більш глибоке й первинне, ніж воля. Саме ця вкорінена в цілісному існуванні людини здатність до спілкування, до прийняття у свій внутрішній світ «надлишкових» щодо нього цінностей і смислів інших «я», буття загалом і до відповідної цьому перебудови власної суб'єктивності й називається відкритістю.

Принцип діалогічності доповнює розуміння готовності до спілкування суттєвим нюансом: можна сказати, що коли відкритість позначає екзистенційний аспект цієї готовності, то діалогічність як така – аспект смисловий, мовно-мисленнєвий. Власне, діалогічність, діалогізм можна визначити як здатність суб'єкта сприймати і враховувати правомірність, внутрішню обґрунтованість не лише власної думки, а й інших способів міркування і висловлювань, що їх утілюють.

Звернемо увагу на такі виміри спілкування, які є моральними не внаслідок їхньої нормативної регуляції, а за самою своєю внутрішньою суттю, котра наче просвічує крізь розглянуті цілісно-людські засади відкритості й діалогічності. До числа цих моральних вимірів людського спілкування передусім слід віднести толерантність, повагу, співчуття. Цілком очевидно: для того щоб повноцінно спілкуватися, люди перш за все повинні вміти співіснувати одне з одним, миритися з неминучими розбіжностями поглядів, орієнтацій, стилів життя – «терпіти» кожен кожного, хоч би як важко це було в тих або інших конкретних ситуаціях. Саме від латинського дієслова «толєро» – «несу», «витримую», «терплю» – походить термін «толєрантність». *Бути толєрантним насамперед і означає терпіти, витримувати іншого – такого, яким він є, визнавати за ним право жити, мислити й чинити по-своєму.*

У сучасних підходах до толерантності легко простежується *настанова на приборкання ворожості між конфесіями, націями, державами і окремими людьми*. Толерантність розглядається тут як чин терплячої стриманості в присутності чогось, що не полюбляється або не схвалюється. Вона передбачає існування того, що вважається неприйнятним або злим. Тож у її значення вбудовано елемент осуду. Ми не толеруємо, коли ми радіємо або коли щось взагалі викликає приязнь чи схвалюється нами. Толерувати – значить спершу засудити, а потім миритися з тим, що засуджується.

Повага — позиція однієї людини стосовно іншої, визнання (не протилежне цьому значенню, а властивість поваги – захочення) чеснот особистості. Повага наказує не завдавати шкоди іншій людині, ні фізичної, ні моральної. Повага — одна з найважливіших вимог етики. У моральній свідомості суспільства поваги передбачають справедливість, рівність прав, увага до інтересу іншої людини, її переконань.

Повагу в етиці визначають як таке ставлення до людини, що реалізує на практиці (в певних діях, поведінкових актах, формах суб'єктивного відношення) визнання людської гідності. До загального змісту толерантності як «терплячої стриманості» щодо «іншого» імператив поваги додає утвердження ціннісного статусу цього «іншого», віддання належного йому як суб'єктові й репрезентантові смислових і творчих потенцій людяності.

Повага як практична реалізація визнання людської гідності знаходить доповнення в пошані, що реалізує насамперед визнання особистих чеснот індивіда та його належності до певних спільнот. Цілком природно, що кожна людина прагне, щоб її не тільки поважали, а й шанували, однак цього вона ще має домогтися ціною власних зусиль.

Неважко побачити, що для культури спілкування повага є передумовою хоча й необхідною, але недостатньою. Можна скільки завгодно поважати людину на відстані, зовсім не прагнучи вступити в спілкування з нею. Спілкування передбачає, що ми не просто цінуємо нашого партнера, поважаємо його гідність, а й активно прагнемо мати з ним справу, що неможливо без вникання в його турботи й проблеми, без духовно-чуттєвої підстановки себе до його власної суб'єктивності.

Загальний прототип співчуття – здатність реагувати на зміни у внутрішньому стані близької істоти, «заражатися» їй, умовно кажучи, самопочуттям – закладений, як можна гадати, в самих витоках живого. Співчувати людині – значить поділяти її радість чи тугу, пристрасть або страждання, захоплюватися її успіхами – чи жаліти її в її болях і невдачах. Співстраждання передбачає дещо більше, ніж просте співчуття. Воно означає добровільне моральне залучення до того полюса людського самопочуття, котрий найбільшою мірою сприймає всю стражденність, уразливість реального життя людини.

Милосердя можна визначити як діяльне прагнення допомогти кожному, хто має в тому потребу. За своїм об'єктивним змістом милосердя досить близьке до співчуття, проте розглядати його просто як вияв останнього було б неправильно, оскільки у своїй екзистенційній основі ці поняття зовсім не обов'язково збігаються.

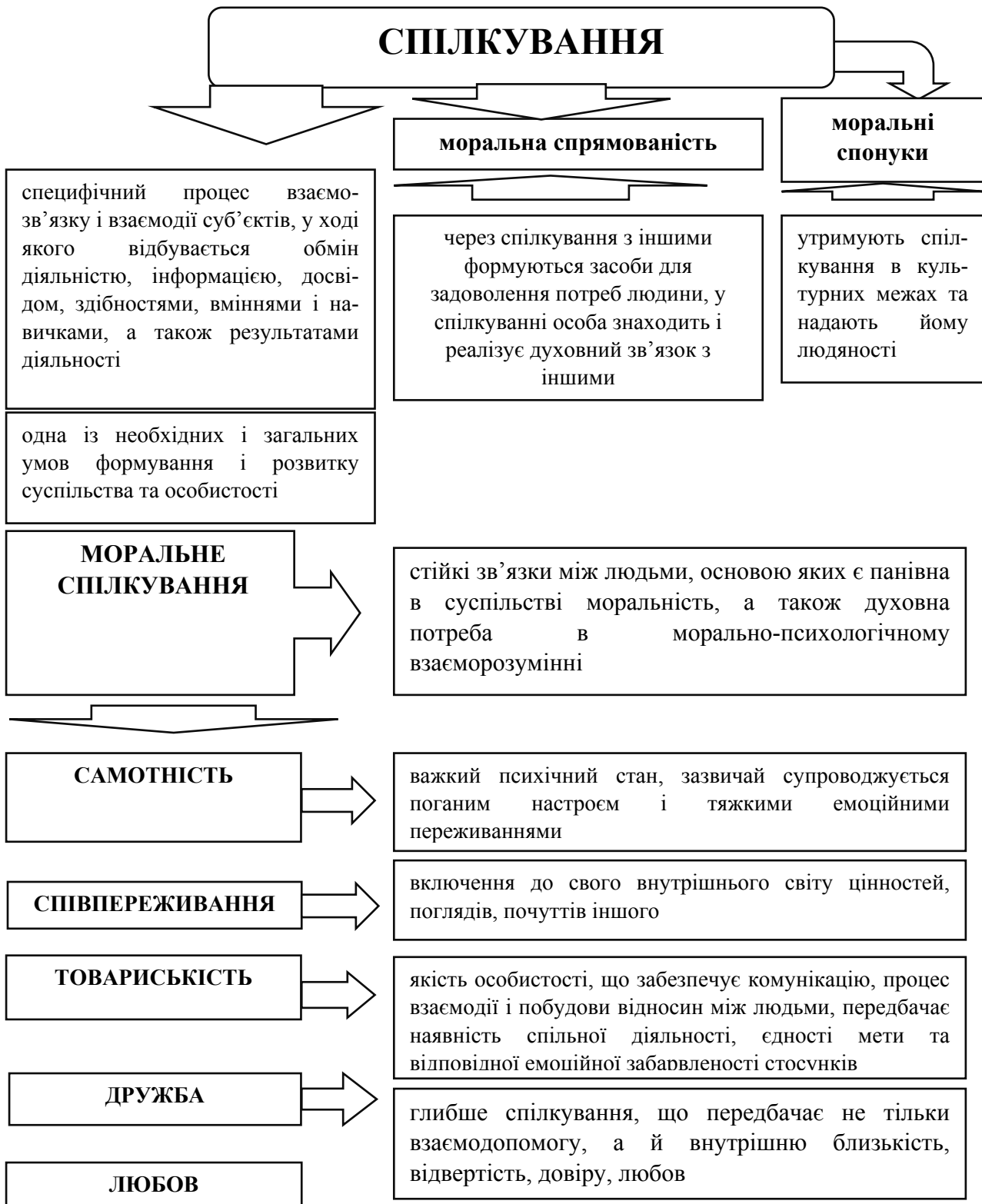
2. Культура спілкування й етикет

Власне, будь-який прояв людської культури, як і культура загалом, може бути розглянутий як культура спілкування, оскільки за самою своєю сутністю культура є інтерсуб'єктивною. Надзвичайно важливим елементом культури спілкування, який у наш час набуває особливої актуальності, є етика стосунків між індивідами, суспільством і локальними спільнотами, які це суспільство складають.

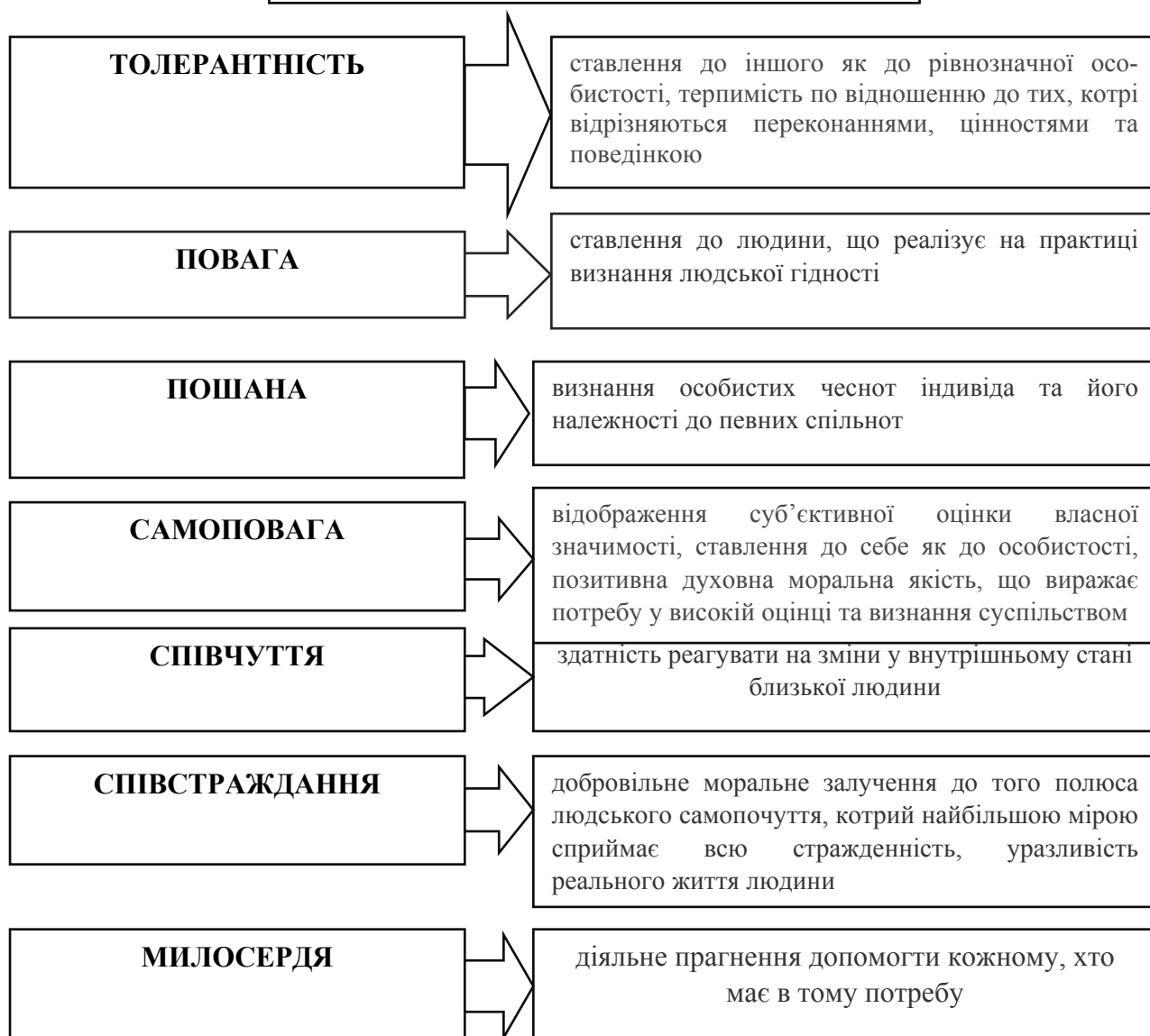
Нехтувати навіть зовнішніми правилами моральних взаємин не слід. Повага до них і творче засвоєння здатні зробити правила етикету дієвим утіленням доброзичливого, уважного ставлення один до одного, знаряддям тактовності, делікатності. Таке органічне засвоєння приписів етикету, включення їх до загальної системи людських моральних цінностей складає необхідне обрамлення ввічливості – важливого стану людської особистості в цілому.

Література

1. Етика: навч. посіб. / [В. О. Лозовой та ін.]; за ред. В. О. Лозового; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – К.: Юрінком Інтер, 2007. – 223 с.
2. Етика та естетика: навч. посіб. / Ортинський В. Л. [та ін.]; під заг. ред. М. П. Гетьманчука; Львів. держ. ун-т внутр. справ. – Л.: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2010. – 319 с.
3. Малахов В.А. Етика: курс лекцій / Віктор Малахов. - Острог: Вид-во Нац. ун-ту "Острозька академія", 2014. - 213 с.
4. Мовчан В. С. Етика: навч. посіб. / В. С. Мовчан. – [3. вид., випр. і доп.]. – К.: Знання, 2007. – 484 с.
5. Павлишин, Л. Г. Етика: навч. посіб. / Л. Г. Павлишин. - Т.: Вектор, 2013. - 275 с.
6. Професійна етика юриста: підручник / [В. С. Бліхар та ін.; за ред. проф. В. С. Бліхара]; Львів. держ. ун-т внутр. справ. – Львів; Хмельницький: Хмельниц. ун-т упр. та права, 2016. - 357 с.
7. Тофтул М. Г. Етика: підручник / М. Г. Тофтул. – [2-е вид., випр., допов.]. – К.: Академія, 2011. – 437 с.

ВИМІРИ МОРАЛЬНОГО СПІЛКУВАННЯ

ХІД СЕМІНАРСЬКОГО ЗАНЯТТЯ

Семінарське заняття №4. Етика спілкування, етикет.

Моральні виміри спілкування (2 год.)

Освітня мета: поглибити знання щодо формування моральної культури юриста.

Виховна мета: сприяти утвердженню високоморальних принципів поведінки здобувачів вищої освіти у рамках налагодження спілкування у колективі.

План

1. Моральна культура спілкування.
2. Відкритість і замкненість, монологічність і діалогічність людської особистості.
3. Різноманітність передумов і вимірів людського спілкування: толерантність, повага, співчуття, дружба, любов.
4. Культура спілкування і етикет.

Основні терміни і поняття для засвоєння:

відкритість, замкненість, монологічність, діалогічність, толерантність, повага, співчуття, милосердя, любов.

Індивідуальні освітньо-дослідні завдання

1. Опрацювати рекомендовану літературу, засвоїти основні поняття і терміни,
2. Дати відповіді на питання для самоконтролю,
3. Вирішити тестові завдання.
4. Написати есе на запропоновану тематику.
5. Підготувати реферат.
6. Використовуючи рекомендовану літературу, підготувати глосарій понять та термінів.

Тематика есе та рефератів

1. Причини конфліктів та шляхи їх подолання.
2. Вияви самотності в людському бутті.
3. Моральні проблеми та суперечності концепції спілкування Д. Карнегі.
4. Порівняльна характеристика уявлень про самотність у різних культурах.
5. Комунікація – діалог – спілкування.

Питання для самоконтролю

1. У чому полягає моральна цінність спілкування?
2. Як Ви розумієте такі характеристики спілкування, як „відкритість” і „замкненість”, „монологічність” і „діалогічність”? Яка з можливих моделей спілкування, на Ваш погляд, є найбільш продуктивною?
3. Яку роль у процесі спілкування відіграє повага до іншого? У яких формах може бути виявлена повага?
4. Що значить "бути толерантним"? Яке місце посідає принцип толерантності у структурі сучасної комунікативної культури?
5. У чому полягають особливості ділового спілкування юриста?

Тестові питання для перевірки знань

1. Спілкування є:

а) фізіологічною потребою людини; б) соціальною потребою людини; в) виявом моральної позиції особи.

2. Яке визначення самотності, на Вашу думку, є найповнішим у моральному аспекті:

а) це різновид поведінки людини, ізольованої від оточення; б) це специфічний морально-психологічний стан людини, позбавленої суспільних зв'язків; в) це самозречення, відречення від активної діяльності.

3. Співпереживання як моральний акт передбачає:

а) включення до свого внутрішнього світу цінностей та почуттів іншого; б) переживання за долю іншого; в) пережиття певних подій разом з іншим.

4. Назвіть основні ознаки спілкування як морального акту:

а) гуманізм, зацікавленість, вимогливість; б) творчість, націленість, людиномірність; в) гуманізм, творчість.

5. Безособова сторона спілкування стосується питань:

а) відносин людей у сфері виробництва; б) регулювання поведінки людей у типових ситуаціях; в) ставлення людини до свого становища суспільстві.

6. За умов відкритості у спілкуванні людина:

а) відкриває зміст своїх переживань; б) формує моральне прийняття інших; в) здатна ділитись з іншим своїми моральними принципами.

7. Основною ознакою толерантності як морального виміру спілкування є:

а) терпимість; б) жертовність; в) співчуття.

8. Сучасна толерантність проявляється у стосунках:

а) релігійних конфесій, рас, націй; б) футбольних фанатів, представників різних рас, релігійних конфесій; в) окремих людей, чиновників, політиків.

9. Вкажіть ознаки поваги:

а) насильство, примус, вимога; б) довіра, чуйність, толерантність; в) відкритість, діалогізм, співчуття.

10. Діяльне прагнення людини допомогти тому, хто того потребує, у етиці називається:

а) співчуття; б) милосердя; в) любов.

Р о з д і л ІІ. ПРОФЕСІЙНА ЕТИКА ЮРИСТА

Тема 4. Юридична етика: поняття, види, джерела

План

1. Професійна етика як самостійна галузь етичної науки. Види професійної етики та їх гуманістична спрямованість.
2. Сутність юридичної етики. Особливості професії юриста.
3. Структура, види та джерела професійної етики юриста.

Ключові терміни та поняття: професійна мораль, офіційна етика, традиційна етика, корпоративна етика.

1. Професійна етика як самостійна галузь етичної науки. Види професійної етики та їх гуманістична спрямованість

Характеристики професійної етики визначаються особливостями професії, корпоративними інтересами та професійною культурою особи. Виконання однотипних видів робіт, здійснення близьких за ознаками професійних функцій зумовлюють до вироблення специфічних професійних традицій, що сприяє об'єднанню людей на засадах професійної солідарності, здатної підтримати престижність своєї соціальної групи.

Для будь-якої професійної діяльності властиві свої проблеми, вирішення яких тісно пов'язано зі специфічними завданнями. У їх числі особливе місце займають ті, що вимагають уваги до вдосконалення морально-етичної сторони своїх функцій. Це, передусім, стосується тих професій, які безпосередньо пов'язані із наявністю людського фактору, що визначає об'єктивну сторону професійної діяльності. Постійне спілкування з людьми, вплив на їхній внутрішній світ та долю, встановлення міжособистісних морально-етичних взаємовідносин зумовлюють необхідність створення етичних кодексів людей певних професій (вчителів, лікарів, юристів тощо), які складають сутнісну основу професійної етики.

Професійну етику слід розглядати як:

- сукупність правил поведінки певної соціальної групи, що забезпечує морально-етичний характер відносин, зумовлених професійною діяльністю;
- норми моралі, що регулюють стосунки людей у трудовій діяльності та ставлення людини до виконання своїх професійних обов'язків;
- галузь науки, що вивчає прояви моралі в різноманітних видах людської діяльності.

Перед професійною етикою стоїть завдання виявити певний тип міжособистісних морально-етичних відносин, що є необхідним для виконання професійних обов'язків, а також обґрунтувати та укласти кодекси, сформулювати завдання та мету професійної діяльності.

Предметом професійної етики є:

- якості спеціаліста, необхідні для виконання професійних обов'язків;
- морально-етичні взаємовідносини спеціалістів та об'єктів (суб'єктів) їхньої діяльності;
- відносини професійного колективу із суспільством;
- завдання та методи професійного навчання і виховання.

Загальні принципи професійної етики, що базуються на загальнолюдських нормах, передбачають:

- професійну солідарність (що може переходити у корпоративність);
- специфічне розуміння обов'язку та честі;
- особливу форму відповідальності, зумовлену предметом і родом діяльності.

Часткові ж принципи визначаються конкретними умовами, особливим змістом та специфікою професії і виражаються в основному в моральних кодексах-вимогах стосовно фахівців.

Професійна етика стосується тих видів професійної діяльності, де наявна залежність від дій професіоналів, які здійснюють реальний вплив на життя та долі інших людей чи людства загалом. Важливим у такому випадку стає визначення поняття та видів прояву професіоналізму як явища.

Професіоналізм – це здатність систематично, стабільно і надійно виконувати складну діяльність у будь-яких умовах, проявляти високу майстерність, глибоке оволодіння професією, якісне, професійне виконання своєї роботи.

На думку вчених, основними проявами професіоналізму працівника слід вважати:

- відповідність діяльності особливому рівню завдань, що вирішуються у межах певної професії;
- кваліфікацію, високу ділову компетенцію, основу на освіті людей певної професії;
- професійну корпоративність, в основі якої лежить позаекономічна орієнтація на певні цінності;
- позапартійну, ділову професійну діяльність;
- відповідальність за збереження, передачу, використання та поширення спеціалізованої суми знань;
- високу автономність професії у залученні до неї нових представників, їх підготовка та контроль за їхньою професійною поведінкою;
- потребу у винагороді за виконувану роботу.

Професійні види етики – це специфічні особливості професійної діяльності, спрямовані безпосередньо на людину в тих чи інших умовах її життя і діяльності в суспільстві. Виникнувши спочатку як прояв повсякденної моральної свідомості, згодом професійна етика розвивалась на основі узагальнення практики поведінки представників тих чи інших професійних груп.

Професійна етика – це вчення, що відображає всю сукупність правил поведінки певної соціальної групи на засадах загальнолюдських моральних цінностей із врахуванням особливостей професійної діяльності та конкретної ситуації, що фіксує моральний характер взаємовідносин, зумовлених чи пов'язаних із професійною діяльністю; історично сформована система моральних норм стосовно особливостей певних професій.

Професійна етика узагальнює, систематизує та науково обґрунтовує принципи, норми та інші елементи моралі, доводячи розумність і прогресивність одних, та піддає науковій критиці інші, сприяє вихованню людини в суспільстві, допомагає цілеспрямовано виробляти такі моральні уявлення, принципи та норми, почуття, переконання, ідеали, звички та якості, що відповідають завданням її поведінки, у їх числі професійної.

Важливим різновидом професійної етики є юридично-правова, яка формується на основі взаємозв'язку та взаємозумовленості правових та морально-етичних принципів, норм, правової та моральної свідомості. Вона зумовлена специфікою професійної діяльності, особливостями морального та соціального становища людини.

2. Сутність юридичної етики. Особливості професії юриста

Основою розуміння юридично-правової етики є юридично-правова діяльність. У широкому сенсі вона представляє собою створення та реалізацію права, здійснення різноманітних дій, що викликають правові наслідки; здійснюється як юристами, так і неюристами, знаходить своє втілення у законодавстві та правовій практиці. Професійна юридична діяльність здійснюється групою спеціально підготовлених осіб, що належать до юридичної професії. У структурі професійної юридичної діяльності виділяються такі елементи:

- *юристи як суб'єкти діяльності та професіонали;*
- *індивідуальна професійна діяльність юристів, тобто здійснення ними своїх обов'язків;*
- *організаційні структури, в яких працюють юристи, та статуси, якими вони наділяються;*
- *нормативно-ціннісна база юридичної професії, втілена у праві та професійній етиці.*

Суть юридично-правової діяльності можна розкрити у визначенні її морально-етичної складової. Це виводить на низку важливих характеристик цієї діяльності, що визначають її особливості.

По-перше, особливістю професійної юридичної діяльності є детальне та послідовне регулювання її законом.

По-друге, професійна юридична діяльність має державницький характер.

По-третє, діяльність представників юридичних професій передбачає наявність у суб'єктів цього виду діяльності особливих владних повноважень, права та обов'язку застосовувати владу від імені закону.

По-четверте, для переважної більшості юридичних професій властива емоційність здійснення, в низці випадків їхня діяльність супроводжується негативними емоціями, що викликає потребу їх подолання, а емоційне розвантаження може бути відтерміновано на тривалий час.

По-п'яте, професійна юридична діяльність супроводжується встановленням специфічної міжособистісної комунікації під час виконання професійних обов'язків у режимі підвищеної психологічної напруги, коли стикаються діаметрально протилежні інтереси, а вирішення повинно бути справедливим.

По-шосте, професійна юридична діяльність здійснюється у сфері соціальних та міжособистісних конфліктів, у силу чого люди, яким довірено відповідно до закону вирішення такого роду ситуацій, несуть підвищену моральну відповідальність за свої дії та рішення.

По-сьоме, до особливостей професійної юридичної діяльності можна віднести і прозорість та гласність як процесу її здійснення, так і отриманих результатів, наявність громадського контролю над її здійсненням.

Професійна етика юриста є специфічною формою прояву моралі, що виступає сукупністю конкретизованих загальних морально-етичних принципів та норм щодо правоохоронної та правозастосовної діяльності юриста. Вона охоплює специфічні морально-етичні норми професійної діяльності та позаслужбової поведінки юристів.

Враховуючи те що основні завдання юридичної діяльності полягають у забезпеченні особистої безпеки громадян, запобігання злочинності, надання практичної допомоги громадянам, громадським об'єднанням та організаціям у здійсненні їхніх законних прав та інтересів, слід виділити такі завдання професійної етики юриста:

- забезпечення морально-етичних начал ділового за суттю спілкування юристів як із клієнтами, так і з представниками своєї та інших юридичних професій;

- здійснення внутрішнього контролю моральності юриста стосовно основних моральних категорій;
 - формування та підвищення авторитету юридичної професії в суспільстві.
- Основними завданнями професійної юридичної етики є такі:
- гуманізація моралі юристів як представників специфічної професійної спільноти, яка орієнтована на дотримання моральних вимог, а також забезпечення справедливості, захисту прав, свобод, честі та гідності громадян і своїх власних;
 - теоретичне обґрунтування основних принципів загальнолюдської моралі у праві;
 - з'ясування морального змісту таких принципів правосуддя, як законність, презумпція невинуватості, прилюдність, незалежність суддів, інших працівників правосуддя, їх підкорення закону;
 - обґрунтування моральних засад діяльності як юриста взагалі, так і представників певного виду юридичних професій;
 - вироблення рекомендацій стосовно розвитку індивідуальної моральної свідомості;
 - обґрунтування шляхів підвищення правової культури в рамках здійснення правоохоронної діяльності;
 - вивчення моральних стосунків учасників кримінального процесу.

3. Структура, види та джерела професійної етики юриста

Структура професійної етики юриста включає три елементи:

- 1) моральну діяльність юриста і її специфічні особливості;
- 2) моральні відносини у сфері права та правозастосування;
- 3) особливості професійно-етичної свідомості працівників правоохоронних органів.

За ознаками спеціалізації юридична етика має такі різновиди:

1. Суддівська етика.
2. Етика слідчого.
3. Прокурорська етика.
4. Адвокатська етика.
5. Етика нотаріуса.

У кожному різновиді можемо говорити про *офіційну етику*, *корпоративну етику* і *традиційну етику*.

За рівнем формальних вимог юридична етика може бути представлена документами такого рівня:

1. Міжнародний – вимоги якого сформульовані та викладені в актах, прийнятих на міжнародних форумах юридичної громадськості, що обов'язкові для правових відомств і співтовариств країн, які підписали ці акти.
2. Європейський – вимоги якого сформульовані та викладені в актах, прийнятих на європейських форумах юридичної громадськості й обов'язкові для правових відомств і співтовариств держав, що підписали ці акти.
3. Вітчизняний – вимоги якого сформульовані та викладені у відповідних актах вітчизняного значення: «Правила адвокатської етики», «Правила поведінки державних службовців» та ін.
4. Регіональний – вимоги якого сформульовані та викладені в актах, прийнятих на колегіальних зборах представників конкретної професії регіону, які мають рекомендаційний характер лише для представників цієї професії певного регіону.

Джерела професійної етики. Юридична етика як галузь філософського вчення постійно розвивається і підживлюється з численних міжнародних, офіційних й інших джерел. На цей час існує більше десятка міжнародних документів, присвячених етичним аспектам правової сфери.

Найважливішим вітчизняним офіційним джерелом юридичної етики є Конституція України, статтею 62 якої закріплена презумпція невинуватості як найважливіший принцип судочинства. Безсумнівно, що є великим морально-етичним досягненням. Також важливим є положення про звільнення від відповідальності особи за відмову від дачі показань щодо себе, членів своєї родини і близьких родичів, що знайшло своє закріплення в ст. 63 Конституції.

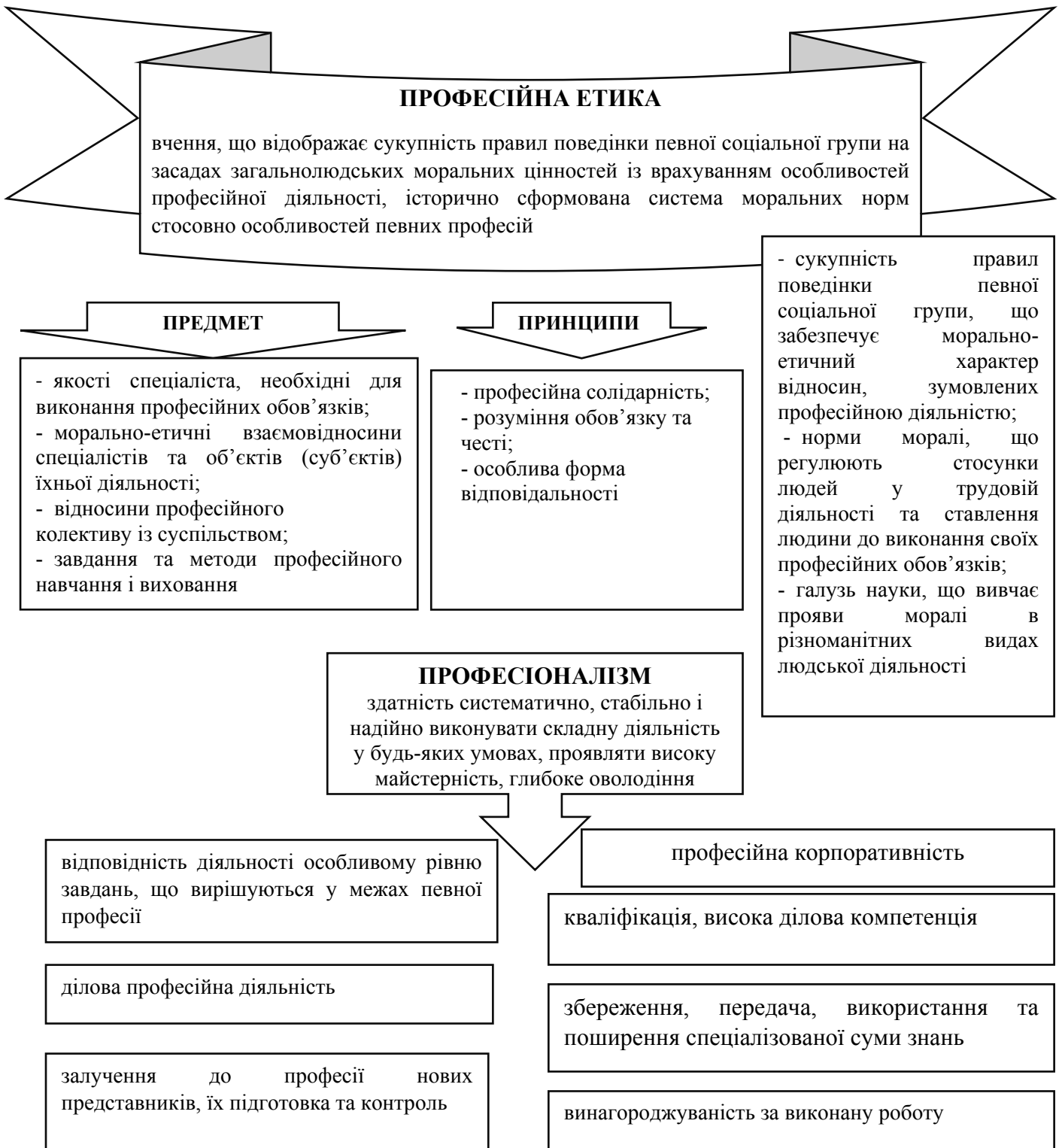
Література

Основна

1. Бралатан В. П. Професійна етика: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / В. П. Бралатан, Л. В. Гуцаленко, Н. Г. Здирко; Вінниц. держ. аграр. ун-т. – К.: Центр учбової л-ри, 2011. – 251 с.
2. Гусарєв С. Д. Юридична деонтологія (Основи юридичної діяльності): навч. посібник / С. Д. Гусарєв, О. Д. Тихомиров. – [2. вид., перероб.]. – К.: Знання, 2006. – 488 с.
3. Етика та естетика: навч. посіб. / Ортинський В. Л. [та ін.]; під заг. ред. М. П. Гетьманчука; Львів. держ. ун-т внутр. справ. – Л.: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2010. – 319 с.
4. Лозовой В. О. Професійна етика юриста / В. О. Лозовой, О. В. Петришин; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. – Х.: Право, 2004. – 172 с.
5. Професійна етика юриста: підручник / В. С. Бліхар та ін.; за ред. проф. В. С. Бліхара; Львів. держ. ун-т внутр. справ. - Львів; Хмельницький: Хмельниц. ун-т упр. та права, 2016. - 357 с.
6. Сливка С. С. Юридична деонтологія: правнича етика. Професійна культура: підручник / С. С. Сливка; Львівський держ. ун-т внутрішніх справ. – [вид. 3-тє, перероб. і доп.]. – К.: Атіка, 2006. – 295 с.
7. Фіолєвський Д. П. Юридична етика: підручник / Д. П. Фіолєвський. – К.: Алерта, 2011. – 288 с.

Додаткова

1. Бандурка О. М. Юридична деонтологія: підруч. для вищ. закл. освіти МВС України / О. М. Бандурка, О. Ф. Скакун; Національний ун-т внутрішніх справ. – Х.: Видавництво Національного університету внутрішніх справ, 2002. – 336 с.
2. Історія Західної філософії в контексті вчень про етику обов'язку, державу і право (Античність – друга половина XIX століття): навч. посіб. для студентів ВНЗ / [Кузьменко В. В. та ін.]; за заг. ред. В. В. Кузьменка; Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ. – Київ: Хай-Тек Прес, 2013. – 359 с.
3. Ломачинська І. М. Професійна етика : навч. посібник для дистанційного навчання / І. М. Ломачинська; Відкритий міжнародний ун-т розвитку людини «Україна». – К.: Ун-т «Україна», 2005. – 227 с.
4. Токарчик Р. Юридична етика: пер. з пол. / Р. Токарчик. – [вид. 3-тє, випр.]. – К.: Р. Токарчик, 2009. – 355 с.
5. Хрестоматия по юридической деонтологии: сб. нормат. актов (междунар. отеч. зарубеж.) об основных стандартах проф. деятельности юристов (с общ. коммент. к разд.) / сост. и общ. ред. О. Ф. Скакун. – Х.: Эспада, 2002. – 443 с.
6. Цирфа Г. О. Юридична деонтологія: навч. посіб. для дистанц. навч. / Г. О. Цирфа; Відкритий міжнародний ун-т розвитку людини «Україна». – К.: Університет "Україна", 2004. – 209 с.

ЮРИДИЧНО-ПРАВОВА ЕТИКА

одна із галузей професійної етики як частини етичного вчення, що вивчає професійну мораль юриста, складає єдність професійно-моральних свідомості, практики та відносин, яка функціонує як у професійній діяльності, так і у позаслужбовій поведінці юристів

формується

основується

на основі взаємозв'язку та взаємозумовленості правових та морально-етичних принципів, норм, правової та моральної свідомості

на взаємозв'язку та взаємозумовленості правових та морально-етичних принципів, норм, правової та моральної свідомості

ПРОФЕСІЙНА ЮРИДИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

елементи

завдання

особливості

- юристи як носії діяльності та професіонали;
- індивідуальна професійна діяльність юристів, здійснення ними своїх обов'язків;
- організаційні структури, в яких працюють юристи, та статуси, якими вони наділяються;
- нормативно-ціннісна база юридичної професії, втілена у праві та професійній етиці.

забезпечення морально-етичних начал ділового за суттю спілкування юристів як із клієнтами, так і з представниками своєї та інших юридичних професій

здійснення внутрішнього контролю моральності юриста стосовно основних моральних категорій

формування та підвищення авторитету юридичної професії у суспільстві

детальне та послідовне регулювання законом

державницький характер

наявність у суб'єктів юридичної діяльності особливих владних повноважень

емоційність

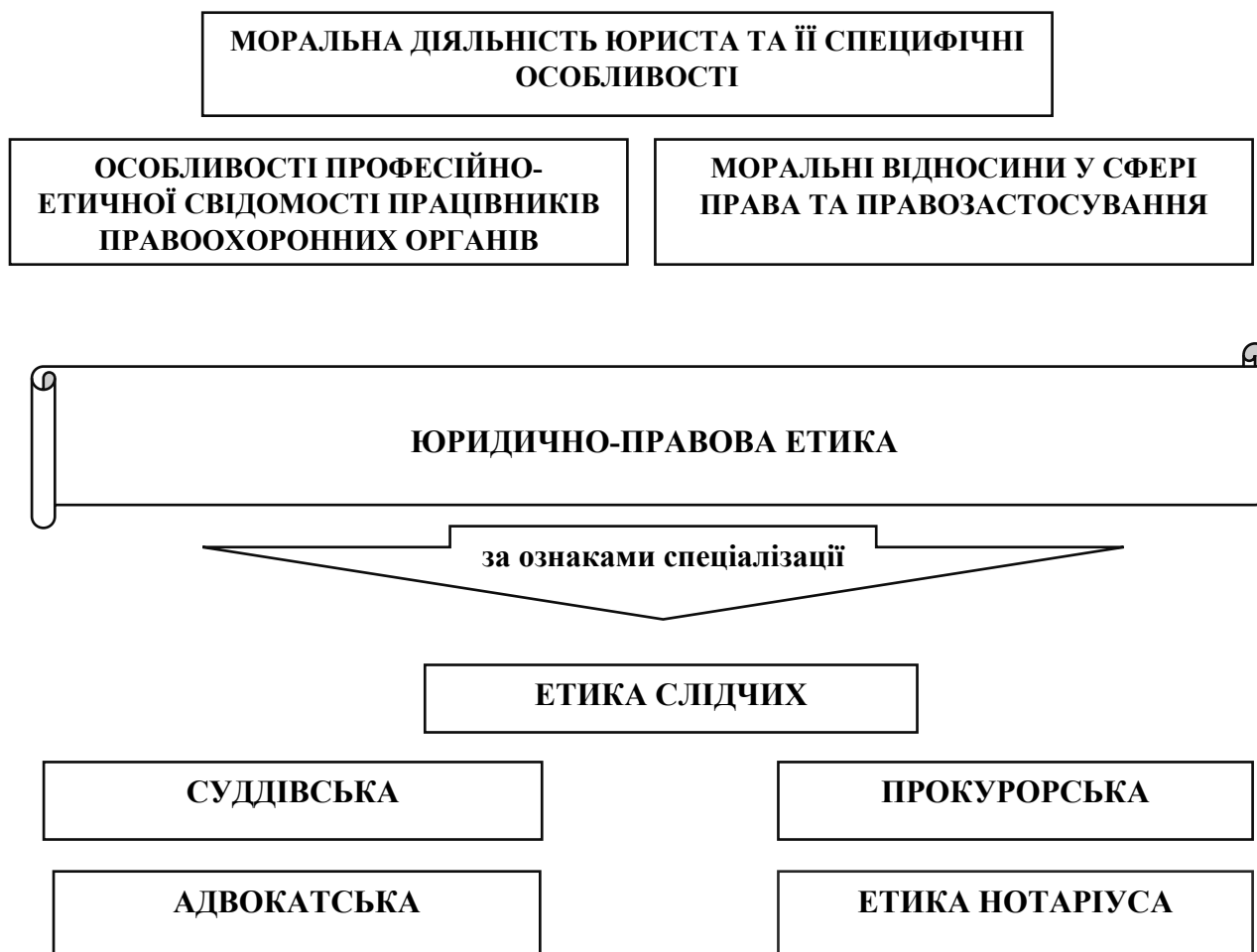
встановлення специфічної міжособистісної комунікації у режимі підвищеної психологічної напруги

прозорість та гласність

здійснення у сфері соціальних та міжособистісних конфліктів

виконується як на індивідуальному рівні, так і на рівні держави та суспільства

СТРУКТУРА ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ ЮРИСТІВ

ХІД СЕМІНАРСЬКОГО ЗАНЯТТЯ

Семінарське заняття № 5. Юридична етика: поняття, види, джерела.

(2 год.)

Освітня мета: поглибити знання з питань професійного спрямування етики, в т.ч. у юридичній сфері.

Виховна мета: сприяти формуванню основних принципів моральної культури особистості.

План

1. Специфіка і структура професійної етики юриста.
2. Особливості професійної етики юристів та її моральне значення.
3. Зміст, види, завдання та джерела професійної етики юриста.

Основні терміни і поняття для засвоєння:

професійна мораль, офіційна етика, традиційна етика, корпоративна етика.

Індивідуальні освітньо-дослідні завдання

1. Опрацювати рекомендовану літературу, засвоїти основні поняття і терміни.
2. Дати відповіді на питання для самоконтролю, вирішити тестові завдання.
3. Написати есе на запропоновану тематику.
4. Підготувати реферат.
5. Використовуючи рекомендовану літературу, підготувати глосарій понять та термінів.

Теми есе та рефератів

1. Професійна мораль юриста: сутність, структура, функції.
2. Моральний зміст професійної діяльності юриста. Вчинок як першоелемент моральної діяльності.
3. Специфіка моральної свідомості юриста, її роль у духовному світі особи і регуляції професійної діяльності.
4. Законність у системі нормативного регулювання діяльності юриста.
5. Закон і моральна відповідальність юриста.

Питання для самоконтролю

1. Чому юридична діяльність є видом соціальної діяльності?
2. Які основні риси характеризують юридичну діяльність?
3. Що включає в себе зміст юридичної діяльності?
4. Соціальне значення професії юриста.
5. Що таке професіоналізм?
6. Формування професійної культури юриста.
7. Процес та стадії соціалізації особи юриста.

Тестові питання для перевірки знань

1. У визначенні поняття професіоналізму важливими параметрами є:

а) партійність, кваліфікація, корпоративність; б) компетентність, винагороджуваність, корпоративність, в) кваліфікація, компетенція, відданість.

2. Чим, на Вашу думку, відрізняються професії інженера та правоохоронця (адвоката, прокурора, судді, слідчого тощо) з огляду на значення людського фактору:

а) нічим, б) професія інженера пов'язана із виконанням робіт, на які не впливає цей фактор, правоохоронна професія передбачає безпосередній психічний вплив на людину; в) дані професії передбачають різні освітні програми досягнення конкретного кваліфікаційного рівня.

3. Що, на Вашу думку, є важливим для визначення поняття професійної етики:

а) правила поведінки громадян у державі; б) врахування особливостей професійної діяльності; в) рівень виконання своїх професійних обов'язків.

4. Вчення, що відображає правила поведінки окремо взятої соціальної групи на основі моральних принципів, називається:

а) професійний етикет, б) професійна етика; в) професійна мораль.

5. Призначення професійної етики полягає у:

а) гуманізації суспільства; б) соціалізації особи; в) розкритті моральних норм у професійній діяльності.

6. Основними категоріями професійної етики є:

а) мораль, релігія, право; б) моральний вибір, моральний вчинок, моральна норма; в) професійний обов'язок, службова гідність, професійна честь.

7. Суттєва ознака професійної етики юриста полягає у:

а) формуванні правил поведінки правників; б) визначенні шляхів виконання правниками своїх функціональних обов'язків; в) розробці проблем взаємодії правників із суспільством.

8. Особливості професійної діяльності юриста, що можуть призвести до серйозних змін у моральній свідомості:

а) наділення владою; б) реалізація широких повноважень; в) спілкування у стані підвищеної психологічної напруги.

9. Чи згодні ви з тим, що професія юриста характеризується такими ознаками:

а) служить громадянському суспільству і державі: його діяльність має, насамперед, суспільний і державний характер; б) має справу виключно із соціальними аномаліями; в) його діяльність має каральний характер.

10. У своїй професійній діяльності юрист:

а) не бере прямої участі у створенні матеріальних і духовних благ; б) не наділяється владними повноваженнями; в) діє творчо, завжди знаходиться в постійному пошуку істини, у нього немає стандартів і шаблонів.

Тема 5. Моральна культура як система ціннісних показників діяльності юриста

План

1. Моральна культура особистості: цінності, регулятиви та структура.
2. Особливості моральної культури юриста. Моральні вимоги до професійної діяльності правника.
3. Морально-професійні деформації, суб'єктивні та об'єктивні фактори їх виникнення та їх профілактика.

Ключові терміни та поняття: моральна культура, моральні цінності та регулятиви, моральна рефлексія, моральні вимоги, морально-професійні деформації, правовий нігілізм, правовий ригоризм, професійний егоїзм.

1. Моральна культура особистості: цінності, регулятиви та структура

Моральна культура гармонійно поєднує і затверджує такі якості, як честь, совість, добро, любов, дружба, гідність. У той же час вона включає і протилежні компоненти: заздрість, зло, зраду, егоїзм, ненависть. Моральна культура – це характеристика особистості з погляду її цілісного морального розвитку, свідомості й поведінки, а також сукупність моральних якостей (рис), притаманних людям певного суспільства, класу, професії, які характеризують рівень їхньої моральної свідомості та поведінки.

Моральна культура особистості є мірою її моральної соціалізації, тобто мірою засвоєння панівних у суспільстві моральних цінностей і ступенем реалізації їх у діяльності в різних сферах суспільного життя. Іншими словами, це досягнута особистістю міра морального розвитку, яка характеризується засвоєними і реалізованими в діяльності моральними цінностями. Моральна культура особи стосується засвоєння нею суспільного морального досвіду і є проявом важливих моральних принципів в особистій поведінці та спілкуванні. Якщо сказати простіше, моральна культура проявляється в тому, що людина контролює себе і свої емоції в будь-яких ситуаціях, і її вчинки не порушують прав інших людей. Головним критерієм оцінки рівня моральної культури є реальна поведінка людини, її моральні ідеали, ставлення до інших людей, колективу, суспільства, міра гуманності, яку особистість виявляє в соціальній діяльності і яка виражає ступінь її духовно-моральної свободи в конкретних умовах суспільної, моральної необхідності.

Моральна культура розглядається в двох аспектах:

- а) ціннісному;
- б) регулятивному.

Моральні цінності — це те, що ще стародавні греки іменували «етичними чеснотами». Як моральні цінності у всіх народів шануються чесність, вірність, повага до старших, працьовитість, патріотизм. Ці цінності подаються в їх бездоганному, абсолютно повному і досконалому вираженні, виступають як етичні ідеали.

Моральні регулятиви — це правила поведінки, орієнтовані на зазначені цінності. У кожній більш-менш стабільній культурі є певна система загальновизнаних моральних регулятивів, які традиційно вважаються обов'язковими для всіх. Такі регулятиви є нормами моралі.

Таким чином, моральна культура особистості — це якісна характеристика морального розвитку і моральної зрілості особистості, що виявляється на трьох рівнях:

- 1) культура моральних почуттів, яка виражає здатність особистості до співчуття, співпереживання, милосердя, тобто відчувати чужі біль і радість як власні;
- 2) культура етичного мислення як раціональна складова моральної свідомості;
- 3) культура поведінки, через яку реалізуються поставлені і прийняті моральні завдання.

За змістом моральна культура особи багато в чому збігається із моральною культурою суспільства чи соціальної групи, у той же час відрізняючись від них суб'єктивністю осмислення, домінуванням тих чи інших морально-етичних цінностей, спрямованістю.

У моральній культурі особи відображається ступінь освоєння людиною морального досвіду суспільства, фіксується здатність послідовно дотримуватись у своїх вчинках високих моральних цінностей та принципів, бути готовими до самовдосконалення.

Важливою складовою процесу формування моральної культури є утвердження наявних моральних знань і вимог у свідомості людей через навчання, виховання, традиції, звичаї, організацію масових форм спілкування тощо. У процесі формування етичної культури кожне суспільство створює певні механізми відтворення моральних цінностей через громадську думку, різні форми контролю, приклади тощо.

2. Особливості моральної культури юриста. Моральні вимоги до професійної діяльності правника

Характеристикою високої моральної культури юриста є єдність слова і діла, що передбачає єдність мислення і вчинку, знання і почуття, особисту чесність і високу принциповість. Важливою складовою моральної культури юриста є здатність і готовність до моральної рефлексії (самопізнання, самоаналізу, самооцінки), саморегуляції і, зрештою, самовиховання (самовдосконалення). Будучи основою правової етики, моральна культура юриста містить внутрішньо притаманний особі наказ дотримуватись моральних принципів та норм, сформованих у суспільстві та визнаних ним як загальнообов'язкові.

Структура моральної культури юриста містить особливі елементи:

- морально-етичні почуття, знання та потреби;
- моральні переконання, звички давати оцінки поведінці інших осіб;
- готовність діяти, керуючись моральними знаннями та переконаннями, тобто чинити морально, по совісті.

В узагальненому вигляді моральні вимоги до юриста полягають у:

- ставленні до людини як до найвищої цінності, повазі та захисті прав, свобод і людської гідності громадян;
- суворому дотриманні законності;
- ідейній переконаності в необхідності і правоті своєї справи;
- глибокому розумінні соціальної значущості своєї ролі, своєї відповідальності перед суспільством, державою за підтримання правопорядку і закону;
- розумному та гуманному використанні наданих законних прав у суворій відповідності до цивільного, службового і морального обов'язку;
- принциповості, безкомпромісності, об'єктивності та неупередженості у прийнятті рішень;
- свідомій дисципліні, професійній солідарності, взаємодопомозі, підтримці;
- сміливості і морально-психологічній готовності до розумного ризику в екстремальних умовах;
- невідкупності, турботі про професійну честь, суспільну репутацію;
- постійному професійному і моральному вдосконаленні, підвищенні рівня культури, обов'язковому дотриманні норм службового етикету;
- бездоганності особистої поведінки на службі і в побуті.

Виходячи із ролі та соціального значення юридичної професії, можна сформулювати основні правила етикету, які складають зміст етичної культури юриста:

- служіння суспільним інтересам шляхом зміцнення законності та правопорядку;
- безумовне виконання вимог закону та процесуальної норми в юридичній практиці;
- досягнення об'єктивної істини та справедливого рішення в юридичному спорі;
- співвідношення мети юридичної діяльності із моральними засобами її досягнення;
- пріоритет гуманістичної націленості в діяльності юриста, визнання людини найвищою соціальною цінністю;
- самокритичність, готовність до конструктивного діалогу з опонентом;
- самостійність мислення, розумний скептицизм та конструктивний критицизм у спілкуванні;
- коректність та шанобливе ставлення до співрозмовників.

Моральна культура юриста – це рівень сприйняття культури суспільства та наслідок морального розвитку особистості, її свідомості (почуттів, емоцій, уявлень, потреб, мотивів, ціннісних орієнтацій); сукупність стійких знань про моральні цінності, принципи, правила, норми та ідеали; міра сформованості суспільно значущих моральних якостей, навичок та умінь моральної поведінки, їх вияву в процесі здійснення правником професійних повноважень та в позаслужбовий час.

3. Морально-професійні деформації, суб'єктивні та об'єктивні фактори їх виникнення та їх профілактика

Аналізуючи професійну діяльність юриста та його морально-етичну складову, не можна не помітити, що важливим фактором, що впливає на виконання професійних ділових обов'язків, є наявність такого феномена, як професійна деформація, котра тісно пов'язана із моральними характеристиками особи. Професійна деформація є результатом специфічних особистісних змін, які відбуваються у ході виконання професійної діяльності під впливом різних чинників.

У вузькому сенсі професійна деформація – це прояви в особі під впливом деяких особливостей професійної діяльності таких психологічних змін, які починають негативно позначатися на здійсненні цієї діяльності і на психологічній структурі самої особи. Під професійною деформацією слід також розуміти такий процес зміни моральних установок та набуття таких якостей, навичок та схильностей, які можуть негативно впливати на виконання особою своїх професійних обов'язків. Професійна деформація — явище, що об'єктивно супутне розвитку людини в її професійній діяльності, якщо щодня людина не працює над собою.

Професійна деформація юристів розвивається на основі:

- деформації професійної діяльності;
- деформації службових і позаслужбових відносин;
- деформації моральної свідомості.

Можна виділити як загальнопрофесійні, так і спеціальні професійні деформації. Якщо перші з них типові для працівників певної професії, виступають у вигляді особливостей поведінки в першу чергу осіб із значним стажем професійної діяльності, то спеціальні професійні деформації виникають у процесі професійної спеціалізації.

Основними причинами професійно-моральної деформації, як правило, стають низька професійна культура, деформування почуттів, потреб, мотивів, тобто як об'єктивні, так і суб'єктивні фактори.

До об'єктивних факторів належать:

- негативні явища в житті суспільства (корупція, безвідповідальність, халатність, невігластво, нігілізм і бездушність);
- суперечності, труднощі та недоліки в діяльності правоохоронних органів.

У числі останніх вирізняють такі:

- специфічність професійної діяльності, значні фізичні та психічні навантаження, участь співробітників у конфліктних регіонах забезпеченні конституційного порядку, що криє в собі небезпеку для здоров'я і життя працівників;
- переважні контакти зі злочинним середовищем, негативний, часом згубний вплив криміналу;
- недоліки в організації та управлінні всієї системи правоохоронних органів (суд, прокуратура, Національна поліція України, адвокатура тощо);
- негативний вплив колег, які допускають зловживання, формалізм, байдужість до людей, недбалість у виконанні своїх обов'язків;
- незадовільне оперативно-технічне оснащення, брак спеціальної техніки тощо;
- помилки у підборі кадрів.

Безумовно, істотно впливають і суб'єктивні фактори, особливо такі, як:

- низький професійний рівень і небажання удосконалювати професійні якості;
- недостатня розвиненість морально-ділових і вольових якостей;
- невміння відокремлювати інтереси справи від інтересів кар'єри;
- неорганізованість, відсутність навичок і умінь контролювати свою поведінку, бажання будь-яким способом зняти психологічне навантаження (пияцтво, нехлюйство, розхлябаність тощо).

Загальними для юридичних професій проявами професійної деформації є такі:

- правовий нігілізм, що проявляється в зневажливому ставленні до права і підштовхує вирішувати проблеми довірителя не на правовому рівні;
- емоційна холодність, цинізм, наслідком яких є байдужість до долі довірителя;
- зниження рівня культури спілкування. У процесі бесід, переходячи на мову, зрозумілу клієнту, ці юристи засвоюють кримінальний жаргон і починають використовувати його в повсякденному спілкуванні;
- формалізм, стереотипний підхід до вирішення професійних завдань.

Можна назвати такі прояви професійної деформації працівників органів правопорядку:

- упевненість і самовпевненість у власній непогрішності під час вирішення професійних завдань, надмірна зарозумілість і завищена самооцінка;
- наявність установки на «обвинувальний ухил» стосовно інших людей, надмірна підозрілість, грубі помилки у сприйнятті та оцінці інших людей, їхніх дій і вчинків;
- правовий ригоризм, що представляє собою виражену установку на жорсткість покарання, застосування до правопорушника більш жорстких мір покарання безвідносно до особливостей його особистості, до ситуації вчиненого правопорушення;
- стереотип закритості, прагнення до зайвої секретності, надання своїй роботі уявної значущості, тенденція до надмірного контролю;
- перенесення своєї службової ролі, фахових навичок і установок у позаслужбові відносини;
- засвоєння елементів кримінальної субкультури (кримінального жаргону, норм поведінки, звернення до іншої людини тощо) та їх використання у своїй діяльності;
- спрощення ділового спілкування, що виражається в зниженні культури та етики спілкування з громадянами, звернення на «ти», застосуванні виразів, образливих для інших людей тощо;
- наявність установки на застосування тільки владних методів впливу на правопорушників та інших громадян, нехтування методами психологічного впливу, досягнення згоди, вирішення конфлікту на основі вербального впливу тощо;
- педантичність, зайвий формалізм у роботі і затягування питань про прийняття конкретних рішень у межах своєї компетенції;
- втрата ініціативи в роботі, що виражається в орієнтації лише на виконання наказів і розпоряджень керівників, вищих ланок управління і забутті своїх особистих посадових обов'язків і відповідальності;

- установка на пріоритетність поточного процесу діяльності, виконання поточних завдань поза зв'язком з досягненням кінцевих результатів діяльності, імітація активної діяльності;
- переоцінка старих, звичних методів роботи і недооцінка необхідності впровадження нових методів діяльності, інновацій;
- установка на вчинення формалізованих, документально оформлених професійних дій за недостатньої уваги до людини;
- професійний егоїзм (егоцентризм), який часто блокує ефективну взаємодію працівників різних служб органу правопорядку і знижує результати спільної діяльності.

Слід зазначити, що на деформацію моральної свідомості юриста впливають фактори як зовнішнього, що породжуються визначеними умовами громадського життя, так і внутрішнього походження, які породжуються специфічним характером професійної праці. До зовнішніх причин моральної деформації юриста відносять недоліки системи політичної та економічної організації суспільства, а саме:

- політичну нестабільність;
- соціальну нестабільність;
- кризу соціальних, ідейних та моральних ідеалів;
- корумпованість владних структур;
- низький рівень якості нормативно-правових актів, протиріччя в офіційному тлумаченні законів, невиконання законів;
- низький рівень соціальної та правової захищеності діяльності правоохоронних органів;
- переважність негативних оцінок у висвітленні діяльності правоохоронних органів;
- низький соціальний престиж правоохоронних структур;
- виконання співробітниками не властивих їм функцій.

До внутрішніх причин моральної деформації юристів належать:

- формальний підхід до підбору кадрів;
- негативний морально-психологічний клімат у деяких колективах, формально-бюрократичний стиль керівництва колективами;
- перевантаження роботою та відсутність контролю за її виконанням;
- вплив негативних моральних факторів, з якими доводиться мати справу юристові в процесі службової діяльності;
- зловживання владою з корисливою егоїстичною метою;
- незадоволеність рівнем матеріального забезпечення, іншими умовами праці;
- кар'єризм.

В узагальненому вигляді заходи запобігання виникненню професійних деформацій у юристів передбачають такі напрями профілактики професійно-моральної деформації співробітників правоохоронних структур:

- удосконалення системи виховання і навчання, створення реальної перспективи просування по службі, формування і підтримання почуття захищеності, впевненості в корисності та справедливості своєї роботи;
- необхідність приділяти увагу такому фактору, як стан здоров'я та фізична підготовленість співробітників, оскільки багато юридичні професії, особливо коли йдеться про правоохоронні органи, пов'язані з великими емоційними, інтелектуальними та фізичними напруженнями;
- ретельний відбір кадрів з урахуванням ділових, особливо моральних, якостей працівника.

Література

Основна

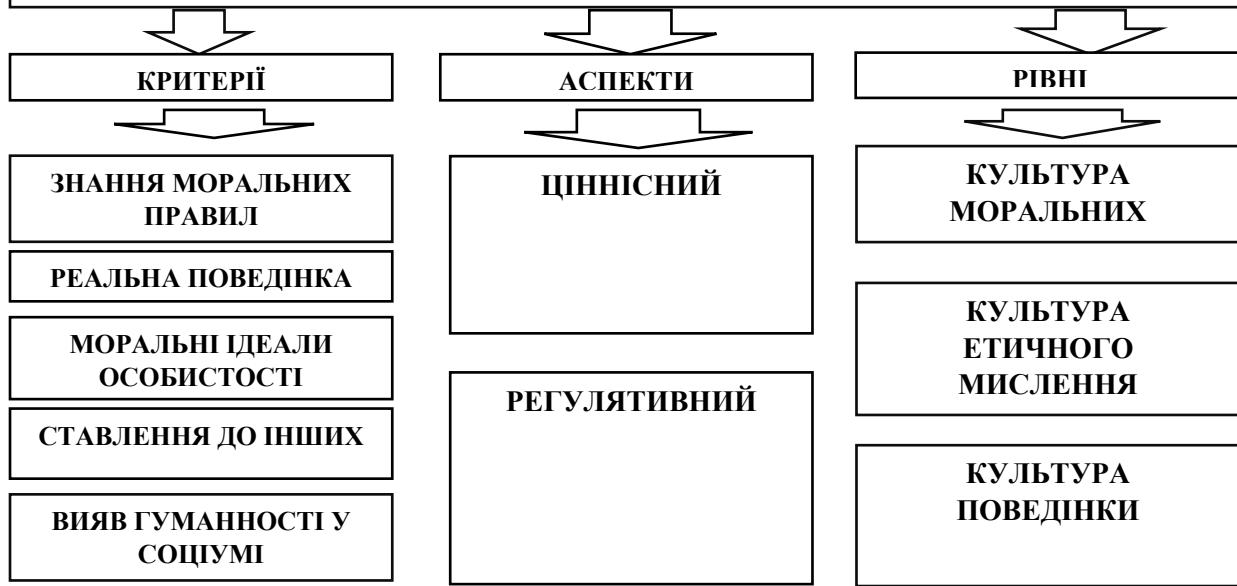
1. Бралатан В. П. Професійна етика: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / В. П. Бралатан, Л. В. Гуцаленко, Н. Г. Здирко; Вінниц. держ. аграр. ун-т. – К.: Центр учбової л-ри, 2011. – 251 с.
2. Гусарев С. Д. Юридична деонтологія. Основи юридичної діяльності: навч. посіб. / С. Д. Гусарев, О. Д. Тихомиров. - 4-те вид., стер. - К.: Знання, 2010. - 495 с
3. Етика та естетика: навч. посіб. / Ортинський В. Л. [та ін.]; під заг. ред. М. П. Гетьманчука; Львів. держ. ун-т внутр. справ. – Л.: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2010. – 319 с.
4. Кобликов А. С. Юридическая этика: учеб. пособие для студ., обуч. по спец. "Юриспруденция" / А. С. Кобликов. - 3-е изд., изм. - М.: Норма, 2007. - X, 165 с.
5. Козляковський П. А. Етика. Етика права. Етика юридичної діяльності: навч. посіб. / Козляковський П. А., Козляковський А. П. – [2-е вид., допов. і переробл.]. – Миколаїв : Дизайн і поліграфія, 2012. – 398 с.
6. Леко Б. А. Юридична етика: навчальний посібник / Б. А. Леко. – Чернівці: Книги – XXI, 2008. – 280 с.
7. Лозовой В. О. Професійна етика юриста / В. О. Лозовой, О. В. Петришин; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. – Х.: Право, 2004. – 172 с.
8. Малахов В.А. Етика: курс лекцій / Віктор Малахов. - Острог: Вид-во Нац. ун-ту "Острозька академія", 2014. - 213 с.
9. Петришин О. В. Юридична деонтологія: посіб. для підгот. до заліків та іспитів / О. В. Петришин, О. В. Зінченко ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. - Харків: Право, 2017. - 83 с.
10. Професійна етика юриста: підручник / [В. С. Бліхар та ін.; за ред. проф. В. С. Бліхара] ; Львів. держ. ун-т внутр. справ. - Львів; Хмельницький: Хмельниц. ун-т упр. та права, 2016. - 357 с.
11. Сливка С. С. Юридична деонтологія: підручник / С. С. Сливка ; Нац. ун-т «Львів. політехніка», Ін-т права та психології. – [вид. 6-те.]. – К. : Атіка ; Харків : Право, 2015. – 295 с.
12. Уманець О.В. Етикет у просторі спілкування та професійній діяльності юриста : [навч. посіб.]. / О. В. Уманець, М. В. Ценко. – Х.: Колегіум, 2011. – 147 с.
13. Фіолевський Д. П. Юридична етика: підручник / Д. П. Фіолевський. – К.: Алерта, 2011. – 288 с.
14. Юридична деонтологія: підручник / [С. П. Погребняк та ін.]; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. Нац. акад. прав. наук України О. В. Петришина; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. - Харків: Право, 2014. - 245 с.

Додаткова

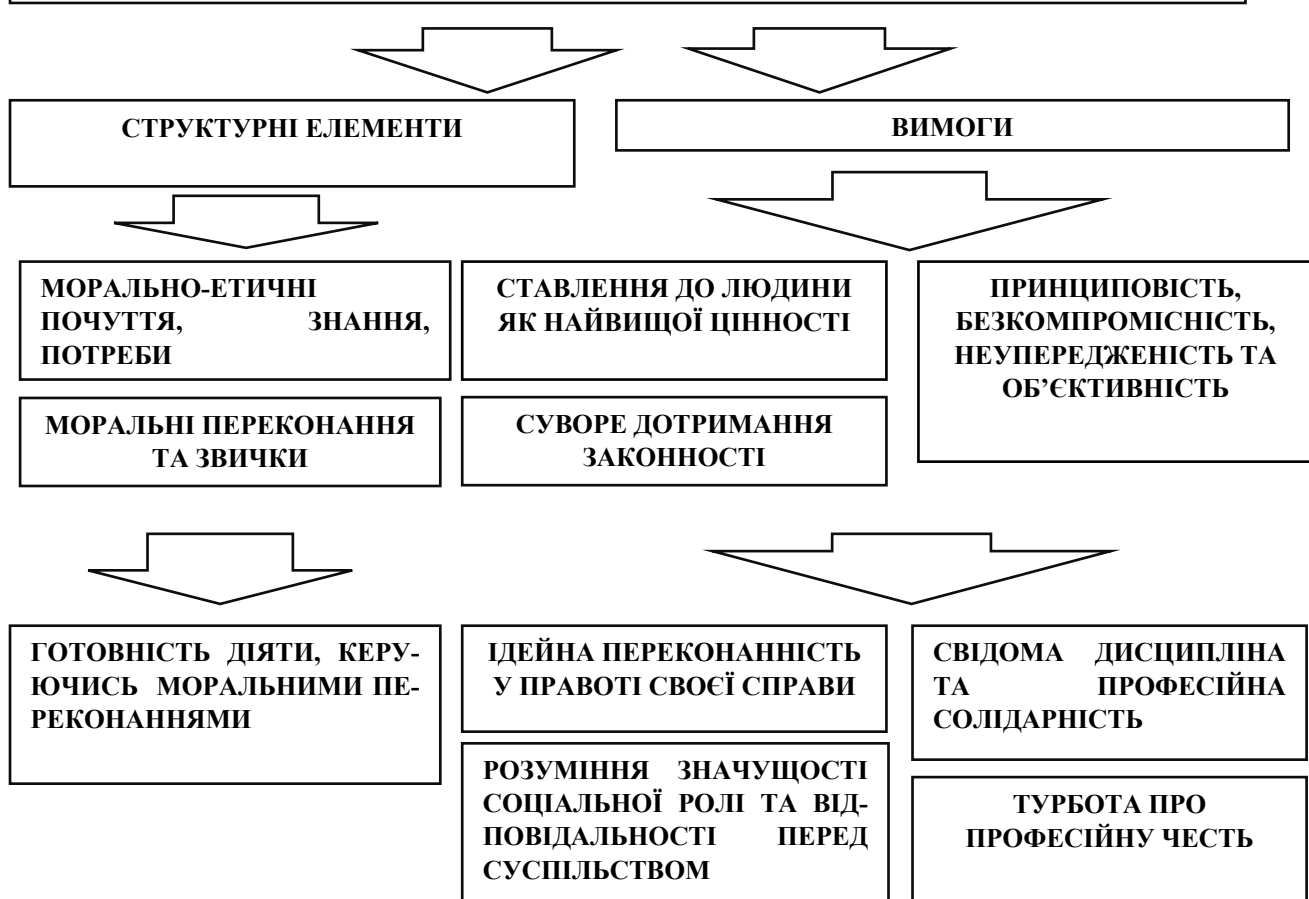
1. Історія Західної філософії в контексті вчень про етику обов'язку, державу і право (Античність – друга половина XIX століття): навч. посіб. для студентів ВНЗ / [Кузьменко В.В. та ін.] ; за заг. ред. В. В. Кузьменка; Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ. – К.: Хай-Тек Прес, 2013. – 359 с.
2. Ломачинська І.М. Професійна етика: навч. посіб. для дистанц. навчання / І. М. Ломачинська; Відкритий міжнародний ун-т розвитку людини «Україна». – К.: Ун-т «Україна», 2005. – 227 с.
3. Мовчан В.С. Етика: відповіді на питання екзаменац. білетів: навч. посіб. / В. С. Мовчан. - К.: Знання, 2012. - 431 с.
4. Цирфа Г. О. Юридична деонтологія: навч. посіб. для дистанц. навч. / Г. О. Цирфа; Відкритий міжнародний ун-т розвитку людини «Україна». – К.: Університет "Україна", 2004. – 209 с.
5. Чупринський Б. О. Філософсько-правові аспекти формування професійної культури майбутніх юристів: монографія / Б. О. Чупринський; Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки. – Луцьк : Захарчук В. В., 2012. – 140 с.

МОРАЛЬНА КУЛЬТУРА ОСОБИСТОСТІ

один із аспектів загальної культури особи, що характеризується системою моральних цінностей, які формуються протягом усього життя особи і виступають як головний критерем у виборі моделі, мети, засобів поведінки, а також домінуючого мотиву будь-якої свідомої діяльності

МОРАЛЬНА КУЛЬТУРА ЮРИСТА

ПОЛОЖЕННЯ ПРАВИЛ ЕТИКЕТУ ЮРИСТА

СЛУЖІННЯ СУСПІЛЬНИМ ІНТЕРЕСАМ

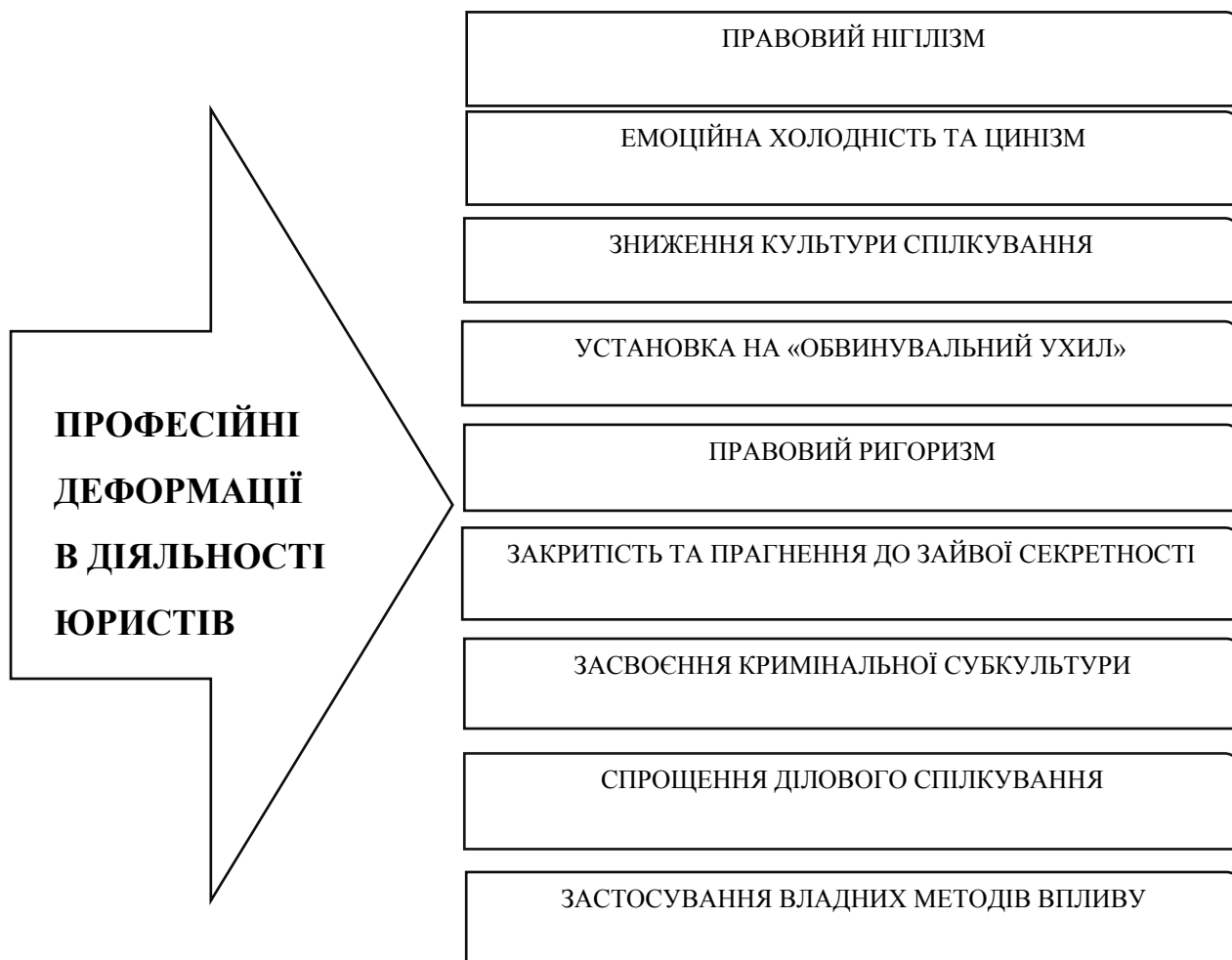
ДОСЯГНЕННЯ ОБ'ЄКТИВНОЇ ІСТИНИ ТА
СПРАВЕДЛИВЕ РІШЕННЯ

БЕЗУМОВНЕ ВИКОНАННЯ ЗАКОНУ

ГУМАНІСТИЧНА НАЦІЛЕНІСТЬ
ДІЯЛЬНОСТІ

САМОКРИТИЧНІСТЬ ТА ГОТОВНІСТЬ ДО
КОНСТРУКТИВНОГО ДІАЛОГУ З ОПОНЕНТОМ

КОРЕКТНІСТЬ ТА ШАНОБЛИВЕ СТАВЛЕННЯ ДО
СПІВРОЗМОВНИКІВ

ХІД СЕМІНАРСЬКОГО ЗАНЯТТЯ

Семінарське заняття № 6. Моральна культура як система ціннісних показників юриста.

(2 год.)

Освітня мета: поглибити знання з проблем формування моральної культури юриста.

Виховна мета: сприяти засвоєнню основних принципів моральної культури особистості.

План

1. Моральна культура особистості: цінності, регулятиви та структура.
2. Особливості моральної культури юриста. Моральні вимоги до професійної діяльності правника.
3. Морально-професійні деформації, суб'єктивні та об'єктивні фактори їх виникнення. Правовий нігілізм, ригоризм, установка на «обвинувальний ухил». Проблеми профілактики морально-професійних деформацій юристів.

Основні терміни і поняття для засвоєння:

моральна культура, моральні цінності та регулятиви, моральна рефлексія, моральні вимоги, морально-професійні деформації, правовий нігілізм, правовий ригоризм, професійний егоїзм.

Індивідуальні освітньо-дослідні завдання

1. Опрацювати рекомендовану літературу, засвоїти основні поняття і терміни.
2. Дати відповіді на питання для самоконтролю.
3. Підготувати реферат.
4. Написати есе на тему «Морально-професійні деформації в юридично-правовій діяльності: особливості та шляхи подолання».

Теми рефератів.

1. Моральна культура юриста: суть та структура.
2. Моральні вимоги до професійної діяльності юриста.
3. Морально-професійні деформації в юридичній діяльності та причини їх виникнення.
4. Правовий нігілізм, його суть та прояви у професійній діяльності юристів.

Питання для самоконтролю

1. Що слід розуміти під терміном «професійна деформація»?
2. Які фактори професійної діяльності (зовнішні та внутрішні) можуть стати причинами деформаційних процесів?
3. В яких формах може виявлятися професійна деформація в діяльності представників різних юридичних спеціальностей?
4. Які соціальні умови та фактори використовуються для профілактики професійної деформації працівників та підвищення рівня їхньої професійної свідомості?

Тестові питання для перевірки знань

1. Моральну культуру особистості слід розуміти як:

а) стан людської психіки як реакції на певні зовнішні дії; б) міру її соціалізації; в) спосіб виконання особою своїх функціональних обов'язків.

2. Що із наведеного нижче не входить до основних ознак моральної культури:

а) цілісний стан морального розвитку; б) здатність контролювати свої вчинки;
в) оцінка функціонального стану організму людини.

3. Який із рівнів моральної культури особистості пов'язаний з основними характеристиками її моральної свідомості:

а) культура моральних почуттів; б) культура етичного мислення; в) культура поведінки.

4. Що із вказаного не може трактуватись як одне із правил етикету юриста:

а) дотримання спеціального дрес-коду під час участі у процесуальних діях; б) специфічний стиль мовлення під час виконання своїх функціональних обов'язків; в) самокритичність, готовність до конструктивного діалогу з опонентом.

5. Прояви психологічних змін, які починають негативно впливати на здійснення професійної діяльності і психіку самої особи, називаються професійними:

а) діями; б) девіями; в) деформаціями.

6. До об'єктивних факторів формування морально-професійних деформацій не належать такі:

а) корупція в суспільстві; б) контакти зі злочинним світом; в) низький професійний рівень.

7. Правовий нігілізм юристів проявляється у:

а) незнанні змісту юридичних законів; б) зневажливому ставленні до права; в) запереченні моралі.

8. Надмірна підозрілість, грубі помилки у сприйнятті та оцінці інших людей, їхніх дій і вчинків формують такий різновид морально-професійних деформацій діяльності юриста, який називається:

а) нігілізмом; б) формалізмом; в) установкою на «обвинувальний ухил».

9. Постійне спілкування з правопорушниками може призвести:

а) до огульного заперечення моралі; б) до появи і розвитку підозрілості та огульної недовіри;
в) до викривлення свідомості.

10. Засвоєння кримінального стилю мовлення та використання його у повсякденному житті юриста призводить до морально-професійних деформацій, що називаються:

а) правовий нігілізм; б) зниження культури спілкування.

Тема 6. Етичні засади здійснення правосуддя

План

1. Поняття та значення судової етики. Суспільне призначення суду.
2. Етика судового процесу.
3. Судова риторика. Дотримання правил етикету в судовому процесі.

Ключові терміни та поняття: суд, судова етика, етика судового процесу, судочинство, судовий розгляд, вирок, судовий етикет.

1. Поняття та значення судової етики. Суспільне призначення суду

Праця юристів здебільшого проходить у суді, але далеко не завжди ним обмежується. Навпаки, сфера їхньої професійної діяльності досить широка. Тому якщо ототожнювати юридичну і судову етику, то за межами залишаться слідчо-розшукова діяльність, юридичне консультування, укладення договорів, посвідчення договорів, які відбуваються поза залами суду, хоча в будь-який момент можуть туди потрапити.

Суд служить захистом моральних цінностей, оскільки юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі. Найважливіша вимога до діяльності суду – справедливість. Суд повинен виправдовувати моральні очікування суспільства. Суспільству потрібен справедливий суд – суд, в якому винний піддається заслуженому покаранню, а невинний – виправданню. Справедливим має бути не лише остаточний судовий документ, а діяльність суду загалом. Справедливість проявляється, зокрема, в рівності всіх учасників перед судом, рівності прав учасників, неупередженості суду.

Судова етика — це розділ юридичної етики, сукупність правил поведінки суддів, інших професійних учасників судочинства, що забезпечують моральний характер їхньої процесуальної діяльності. Природно, що своїм предметом судова етика має вивчення практики застосування норм моралі у всіх сферах діяльності суду.

Судова етика – це сфера конкретизації загальноморальних уявлень щодо здійснення правосуддя, а також сформовані в цій сфері специфічні моральні регулятиви, якими керуються професійні учасники судочинства (суддя, адвокат, прокурор). Значення судової етики зумовлене високим суспільним призначенням суду й особливим характером судової діяльності. Суспільна значущість функціонування судів зафіксовано в Конституції України, ст. 55 передбачає право людини звернутися до суду за захистом своїх прав. Суд — це основна, найбільш авторитетна і дієва інстанція, куди особа може звернутися за захистом своїх життєвоважливих інтересів, і саме суд повною мірою може надати їм такий захист.

Об'єднуючи зусилля представників різних юридичних професій, судова система в концентрованій формі виражає ідеї справедливості, законності, порядку. Тому судова етика виконує інтегруючу роль щодо зусиль всіх, хто професійно зайнятий юриспруденцією.

Адаптуючи моральні уявлення до сфери дії права, судова етика сприяє формуванню специфічних моральних вимог. Це, наприклад, забезпечення справедливості і всебічності під час розгляду справи суддею, дотримання конфіденційності в повсякденній практиці адвоката і нотаріуса тощо.

Норми судової етики повинні поширюватися не лише на кримінальне, але і на цивільне судочинство. Це відповідає умовам становлення політичної демократії і формування ринкового господарства. Йдеться, зокрема, про діяльність адвокатів, що спеціалізуються у сфері цивільних правовідносин, і роль нотаріату, соціальна значущість якого об'єктивно підвищується.

Етичні вимоги, звернені до учасників судочинства, можуть бути класифіковані у міру залученості їх (учасників) у процес. Серед них виділяють: а) тих, для кого судова діяльність є постійним професійним обов'язком (адвокат, прокурор, суддя); б) експертів, які, маючи спеціальні професійні знання, можуть періодично залучатися до участі в судових засіданнях; в) осіб, для яких участь у судових процесах має тимчасовий характер (присяжні); г) громадян, які беруть участь у судовому розгляді епізодично (свідки, правозахисники, представники громадських організацій та ін.).

Суб'єктом, який здійснює правосуддя, є суддя або судді. Особа, яка обіймає посаду судді, повинна відповідати не лише загальнопрофесійним (досягнення відповідного віку, наявність вищої юридичної освіти, стажу роботи тощо), але й певним моральним критеріям, що передбачені в законодавстві, Статтею 127 Конституції України передбачено, що на посаду судді може бути призначений громадянин України, який є доброчесним, а у статті 56 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» зазначається, що суддя повинен дотримуватись правил судової етики, «виявляти та підтримувати високі стандарти поведінки у будь-якій діяльності».

Реалізуючи свій моральний та правовий обов'язок, судді повинні об'єктивно та неупереджено дослідити справу, встановити істину, винести справедливе рішення, ґрунтоване на принципах законності, гуманізму, поваги до людини та невідворотності покарання. При цьому вони керуються законом та своїм внутрішнім переконанням (совістю).

Ст. 56 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» встановлює такі обов'язки судді (його правові обов'язки збігаються з моральними):

1) своєчасно, справедливо та неупереджено розглядати і вирішувати судові справи відповідно до закону з дотриманням засад і правил судочинства;

2) дотримуватися правил суддівської етики;

3) виявляти повагу до учасників процесу;

4) не розголошувати відомості, які становлять таємницю, що охороняється законом, у тому числі таємницю нарадчої кімнати і закритого судового засідання;

5) виконувати вимоги та дотримуватися обмежень, установлених законодавством у сфері запобігання корупції;

6) подавати декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування;

7) систематично розвивати професійні навички (уміння), підтримувати свою кваліфікацію на належному рівні, необхідному для виконання повноважень в суді, де він обіймає посаду;

8) звертатися з повідомленням про втручання в його діяльність як судді щодо здійснення правосуддя до органів суддівського самоврядування та правоохоронних органів упродовж п'яти днів після того, як йому стало відомо про таке втручання. Можна зробити висновок, що насамперед суддя повинен неухильно виконувати норми права.

Крім того, від суддів вимагається дотримання ст. 62 Конституції (презумпції невинуватості), законності, неупередженості, об'єктивності. Отже, якість виконання суддями своїх обов'язків залежить від вміння поєднання бездоганного знання букви закону і внутрішньої моральної настанови, тобто комплексу моральних принципів, яких суддя дотримується під час здійснення правосуддя.

2. Етика судового процесу

Одним з найважливіших засобів встановлення істини у справі є тактика допиту та мистецтво одержання інформації в ході судового засідання. Суддя повинен дуже тонко відчувати обстановку в залі суду і враховувати дуже непросте становище людини, що стоїть перед судом, її психологічний і нервовий стан. Саме тут і виявляються справжні професійні і морально виправдані підходи судді до людини. Уміння отримати об'єктивну правдиву інформацію і не завдати ні моральної, ні матеріальної шкоди свідкові, потерпілому, експертові, підсудному, позивачу, відповідачу, іншим учасникам процесу — це мистецтво, досліджуване юридичною етикою.

Сучасний кримінальний процес виходить з принципової заборони примушувати людину свідчити проти самої себе. З цього випливає, що ніхто не має права примушувати підозрюваного, обвинуваченого взагалі давати показання, а також домагатися від нього визнання себе винним. Моральний зміст цієї заборони полягає в тому, що обвинувачення (або підозра) людини у злочині повинна бути доведена тим, хто обвинувачує. Кожен вважається невинуватим до набрання законної сили обвинувальним вироком суду. Вимагати від людини викривати самого себе – означає вступати у суперечність з презумпцією невинуватості. Якщо ж обвинувачення адресоване невинуватому, на якого помилково впала підозра, то воно принижує гідність чесної людини.

Треба пам'ятати, що в суді зустрічаються дві, а деколи і більше, сторони з протилежними інтересами, і тому, щоб створити атмосферу довіри до суду, слід забезпечити чуйне й уважне ставлення до обвинуваченого, потерпілого, позивача і відповідача та інших учасників процесу. Більше того, учасники дуже часто намагаються рознервувати, вивести з рівноваги протилежну сторону, щоб вона припускалась помилок. Тому намагання образити, виявити негативні якості, поширити відомості, які особа не хоче оприлюднювати тощо, повинні відразу припинятись суддею.

Суддя не може дозволити собі піддатись емоціям, незалежно від того, хто перед ним стоїть – *підозрюваний, обвинувачений* у вчиненні злочину чи особа, яка від злочину постраждала. Суддя позбавлений переваги раптовості й допитує особу, що вже цілком осмислила ситуацію і, як правило, обрала більш-менш близьку їй позицію. Повторення перед судом і великою судовою аудиторією показань, промовлених у напівінтимній обстановці кабінету слідчого – дуже непроста процедура.

Суддя не має права розглядати справу, якщо його особиста думка в силу громадського резонансу чи інших обставин склалась не на користь підсудного чи сторін. Приступаючи до процесу, він повинен бути абсолютно нейтральним, і яким би тяжким не був вчинений злочин, має зуміти стати над громадською думкою, численними виступами ЗМІ і власними емоціями.

Особливе значення під час судового процесу має **оцінка доказів**. Відповідно до процесуального законодавства суддя оцінює докази відповідно до внутрішнього переконання. Можна виділити три аспекти цього процесу: юридичний (перевірка належності доказів, допустимості засобів доказування), психологічний (емоційний стан, уподобання, переконання судді) і моральний (відповідно до моральної установки судді). Українське законодавство не визнає формального підходу до оцінки доказів. У процесуальному законодавстві не існує вказівок закону на заздалегідь установлену цінність тих чи інших фактів і обставин. Таким чином, цінність того чи іншого доказу визначається суддею в процесі об'єктивного і всебічного розгляду всіх доказів у їх сукупності. За цих умов результат оцінки суддею доказів у всіх зазначених вище аспектах буде залежати ще і від таких суб'єктивних критеріїв, як інтелект, культура, освіченість, моральні принципи судді (зізнання — *цариця доказів*). Тут, власне, набувають значення такі моральні якості, як: неупередженість, об'єктивність, чуйність, вміння потрактувати сумніви на користь підсудного.

Одним з найважливіших обов'язків судді є забезпечення повного, всебічного та об'єктивного розгляду судової справи та з'ясування істини у справі. Встановити істину і винести справедливе рішення — основний обов'язок судді і разом із тим найважче завдання.

Міркування про право на судову помилку в психологічному і моральному аспекті цілком припустимі. Суддя — жива людина, і ніщо людське, йому не чужі. Проте право на помилку ні звідки не випливає – ні в юридичному, ні в етичному відношенні. Судова помилка — це завжди порушення законності.

Щодо постановки справедливого рішення, то судова практика вказує на те, що більшість рішень суду визнаються справедливими лише однією зі сторін. Інша сторона судового спору, що прогнала процес, не вважає рішення справедливим. Тому серед основних критеріїв визначення справедливості рішення є його обґрунтованість, тобто відповідність висновків, покладених в основу рішення, вироку суду, постанови чи ухвали, фактичним обставинам справи, якщо останні знайшли своє підтвердження в судовому засіданні.

3. Судова риторика. Дотримання правил етикету в судовому процесі

Судовий процес — це не довільне спілкування учасників, а суворо визначена законодавством послідовність дій, якими керує суддя. У судовому процесі не може бути безладу та марнослів'я. Спроби сторін сперечатися, грубо втручатися в інтимні стосунки учасників процесу, будь-які образливі звертання, факти суперечок сторін між собою, а тим більше із суддею, повинні бути припинені суддею. Дуже ефективним засобом наведення порядку в судовому засіданні є право судді дати усне зауваження або накласти штраф за неправомірні дії (неповага до суду, образа судді). Неповагою до суду вважається:

- 1) поява в нетверезому стані в судовому засіданні;
- 2) репліки, звертання, розмови в невстановлений час і без дозволу судді;
- 3) непристойна поведінка, некоректні та нецензурні висловлювання.

Судовий етикет — це право-етичні норми, що регулюють атрибутику судочинства, форми зовнішнього прояву взаємин між професійними учасниками судового процесу. Чималою мірою повага до судочинства походить від відповідної облаштованості місця здійснення правосуддя, культури ведення процесу і взаємин його учасників.

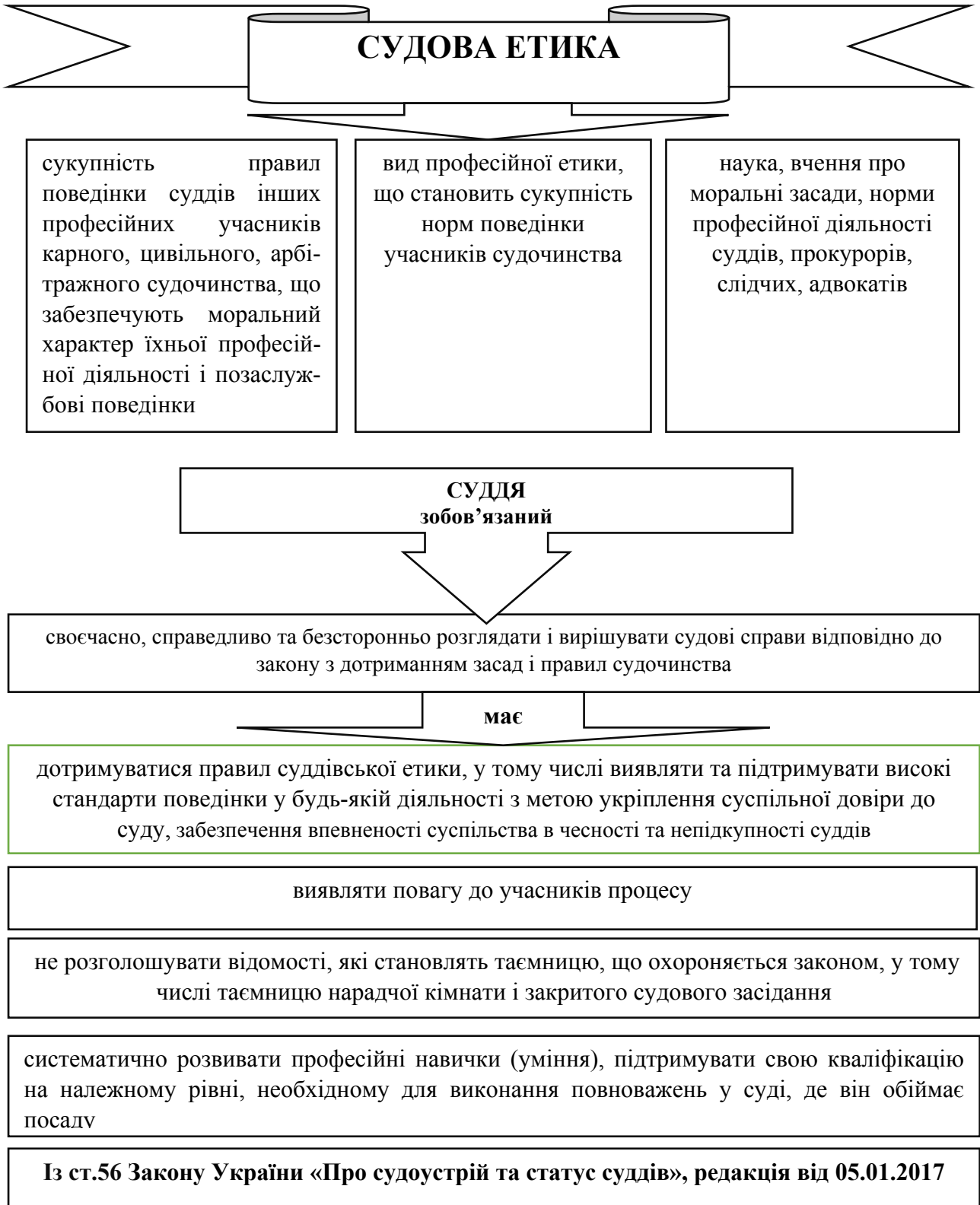
Література

Основна

1. Бралатан В. П. Професійна етика: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / В. П. Бралатан, Л. В. Гуцаленко, Н. Г. Здирко; Вінниц. держ. аграр. ун-т. — К.: Центр учбової л-ри, 2011. — 251 с.
2. Гусарев С. Д. Юридична деонтологія. Основи юридичної діяльності: навч. посіб. / С. Д. Гусарев, О. Д. Тихомиров. - 4-те вид., стер. - К.: Знання, 2010. - 495 с
3. Етика: навч. посіб. / [В. О. Лозовой та ін.]; за ред. В. О. Лозового; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. — К.: Юрінком Інтер, 2007. — 223 с.
4. Етика та естетика: навч. посіб. / Ортинський В. Л. [та ін.]; під заг. ред. М. П. Гетьманчука; Львів. держ. ун-т внутр. справ. — Л.: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2010. — 319 с.
5. Лозовой В. О. Професійна етика юриста / В. О. Лозовой, О. В. Петришин; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. — Х.: Право, 2004. — 172 с.
6. Петришин О.В. Юридична деонтологія: посіб. для підгот. до заліків та іспитів / О. В. Петришин, О. В. Зінченко; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. - Харків: Право, 2017. - 83 с.
7. Правила поведінки працівника суду та Коментар [Текст] / Держ. суд. адмін. України, Рада суддів України; [підгот.: О. Булка та ін.]. - К.: [б. в.], 2010. - 39 с.
8. Професійна етика юриста: підручник / [В. С. Бліхар та ін.; за ред. проф. В. С. Бліхара]; Львів. держ. ун-т внутр. справ. - Львів; Хмельницький: Хмельниц. ун-т упр. та права, 2016. - 357 с.
9. Сливка С. С. Юридична деонтологія: підручник / С. С. Сливка; Нац. ун-т «Львів. політехніка», Ін-т права та психології. — [вид. 6-те.]. — Київ: Атіка; Харків: Право, 2015. — 295с.
10. Уманець О.В. Етикет у просторі спілкування та професійній діяльності юриста: [навч. посіб.]. / О. В. Уманець, М. В. Ценко. — Х.: Колегіум, 2011. — 147 с.
11. Фіолевський, Д. П. Юридична етика: підручник / Д. П. Фіолевський. — К.: Алерта, 2011. — 288 с.
12. Хрестоматия по юридической деонтологии: сб. нормат. актов (международ., отеч., зарубеж.) об основных стандартах проф. деятельности юристов (с общ. коммент. к разд.) / сост. и общ. ред. О. Ф. Скаун. — Х.: Эспада, 2002. — 443 с.
13. Закон України «Про судоустрій і статус суддів. — Редакція від 15.12.2017. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>.
14. Кодекс суддівської етики, затверджений Рішенням XI чергового з'їзду суддів України 22 лютого 2013 року. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://court.gov.ua/userfiles/Kodex%20sud%20etiki%281%29.pdf>.

Додаткова

1. Кобликов А. С. Юридическая этика: учеб. пособие для студ., обуч. по спец. "Юриспруденция" / А. С. Кобликов. - 3-е изд., изм. - М.: Норма, 2007. - X, 165 с.
2. Козляковський П. А. Етика. Етика права. Етика юридичної діяльності: навч. посіб. / Козляковський П. А., Козляковський А. П. – [2-е вид., допов. і переробл.]. – Миколаїв: Дизайн і поліграфія, 2012. – 398 с.
3. Меліхова Ю.А. Морально-професійна культура судді: історія і сучасність: монографія / Ю. А. Меліхова; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – Харків: Право, 2015. – 217, [1] с.
4. Правила поведінки працівника суду та Коментар [Текст] / Держ. суд. адмін. України, Рада суддів України; [підгот.: О. Булка та ін.]. - К.: [б. в.], 2010. - 39 с.
5. Цирфа Г. О. Юридична деонтологія: навч. посіб. для дистанц. навч. / Г. О. Цирфа; Відкритий міжнародний ун-т розвитку людини «Україна». – К.: Університет "Україна", 2004. – 209 с.
6. Чупринський Б. О. Філософсько-правові аспекти формування професійної культури майбутніх юристів: монографія / Б. О. Чупринський; Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки. – Луцьк: Захарчук В. В., 2012. – 140 с.
7. Шульга А. О. Моральність кримінально-процесуальних відносин: монографія / А. О. Шульга; Донец. юрид. ін-т. - Донецьк: Ноулідж, 2012. - 243 с.

ВИМОГИ ДО СУДДІ

повинен

бути прикладом неухильного додержання вимог закону і принципу верховенства права, присяги судді, а також дотримання високих стандартів поведінки з метою зміцнення довіри громадян у чесність, незалежність, неупередженість та справедливість суду

має

уникати будь-якого незаконного впливу на його діяльність, пов'язану зі здійсненням правосуддя, та бути незалежним від своїх колег у процесі прийняття рішень

докладати всіх зусиль до того, щоб на думку розсудливої, законослухняної та поінформованої людини його поведінка була бездоганною

ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ СУДДЯ

повинен

виконувати свої професійні обов'язки незалежно, виходячи виключно з фактів, установлених на підставі власної оцінки доказів, розуміння закону, верховенства права, що є гарантією справедливого розгляду справи в суді

старанно й неупереджено виконувати покладені на нього обов'язки та вживати заходів для поглиблення своїх знань та вдосконалення практичних навичок

здійснювати судочинство в межах та порядку, визначених процесуальним законом, і виявляти при цьому тактовність, ввічливість, витримку й повагу до учасників судового процесу та інших осіб

проявляти повагу до права на інформацію про судовий розгляд та не допускати порушення принципу гласності процесу

не повинен

допускати проявів неповаги до людини за ознаками раси, статі, національності, релігії, політичних поглядів, соціально-економічного становища, фізичних вад тощо та дозволяти цього іншим

робити публічних заяв, коментувати в засобах масової інформації справи, які перебувають у провадженні суду, та піддавати сумніву судові рішення, що набрали законної сили

зловживати правом на самовідвід

уникати позапроцесуальних взаємовідносин з одним із учасників процесу або його представником у справі за відсутності інших учасників процесу

ХІД ПРОВЕДЕННЯ СЕМІНАРУ

Семінарське заняття № 7. Етичні засади здійснення правосуддя

(2 год.)

Освітня мета: поглибити заняття щодо формування професійної етики судді.

Виховна мета: сприяти формуванню основних моральних принципів судочинства.

План

1. Поняття та значення судової етики. Суспільне призначення суду.
2. Моральні вимоги до судді.
3. Етика судового процесу.

Основні терміни і поняття для засвоєння:

суд, судова етика, етика судового процесу, судочинство, судовий розгляд, вирок, судовий етикет.

Індивідуальні освітньо-дослідні завдання

1. Опрацювати рекомендовану літературу, засвоїти основні поняття і терміни.
2. Дати відповіді на питання для самоконтролю, вирішити тестові завдання.
3. Написати есе на запропоновану тематику.
4. Підготувати реферат.
5. Використовуючи рекомендовану літературу, підготувати глосарій понять та термінів.

Теми есе та рефератів

1. Особливості судової практики: моральна та правова характеристика.
2. Етикет судового засідання.
3. Моральний зміст вироку.
4. Морально-етична характеристика взаємовідносин суб'єктів судового процесу.

Питання для самоконтролю

1. Визначте історичне призначення судової діяльності.
2. Назвіть моральні основи судової діяльності.
3. Розкрийте єдність законності та моралі в судовій діяльності.
4. Дайте визначення судової етики.
5. Охарактеризуйте етику судового рішення.

Тестові питання для перевірки знань

1. Сутність судової етики полягає у:

- а) визначенні морального характеру професійної діяльності учасників судового процесу;
- б) спрямуванні учасників судового процесу на вирішення морально-етичних питань;
- в) вихованні учасників судового процесу як законотворчих громадян.

2. Щодо встановлення моральних принципів судова система у концентрованій формі відображає такі моральні ідеї:

- а) відповідальності; б) поваги; в) справедливості.

3. Дії судді повинні бути:

- а) чіткими, зрозумілими, обґрунтованими; б) обґрунтованими, законними, справедливими;
- в) чіткими, обґрунтованими, виваженими.

4. Чи має право суддя на сумнів, аналізуючи судові рішення, що набрали законної сили:

а) так; б) ні.

5. Яким чином слід кваліфікувати дії особи, яка використовує надані їй законами правомочності виключно з метою обмеження прав і законних інтересів інших осіб, без правомірної вигоди для себе особисто:

а) зловживання правом; б) обхід закону; в) недобросовісна поведінка.

6. Суд не має право:

а) приймати компромісне рішення у випадках, коли норма закону суперечить нормам етики і справедливості; б) забезпечувати сторонам спору умови для безперешкодної реалізації вимог закону; в) керуватися нормами закону, які явно суперечать нормам справедливості та етики.

7. Сутність судової етики полягає у:

а) визначенні морального характеру професійної діяльності учасників судового процесу; б) спрямуванні учасників судового процесу на вирішення морально-етичних питань; в) вихованні учасників судового процесу як законослухняних громадян.

8. З точки зору встановлення моральних принципів, судова система у концентрованій формі відображає такі моральні ідеї:

а) відповідальності; б) поваги; в) справедливості.

9. Дії судді повинні бути:

а) чіткими, зрозумілими, обґрунтованими; б) обґрунтованими, законними, справедливими; в) чіткими, обґрунтованими, виваженими.

10. Якого із елементів морального спілкування стосується зміст статті 9 Кодексу професійної етики судді: «Суддя під час здійснення правосуддя не повинен допускати проявів неповаги до людини за ознаками раси, статі, національності, релігії, політичних поглядів, соціально-економічного становища, фізичних вад тощо та дозволяти цього іншим»:

а) поваги; б) толерантності; в) пошанування.

Тема 7. Професійна етика адвокатів

План

1. Етичні засади адвокатської діяльності як результат вияву її специфіки. Етичні вимоги до адвокатів.
2. Культура поведінки адвоката у відносинах з іншими учасниками судового процесу. Дотримання норм адвокатської етики в громадській, науковій та публіцистичній діяльності адвоката.
3. Відповідальність за порушення Правил адвокатської етики.

Ключові терміни та поняття: адвокатська етика, адвокат, законність, домінантність інтересів, клієнт, незалежність, свобода, конфіденційність, компетентність, добросовісність, конфлікт інтересів, етика промови захисника.

1. Етичні засади адвокатської діяльності як результат вияву її специфіки. Етичні вимоги до адвокатів

Існування і діяльність адвокатської спільноти неможливі без дотримання корпоративної дисципліни і професійної етики.

Адвокатська етика є сукупністю етичних правил, якими адвокат керується професійній діяльності. У сучасній юридичній науці панівним є розуміння у предмета адвокатської етики як поведінки представника певної професії, члена відповідної корпорації переважно за обставин, коли він діє саме як професіонал або представляє свою професію чи сприймається оточуючими саме як представник корпорації адвокатів. Специфіка професійних стандартів адвокатської діяльності визначається особливостями функцій адвокатури. Таким чином, під правилами адвокатської етики слід розуміти конкретизуюче гуманне призначення адвокатури як правозахисної інституції, правила поведінки адвоката, закріплені різними соціальними нормами й вироблені самими представниками адвокатської професії, дотримання яких забезпечується внутрішнім переконанням адвокатів, колективною волею органів адвокатського співтовариства, а за необхідності – заходами державно-правового примушування.

Зазначимо, що на законодавчому рівні професійна діяльність адвокатів регулюється статтею 59 Конституції України, а також Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», відповідно до якого адвокатура України визначається як **«недержавний самоврядний інститут, що забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги на професійній основі, а також самостійно вирішує питання організації і діяльності адвокатури в порядку, встановленому цим Законом»**.

Під час здійснення своєї професійної діяльності адвокат є носієм обов'язків, іноді суперечливих, стосовно:

- клієнтів;
- судів та інших державних органів;
- адвокатури загалом та окремих адвокатів;
- суспільства в цілому.

Розрізняють такі основні види діяльності адвоката:

- пошукову — пошук фактів для пом'якшення вини підсудного чи доказу його невинуватості;
- організаційну — організація дій клієнта та учасників процесу, яких запрошує адвокат;
- комунікативну — спілкування з учасниками процесу.

Основними вимогами дотримання професійної культури адвоката в судовому процесі вважається виконання завдань щодо захисту прав і законних інтересів громадян, захисту від обвинувачення та надання правової допомоги під час вирішення справ у судах та інших державних органах України, здійснення правосуддя, дотримання та зміцнення законності, виховання громадян у дусі поваги та безумовного виконання законів, поваги прав, честі і гідності інших людей. Світові стандарти діяльності адвокатури передбачають незалежність адвокатів у процесі виконання ними своїх функцій, насамперед від державних органів, законність і конфіденційність адвокатської діяльності, компетентність адвокатів, їх чесність і гідна поведінка.

Особливою професійною рисою адвоката є його висока моральність. Адвокат має бути чесним і порядним; не вдаватися до омани, погроз, шантажування, підкупу, використання тяжких матеріальних чи особистих обставин інших осіб або інших протизаконних засобів для досягнення своєї професійної чи особистої мети. Адвокат повинен, дбаючи про престиж свого звання, забезпечувати високий рівень культури поведінки, поводити себе гідно, стримано, тактовно, по можливості зберігати самоконтроль і витримку, під час здійснення своєї професійної діяльності мати пристойний зовнішній вигляд.

2. Культура поведінки адвоката у відносинах з іншими учасниками судового процесу. Дотримання норм адвокатської етики в громадській, науковій та публіцистичній діяльності адвоката

Поведінка адвокатів характеризується дотриманням певних **принципів**.

Принцип незалежності та свободи адвоката розкривається у ст. 6. Правил адвокатської етики: «Специфіка цілей і завдань адвокатури вимагає як необхідної умови належного здійснення адвокатської діяльності максимальної незалежності адвоката у виконанні своїх професійних прав і обов'язків, що передбачає його свободу від будь-якого зовнішнього впливу, тиску чи втручання в його діяльність з надання професійної правничої (правової) допомоги, здійснення захисту або представництва клієнта, зокрема з боку державних органів, політичних партій, інших адвокатів тощо, а також від впливу своїх особистих інтересів. Для дотримання цього принципу у своїй професійній діяльності адвокат зобов'язаний протистояти будь-яким спробам посягання на свою незалежність, бути мужнім і принциповим у виконанні своїх професійних обов'язків, відстоюванні професійних прав, гарантій адвокатської діяльності та їх ефективному використанні в інтересах клієнта».

Дотримання **принципу законності** регламентується статтею 7 Правил адвокатської етики та визначається такими нормативно-зобов'язальними положеннями: «У своїй професійній діяльності адвокат (адвокатське бюро, адвокатське об'єднання) зобов'язаний використовувати всі свої знання та професійну майстерність для належного захисту й представництва прав та законних інтересів клієнта, дотримуючись чинного законодавства України, сприяти утвердженню та практичній реалізації принципів верховенства права та законності. Адвокат не може давати клієнту поради, свідомо спрямовані на полегшення вчинення правопорушень, або іншим чином умисно сприяти їх вчиненню його клієнтом або іншими особами. Адвокат не має права у своїй професійній діяльності вдаватися до засобів та методів, які суперечать чинному законодавству або цим Правилам».

Принцип неприпустимості конфліктів інтересів визначається як *недопущення суперечності між особистими інтересами адвоката та його професійними правами й обов'язками перед клієнтом, наявність якої може вплинути на об'єктивність або неупередженість під час виконання адвокатом його професійних обов'язків, а також на вчинення чи невчинення ним дій під час здійснення адвокатської діяльності*. Основні заборони в дотриманні цього принципу полягають у питаннях представлення та захисту:

–одночасно двох або більше клієнтів, інтереси яких є взаємно суперечливими або вірогідно можуть стати суперечливими, а також за таких обставин надавати їм правову допомогу;

– якщо до цього адвокат надавав правову допомогу, здійснював захист або представництво іншого клієнта, від якого він отримав конфіденційну інформацію, дотичну до інтересів нового клієнта;

– якщо інтереси клієнта суперечать власним інтересам адвоката.

Важливим принципом етики адвоката виступає **конфіденційність**, що є необхідною і найважливішою передумовою встановлення довірчих відносин між адвокатом і клієнтом, без яких є неможливим належне надання правової допомоги, здійснення захисту та представництва. Розголошення відомостей, що складають адвокатську таємницю, заборонено за будь-яких обставин, включаючи незаконні спроби органів дізнання, слідства і суду допитати адвоката про обставини, що складають адвокатську таємницю.

Компетентність та добросовісність як принципи поведінки адвоката вимагають від нього високого рівня професійної підготовки, ґрунтовного знання чинного законодавства, практики його застосування, опанування тактики, методів і прийомів адвокатської діяльності, ораторського мистецтва; надання правової допомоги клієнтам, здійснення їх захисту та представництва компетентно і добросовісно передбачає знання відповідних норм права, наявність необхідного досвіду їх застосування, урахування всіх обставин, що стосуються доручення клієнта та можливих правових наслідків.

У відносинах з державними органами з приводу виконання доручення клієнта адвокат не повинен:

– розголошувати пов'язану з їхньою діяльністю інформацію, що стала йому відомою у зв'язку з виконанням доручення, таємниця якої охороняється чинним законодавством;

– робити свідомо неправдиві заяви стосовно суті доручення, фактичних обставин, що стосуються його відношення, їх правової оцінки, прав і обов'язків адвоката, клієнта, а також обсягу своїх повноважень з представництва останнього перед цим органом;

– здійснювати протизаконний тиск на посадових осіб та службовців цих органів, використовуючи особисті зв'язки, погрози, обіцянки тощо.

У відносинах як з органами дізнання, попереднього слідства, адміністративної юрисдикції, так і з іншими державними органами адвокат повинен виявляти принциповість у відстоюванні інтересів клієнта та за згодою клієнта оскаржувати незаконні дії посадових осіб або органів, які перешкоджають виконанню доручення, в порядку, передбаченому чинним законодавством.

Відносини між адвокатами повинні будуватися на засадах колегіальності, взаємної поваги, дотримання професійних прав, слідування принципам адвокатської діяльності.

Адвокат не повинен допускати стосовно іншого адвоката:

– висловлювань, що принижують його честь та гідність, завдають шкоди його діловій репутації, нетактовних та принизливих висловів;

– поширення свідомо неправдивих відомостей про нього;

– спроб схилити клієнта іншого адвоката до розірвання з ним договору про надання правової допомоги;

– спілкування з клієнтом іншого адвоката без згоди останнього з приводу доручення, яке ним виконується;

– намагань схилити до укладення договору про надання правової допомоги особу, яка прийшла до іншого адвоката (адвокатського бюро, адвокатського об'єднання);

– навмисного введення іншого адвоката в оману стосовно справи, в судовому розгляді якої вони обидва беруть участь, щодо місця і часу проведення судових засідань, результатів розгляду справи судами різних інстанцій, наявності доказів (і намірів їх представити), які в дійсності не існують, намірів свого клієнта, які стосуються предмета спору та ведення справи, умов мирової угоди, що пропонується.

Адвокат повинен уникати розголосу в засобах масової інформації (або поширення іншим способом) відомостей, що ганьблять іншого адвоката, якщо цього не вимагають його власні законні інтереси, інтереси його клієнта або адвокатури України. Адвокат не повинен

обговорювати з клієнтами обставини, що стосуються особистого життя іншого адвоката, матеріального стану, походження тощо. Адвокат не може вдаватися до антиреклами стосовно іншого адвоката (адвокатського об'єднання) або використовувати цей метод, рекламуючи свою діяльність.

Адвокат не має права вимагати винагороду від іншого адвоката за направлення йому клієнта. У разі виникнення конфлікту між адвокатами кожен з них за можливості повинен вжити заходів для мирного врегулювання такого конфлікту.

3. Відповідальність за порушення Правил адвокатської етики.

Адвокат може бути притягнутий до дисциплінарної відповідальності за порушення Правил адвокатської етики його помічником, стажистом або членом технічного персоналу, якщо адвокат:

- не забезпечив ознайомлення свого помічника, стажиста або члена технічного персоналу з цими правилами;

- не здійснював належного контролю за діями помічника, стажиста або члена технічного персоналу, залученого ним до виконання окремих робіт за дорученням, передбаченим договором між адвокатом і клієнтом про надання правової допомоги;

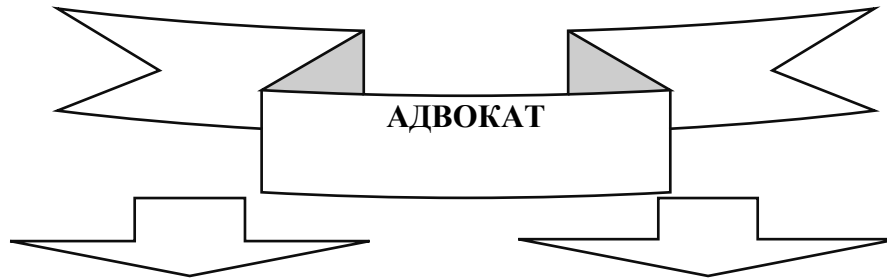
- своїми розпорядженнями і порадами або особистим прикладом сприяв порушенню помічником, стажистом або членом технічного персоналу Правил адвокатської етики.

Література Основна

1. Бакаянова Н. М. Этические принципы адвокатуры в Украине / Н. М. Бакаянова; Одесская национальная юридическая академия. - О.: Юридична література, 2005. - 151 с.
2. Барщевский М. Ю. Адвокатская этика / М. Ю. Барщевский. - 2. изд., испр. - М.: Профобразование, 2000. - 312 с.
3. Бралатан В. П. Професійна етика: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / В. П. Бралатан, Л. В. Гуцаленко, Н. Г. Здирко; Вінниц. держ. аграр. ун-т. – К.: Центр учбової л-ри, 2011. – 251 с.
4. Гусарев С. Д. Юридична деонтологія. Основи юридичної діяльності: навч. посіб. / С. Д. Гусарев, О. Д. Тихомиров. - 4-те вид., стер. - К.: Знання, 2010. - 495 с
5. Єлов В.А. Основи адвокатської етики: посіб. викл. / В. Єлов. – К.: Прецедент, 2010. – 132 с.
6. Козляковський П. А. Етика. Етика права. Етика юридичної діяльності: навч. посіб. / Козляковський П. А., Козляковський А. П. – [2-е вид., допов. і переробл.]. – Миколаїв: Дизайн і поліграфія, 2012. – 398 с.
7. Лозовой В. О. Професійна етика юриста / В. О. Лозовой, О. В. Петришин; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. – Х.: Право, 2004. – 172 с.
8. Петришин О. В. Юридична деонтологія: посіб. для підгот. до заліків та іспитів / О. В. Петришин, О. В. Зінченко; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. - Харків: Право, 2017. - 83 с.
9. Професійна етика юриста: підручник / [В. С. Бліхар та ін.; за ред. проф. В. С. Бліхара]; Львів. держ. ун-т внутр. справ. - Львів; Хмельницький: Хмельниц. ун-т упр. та права, 2016. - 357 с.
10. Сливка С. С. Юридична деонтологія: підручник / С. С. Сливка ; Нац. ун-т «Львів. політехніка», Ін-т права та психології. – [6-те. вид.]. – Київ : Атіка ; Харків : Право, 2015. – 295 с.
11. Фіолевський Д.П. Адвокатура: підручник / Д.П. Фіолевський; Донецький ун-т економіки та права. Кафедра державно-правових дисциплін. – Донецьк: ДонУЕП, 2006. – 329 с.
12. Фіолевський, Д. П. Юридична етика: підручник / Д. П. Фіолевський. – К. : Алерта, 2011. – 288 с.
13. Юридична деонтологія: підручник / [С. П. Погребняк та ін.]; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. Нац. акад. прав. наук України О. В. Петришина; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. - Харків: Право, 2014. - 245 с.
14. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». – Редакція від 5.01.2017 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>.
15. Правила адвокатської етики. Затверджені звітно-виборним з'їздом адвокатів України 09 червня 2017 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zib.com.ua/files/PravilaAdvokatskojiEtiki2017.pdf>

Додаткова

1. Хрестоматия по юридической деонтологии: сб. нормат. актов (международ., отеч., зарубеж.) об основных стандартах проф. деятельности юристов (с общ. коммент. к разд.) / сост. и общ. ред. О. Ф. Скакун. – Х.: Эспада, 2002. – 443 с.
2. Цирфа Г. О. Юридична деонтологія: навч. посіб. для дистанц. навч. / Г. О. Цирфа; Відкритий міжнародний ун-т розвитку людини «Україна». – К.: Університет "Україна", 2004. – 209 с.
3. Шульга А. О. Моральність кримінально-процесуальних відносин: монографія / А. О. Шульга; Донец. юрид. ін-т. - Донецьк : Ноулідж, 2012. - 243 с.

Адвокат (від латинського слова «advocare» – закликати, допомагати)
 - юрист, який надає професійну правову допомогу у вигляді консультацій, захисту обвинувачуваного в суді тощо;
 - захищає інтереси своїх клієнтів, виконує дії відповідно до їхніх доручень

Адвокатура України «недержавний самоврядний інститут, що забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги на професійній основі, а також са-мостійно вирішує питання організації і діяльності адвокатури в порядку, встановленому цим Законом»

НЕПРИПУСТИМІСТЬ КОНФЛІКТУ ІНТЕРЕСІВ

ЗАБОРОНЕНО НАДАВАННЯ ЗАХИСТУ ТА ПРЕДСТАВЛЕННЯ ІНТЕРЕСІВ

суперечність між особистими інтересами адвоката та його професійними правами й обов'язками перед клієнтом, наявність якої може вплинути на об'єктивність або неупередженість під час виконання адвокатом своїх професійних обов'язків, а також на вчинення чи невчинення ним дій під час здійснення адвокатської діяльності

– одночасно двом або більше клієнтам, інтереси яких є взаємно суперечливими або вірогідно можуть стати суперечливими, а також за таких обставин надавати їм правову

– якщо до цього адвокат надавав правову допомогу, здійснював захист або представництво іншого клієнта, від якого він отримав конфіденційну інформацію, дотичну до інтересів нового клієнта

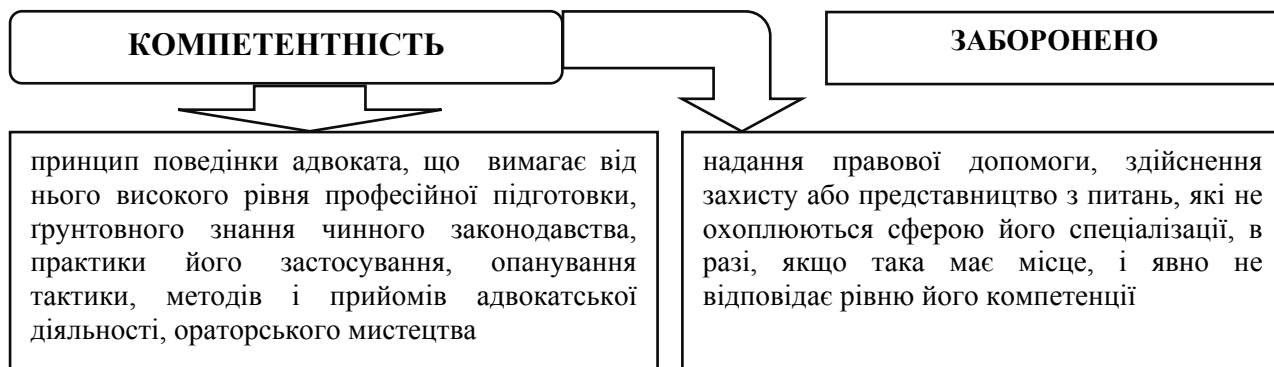
– якщо інтереси клієнта суперечать власним інтересам адвоката

КОНФІДЕНЦІЙНІСТЬ

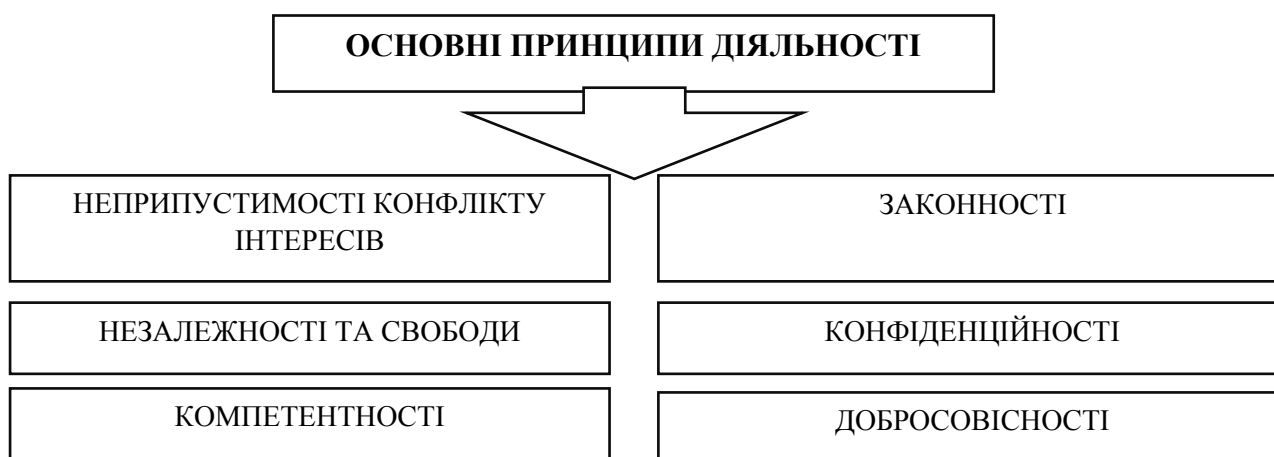
ЗАБОРОНЕНО

необхідна і щонайважливіша передумова довірчих відносин між адвокатом і клієнтом, без яких неможливе належне надання правової допомоги, здійснення захисту та представництва

розголошення відомостей, що складають адвокатську таємницю, заборонено за будь-яких обставин, включаючи незаконні спроби органів дізнання, слідства і суду допитати адвоката про обставини, що складають адвокатську таємницю

АДВОКАТ

ВІДНОСИНИ АДВОКАТА З ІНШИМИ ДЕРЖАВНИМИ ОРГАНАМИ ТА ОСОБАМИ

АДВОКАТ НЕ ПОВИНЕН

— розголошувати пов'язану з їхньою діяльністю інформацію, що стала йому відомою у зв'язку з виконанням доручення, таємниця якої охороняється чинним законодавством

— робити свідомо неправдиві заяви стосовно суті доручення, фактичних обставин, їх правової оцінки, прав і обов'язків адвоката, клієнта, а також обсягу своїх повноважень з представництва останнього перед цим органом

— здійснювати протизаконний тиск на посадових осіб та службовців цих органів, використовуючи особисті зв'язки, погрози, обіцянки, тощо

ВІДНОСИНИ МІЖ АДВОКАТАМИ

АДВОКАТ НЕ ПОВИНЕН ДОПУСКАТИ СТОСОВНОГО ІНШОГО

— висловлювань, що принижують його честь та гідність, завдають шкоди його діловій репутації, нетактовних та принизливих висловів

— поширення свідомо неправдивих відомостей про нього

— спроб схилити клієнта іншого адвоката до розірвання з ним договору про надання правової допомоги

— спілкування з клієнтом іншого адвоката без згоди останнього з приводу доручення, яке ним виконується

— намагань схилити до укладення договору про надання правової допомоги особу, яка прийшла до іншого адвоката (адвокатського бюро, адвокатського об'єднання)

— навмисного введення іншого адвоката в оману стосовно справи, в судовому розгляді якої вони обидва беруть участь, щодо місця і часу проведення судових засідань, результатів розгляду справи судами різних інстанцій, наявності доказів, які в дійсності не існують, намірів свого клієнта, які стосуються предмета спору та ведення справи, умов мирової угоди, що пропонується

ХІД СЕМІНАРСЬКОГО ЗАНЯТТЯ

Семінарське заняття №8. Професійна етика адвокатів.

(2 год.)

Освітня мета: поглибити знання основ формування професійної етики адвоката.

Виховна мета: сприяти формуванню основних принципів моральної культури особистості у професійній сфері (професія – адвокат).

План

1. Суспільне призначення адвокатури. Загальні етичні вимоги до адвокатів.
2. Основні принципи адвокатської етики.
3. Етика укладення угоди про надання правової допомоги. Відносини адвоката

Основні терміни і поняття для засвоєння:

адвокатська етика, адвокат, законність, домінантність інтересів, клієнт, незалежність, свобода, конфіденційність, компетентність, добросовісність, конфлікт інтересів, етика промови захисника.

Індивідуальні освітньо-дослідні завдання

1. Опрацювати рекомендовану літературу, засвоїти основні поняття і терміни.
2. Дати відповіді на питання для самоконтролю, вирішити тестові завдання.
3. Написати есе на запропоновану тематику.
4. Підготувати реферат.
5. Використовуючи рекомендовану літературу, підготувати глосарій понять та термінів.

Теми есе та рефератів

1. Моральна культура захисника.
2. Етика захисту на попередньому слідстві.
3. Судова етика адвоката.
4. Етичні межі захисту.

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення правового етичного статусу адвоката в Україні.
2. Яка роль професійної етики в діяльності адвокатів?
3. Які етичні принципи регламентує Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»?
4. У чому полягає суть основних моральних проблем у діяльності адвоката?
5. Чому принцип незалежності вважається одним з основних у професії адвоката?
6. Які вимоги принципу конфіденційності?
7. У чому полягають принципи сумлінності і чесності професійної етики адвоката?

Тестові питання для перевірки знань

1. Хто має право тлумачити Правила адвокатської етики:

- а) Конституційний Суд України; б) з'їзд адвокатів України та Рада адвокатів України;
в) Вища кваліфікаційна комісія адвокатури при Кабінеті Міністрів України; г) жодний із вказаних органів.

2. З ким адвокат повинен ділити отриманий гонорар:

- а) судом; б) прокурором; в) клієнтом; г) адвокатом, який раніше виконував доручення клієнта, від якого отримано гонорар.

3. Інтереси клієнта адвоката повинні переважати перед інтересами:

а) колег адвоката; б) самого адвоката; в) партнерів адвоката; г) усіх вказаних осіб.

4. Конфлікт інтересів в адвокатській практиці характеризується суперечністю:

а) між особистими інтересами адвоката та обов'язками перед клієнтом; б) між суддею та захисником; в) між прокурором та захисником; г) між суддею та клієнтом.

5. Дотримання принципу _____ є необхідною і щонайважливішою передумовою довірчих відносин між адвокатом і клієнтом, без яких є неможливим належне надання правової допомоги. Яке слово пропущене:

а) законності; б) незалежності; в) конфіденційності; г) гласності.

6. У якій формі може бути відмінено конфіденційний статус інформації, отриманої адвокатом від клієнта:

а) тільки у письмовій, нотаріально засвідченій; б) тільки в електронній; в) у будь-якій зафіксованій формі; г) у жодній, оскільки відміна конфіденційності вказаної інформації забороняється.

7. Які вимоги ставляться до особи, яка є адвокатом:

а) високий рівень професійної підготовки; б) діловий стиль одягу; в) опанування ораторського мистецтва.

8. У ході судового розгляду справи адвокат повинен:

а) намагатися вплинути на рішення (вирок) суду позапроцесуальними засобами; б) посилатися в суді на особисту обізнаність з обставинами справи, свою суб'єктивну, не обґрунтовану поданими доказами думку щодо правдивості, порядності та інших особистих якостей учасників процесу, свідків, експертів; в) дотримуватись вимог чинного процесуального законодавства.

9. У відносинах з іншими учасниками процесу адвокат повинен:

а) бути ніжним і лагідним; б) реагувати на неправильні дії або вислови цих осіб у формі заяв, клопотань, скарг; в) під час допитіу сторін у цивільному процесі бути одягненим у мантію.

10. Виберіть правильне твердження:

а) адвокат здійснює свої відносини з іншими адвокатами на основі взаємної поваги і дотримання їхніх професійних прав; б) адвокат може обговорювати з особами, що звернулися за наданням юридичної допомоги, і з довірителями обґрунтованість гонорару, в) адвокат може вживати вирази, які принижують гідність, впливають на ділову репутацію іншого адвоката, у зв'язку із здійсненням ним адвокатської діяльності.

Тема 8. Професійна етика працівника прокуратури

План

1. Соціальні функції прокуратури.
2. Моральні вимоги до прокурорів.
3. Основні вимоги до професійної поведінки прокурора.

Ключові терміни та поняття: присяга прокурора, міжнародні стандарти, функції прокуратури, цілі діяльності прокуратури, правозахисна діяльність прокуратури, Кодекс етики прокурорського працівника, обвинувальна промова прокурора.

1. Соціальні функції прокуратури

Прокурор – самостійний і незалежний учасник судового процесу. Відповідно до ст.131-1 Конституції України прокуратура здійснює:

- 1) підтримання публічного обвинувачення в суді;
- 2) організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку;
- 3) представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом.

Ці дії є не лише правовими, але й соціальними, оскільки спрямовані на впровадження принципу верховенства права і додержання законності, забезпечення охорони та захисту прав і свобод людини загалом і соціально вразливих верств населення зокрема, а також осіб, які перебувають у місцях, де дотримання їхніх прав не може бути під контролем громадськості. Від ефективного виконання цих завдань залежить рівень демократії в державі, життя, здоров'я, честь і гідність сотень тисяч громадян українського суспільства.

Культура поведінки прокурора в суді – широке і багатобічне поняття. Вона включає і неухильне дотримання закону, й етичні основи прокурорської діяльності, й уміння володіти словом, навіть зовнішній вигляд, манери прокурора.

Для досягнення успіху у своїй діяльності прокурор повинен володіти такими якостями:

–глибини – здатності проникнути за межі видимого, в суть фактів, зрозуміти сенс того, що відбувається, передбачати найближчі й віддалені, прямі й побічні результати явищ і вчинків;

–широти – уміння охопити широке коло питань і фактів, використовуючи знання з різних галузей науки і практики;

–мобільності – здатності до продуктивності мислення, мобілізації і використання знань у складних умовах, у звичній обстановці;

–швидкості – уміння вирішувати завдання в найкоротші терміни, оцінюючи обстановку і приймаючи необхідні заходи;

–самостійності – здатності визначити мету і завдання, уміння їх вирішувати без сторонньої допомоги;

–цілеспрямованості – вольовій спрямованості мислення на рішення певного завдання, здатності тривалий час утримувати її у свідомості і послідовно, планомірно її розміщувати;

–критичності – уміння зважувати повідомлення, факти, припущення, відшуковуючи помилки і спотворення, розкриваючи причини їх виникнення;

–гнучкості – уміння підійти до явища у різних аспектах, встановлювати залежності і зв'язки в порядку, зворотному до того, який вже був засвоєний, перебудувувати свою діяльність і змінювати ухвалені рішення відповідно до нової обстановки.

Прокурор зобов'язаний своєчасно вживати у межах своєї компетенції заходів для усунення порушень закону, від кого б вони не виходили, керуючись принципами законності, незалежності суддів, рівності фізичних та юридичних осіб перед законом і судом. У всіх сферах діяльності прокурор зобов'язаний дотримуватися принципу презумпції невинуватості. Він повинен враховувати всі обставини незалежно від того, свідчать вони проти підозрюваного (обвинуваченого) чи на його користь, вживати заходів для гарантування права особи на справедливий судовий розгляд. Прокурор має бути переконаний, що всі проведені слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії та зібрані докази дають достатні підстави для звинувачення особи у вчиненні кримінального правопорушення. У кримінальному провадженні поводження з особою, вина якої у вчиненні кримінального правопорушення не встановлена обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили, має відповідати поводженню з невинуватою особою (ст.9 Кодексу професійної етики прокурорів).

Забезпечення конфіденційності інформації. Прокурор зобов'язаний забезпечувати конфіденційність інформації, яку отримано під час виконання професійних обов'язків, крім тих випадків, коли законом передбачено право чи обов'язок розкривати таку інформацію. Особливу увагу слід приділяти питанням обмеження доступу до персональних даних громадян.

У судовому процесі у випадках та порядку, передбачених законом, прокурор повинен захищати законні інтереси потерпілих і свідків:

- забезпечувати обізнаність останніх про їхні права, у тому числі на оскарження рішення суду;
- у разі необхідності вживати заходів, передбачених чинним законодавством, для захисту їх та життя і безпеки близьких родичів;
- вживати вичерпних заходів, передбачених законодавством, щодо відшкодування потерпілим шкоди, завданої злочинцем.

2. Моральні вимоги до прокурорів

Поведінка прокурора, його позиція загалом повинні спиратися на моральні норми та відповідати їм.

Прокурор не має права використовувати своє службове становище в особистих інтересах або в інтересах інших осіб. Зобов'язаний утримуватися від поведінки, дій і висловлювань, які можуть зашкодити його репутації, а також скомпрометувати незалежність, послідовність, справедливість органів прокуратури. Йому слід уникати особистих зв'язків, фінансових і ділових відносин, що можуть вплинути на неупередженість і об'єктивність виконання професійних обов'язків, скомпрометувати високе звання працівника прокуратури, не допускати дій, висловлювань і поведінки, які можуть зашкодити його репутації та авторитету прокуратури, викликати негативний громадський резонанс.

Прокурор не може належати до політичних партій, об'єднань та рухів, брати участь у будь-якій політичній діяльності, передвиборчій агітації та залучати до них підпорядкованих працівників, демонструвати свої політичні переконання та вчиняти інші дії, що можуть бути розцінені як його особливе ставлення до певної політичної сили.

Він не має права суміщати виконання своїх службових обов'язків з іншою діяльністю, крім визначеної законодавством.

Прокурор має право створювати або приєднуватися до професійних асоціацій та спілок, які представляють і захищають його інтереси та права. Використовуючи свободу світогляду, закріплену Конституцією України, працівники прокуратури мають право вільно визначати своє ставлення до релігійної діяльності, брати участь у діяльності релігійних об'єднань, не допускаючи їх втручання у свої службові справи.

Працівник прокуратури має право вільно визначати своє ставлення до релігії, які діють на законних підставах і діяльність яких не спрямована на розпалення расової, політичної, національної та релігійної ворожнечі.

3. Основні вимоги до професійної поведінки прокурора

Вимоги до особистої поведінки прокурорів регулюються Європейськими інструкціями з питань етики та поведінки прокурорів (2005). Зокрема прокурори:

- не повинні в приватному житті компрометувати поведінкою діючу чи досягнуту чесність, законність та неупередженість органів прокуратури;
- завжди повинні поважати закон;
- повинні поводитись таким чином, щоб посилювалась всенародна довіра до їхньої професії;
- не повинні використовувати для сприяння своїм особистим інтересам чи інтересам інших осіб будь-які дані, до яких вони мали доступ під час виконання своїх обов'язків;
- не повинні приймати подарунки, нагороди, отримувати якусь користь, стимул чи гостинність від третіх сторін чи виконувати завдання, які можуть скомпрометувати їхню чесність, справедливість та неупередженість.

Література

1. Бевзюк І. М. Професійна комунікативна компетентність майбутнього прокурора: навч. посіб. / І. М. Бевзюк, Л. М. Ширяєва ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К. : Правова єдність : Алерта, 2014. – 223 с.
2. Козляковський П. А. Етика права. Етика юридичної діяльності: навч. посіб. / Козляковський П. А., Козляковський А. П. – [2-е вид., допов. і переробл.]. – Миколаїв : Дизайн і поліграфія, 2012. – 398 с.
3. Леко Б. А. Юридична етика: навчальний посібник / Б. А. Леко. – Чернівці : Книги – ХХІ, 2008. – 280 с.
4. Лозовой В. О. Професійна етика юриста / В. О. Лозовой, О. В. Петришин ; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. – Х. : Право, 2004. – 172 с.
5. Петришин О.В. Юридична деонтологія: посіб. для підгот. до заліків та іспитів / О. В. Петришин, О. В. Зінченко ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. - Харків : Право, 2017. – 83 с. Професійна етика юриста : підручник / [В.С.Бліхар та ін. ; за ред. проф. В.С. Бліхара]; Львів. держ. ун-т внутр. справ. - Львів ; Хмельницький : Хмельниц. ун-т упр. та права, 2016. - 357 с.
7. Строков І. В. Правові та моральні засади застосування криміналістичних засобів / І. В. Строков ; Національна академія внутрішніх справ України. - К. : [б.в.], 2003. - 325 с.
8. Уманець О.В. Етикет у просторі спілкування та професійній діяльності юриста: [навч. посіб.] / О. В. Уманець, М. В. Ценко. – Х. : Колегіум, 2011. – 147 с.
9. Шульга А. О. Моральність кримінально-процесуальних відносин: монографія / А. О. Шульга ; Донец. юрид. ін-т. - Донецьк : Ноулідж, 2012. - 243 с.
10. Юридична деонтологія : підручник / [С. П. Погребняк та ін.] ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. Нац. акад. прав. наук України О. В. Петришина ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. - Харків : Право, 2014. - 245 с.

ПРОКУРАТУРА

державний правоохоронний орган, на який покладено здійснення нагляду за додержанням та правильним застосуванням законів

Прокуратура України – це єдина централізована система органів державної влади, які відповідно до Конституції та законів України здійснюють обвинувальну, представницьку, контрольно-наглядову та інші функції у державі

Прокуратура України становить єдину систему, яка в порядку, передбаченому цим Законом, здійснює встановлені Конституцією України функції з метою захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави (Закон України «Про прокуратуру», ст.1)

ФУНКЦІЇ

підтримання державного обвинувачення в суді

представництво інтересів громадянина або держави в суді

нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство

нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян

Закон України «Про прокуратуру», стаття 2
рішень у кримінальних справах, а також при

ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ

верховенства права та визнання людини, її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканності і безпеки найвищою соціальною цінністю

законності, справедливості, неупередженості та об'єктивності

презумпції невинуватості

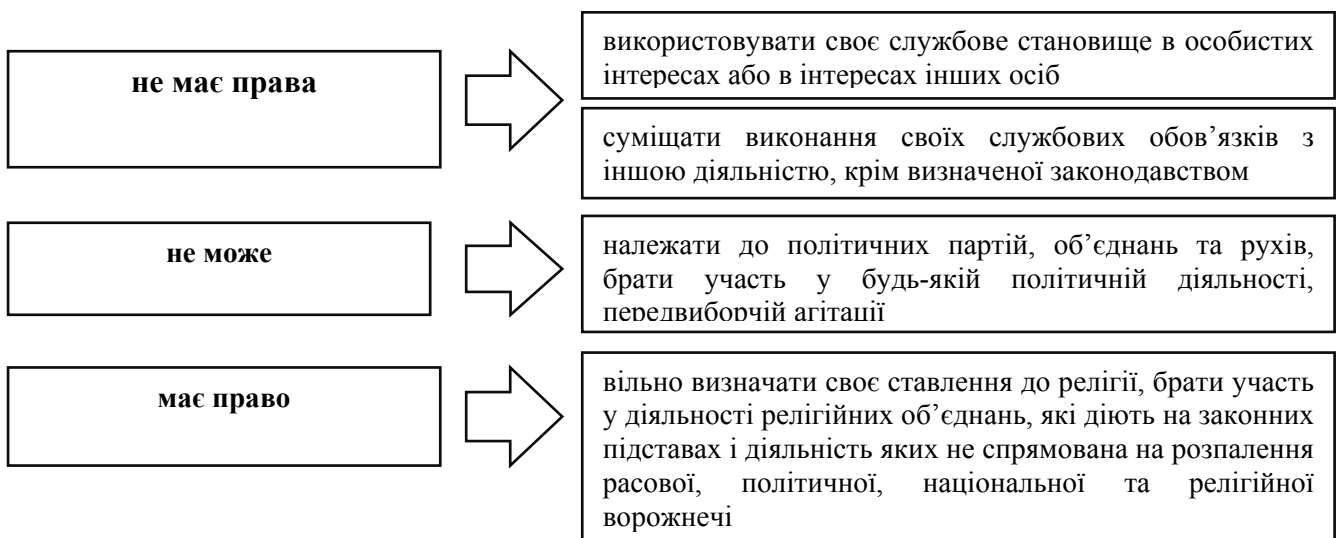
незалежності прокурорів

політичної нейтральності

прозорості діяльності прокуратури

неухильне дотримання вимог професійної етики та поведінки

ОСНОВНІ ВИМОГИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ПОВЕДІНКИ ПРАЦІВНИКА ПРОКУРАТУРИ

ХІД СЕМІНАРСЬКОГО ЗАНЯТТЯ

Семінарське заняття № 9. Професійна етика прокурора

(2 год.)

Освітня мета: поглибити знання основ формування професійної етики працівника прокуратури.

Виховна мета: сприяти формуванню у здобувачів вищої освіти основних моральних принципів юриста.

План

1. Соціальні функції прокуратури. Моральні вимоги до прокурорів.
2. Основні вимоги до професійної поведінки прокурора.
3. Основні вимоги до поведінки прокурора в межах судочинства.
4. Основні вимоги до позаслужбової поведінки прокурора.

Основні терміни і поняття для засвоєння:

присяга прокурора, міжнародні стандарти, функції прокуратури, цілі діяльності прокуратури, правозахисна діяльність прокуратури, Кодекс етики прокурорського працівника, обвинувальна промова прокурора.

Індивідуальні освітньо-дослідні завдання

1. Опрацювати рекомендовану літературу, засвоїти основні поняття і терміни.
2. Дати відповіді на питання для самоконтролю.
3. Підготувати реферат.

Теми рефератів

1. Прокуратура як правоохоронний орган.
2. Основні функції та завдання прокуратури як елементу суспільства.
3. Кодекс професійної етики та поведінки працівників прокуратури: основні морально-етичні принципи та настанови.

Питання для самоконтролю

1. Назвіть основні моральні вимоги до діяльності прокурора.
2. Які є моральні основи Кодексу етики прокурорського працівника?
3. У чому полягає моральне значення судових дебатів?
4. Визначте моральні аспекти обвинувальної промови прокурора.

Тестові питання для перевірки знань

1. Що є метою діяльності прокуратури:

а) швидке і своєчасне розслідування кримінальних правопорушень; б) захист прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави; в) вирішення правових спорів; г) попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних правопорушень.

2. Які посадові особи можуть здійснювати функції прокуратури України:

а) виключно особи, які займають адміністративні посади в органах прокуратури; б) виключно прокурори; в) як прокурори, так й інші працівники прокуратури з числа державних службовців; г) як прокурори, так і посадові особи інших органів державної влади, яким функції прокурорів були делеговані у встановленому законом порядку.

3. Що із зазначеного забезпечує незалежність прокурора:

а) єдиний статус прокурорів; б) єдині засади організації та діяльності прокуратури; в) спеціалізація прокурорів; г) особливий порядок призначення прокурора на посаду, звільнення з посади, притягнення до дисциплінарної відповідальності.

4. У яких межах дозволено критику діяльності прокурора:

а) у межах, визначених Генеральним прокурором України; б) у межах, які визначені відповідним рішенням суду про надання дозволу на критику прокурора; в) у межах обґрунтованої критики, визначених з урахуванням Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини; г) критика діяльності прокурора законом не обмежується.

5. Здійснюючи функції прокуратури, прокурор є незалежним від будь-якого незаконного:

а) впливу; б) тиску; в) втручання; г) всі відповіді правильні.

6. Що із вказаного є обов'язком прокурора:

а) брати участь у прокурорському самоврядуванні; б) утворювати громадські організації; в) бути членом професійної спілки; г) вдосконалювати свій професійний рівень.

7. Працівник прокуратури у кримінальному провадженні повинен...:

а) переконатись, що зібрані докази дають достатні підстави до звинувачення; б) за потреби переконатись, що докази одержані незаконним шляхом; в) застосовувати моральні принципи ригоризму.

8. До осіб, які вирізняються расовими, мовними та ментальними ознаками, прокурор повинен ставитись:

а) індиферентно; б) терпляче; в) толерантно і з повагою.

9. Чи може прокурор у процесі кримінального провадження вчиняти дії, які порушують принцип презумпції невинуватості та свідчать проти чи на користь підозрюваного:

а) так; б) ні.

10. За яких умов працівник прокуратури може порушити принцип конфіденційності своєї діяльності:

а) у тих випадках, коли законом передбачено право чи обов'язок розкривати інформацію; б) ніколи; в) якщо це потрібно для обґрунтування своєї позиції.

Тема 9. Професійна етика слідчого

План

1. Загальна характеристика моральних вимог до слідчих.
2. Специфіка реалізації моральних норм у діяльності слідчого. Етика слідчих дій.

Ключові терміни та поняття: специфіка умов діяльності слідчого, співвідношення моральних норм і тактичних прийомів, моральний зміст відносин слідчого з учасниками кримінального судочинства, забезпечення прав потерпілого, моральні вимоги до провадження слідчих дій, запобіжний захід.

1. Загальна характеристика моральних вимог до слідчих

Важливим різновидом юридично-правової діяльності є слідство, основним суб'єктом якого виступає **слідчий**. Слідчий – це **службова особа органу Національної поліції, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу Державного бюро розслідувань, органу Державної кримінально-виконавчої служби України, підрозділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України, уповноважена в межах компетенції, передбаченої Кримінальним процесуальним кодексом України, здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень** (ч. 1, ст. 3, п. 17 Кримінального процесуального кодексу України).

Професія слідчого завжди і в будь-якій державі вважалася і вважається особливо престижною, але й особливо важкою. Вона вимагає від людини інтелектуальних, фізичних сил, мужності та бездоганного виконання службового та громадянського обов'язку. Від систематичності, цілісності, послідовності ідейних поглядів слідчого залежать у кінцевому рахунку результати його діяльності.

У своїй діяльності слідчий керується як процесуальними та криміналістичними, так і морально-етичними правилами. Процесуальні норми вказують формальні вимоги до здійснення слідчих дій. Вироблені криміналістичною наукою рекомендації сприяють у визначенні основної лінії розслідування злочинів та пошуку основних засобів, методів та прийомів його здійснення у напрямку ефективного виконання тих завдань, котрі стоять перед досудовим розслідуванням. Процесуальні норми, вся їх система не лише регулюють порядок здійснення слідства, його форми, але і лежать в основі визначення найефективніших методів слідства, впливають на дотримання етичних начал слідчої діяльності. Іншими словами, кримінально-процесуальний закон утворює основу як розробки тактичних рекомендацій, так і дотримання морально-етичних вимог у ході розслідування злочинів.

Наприклад, моральні норми здійснення слідчих дій зумовлено призначенням кримінального судочинства, його принципами та окремими положеннями, правилами. Морально-етичний аспект має важливе значення у діяльності слідчих підрозділів, оскільки:

–етичними нормами та приписами на третину розписані кримінальне і кримінальне процесуальне законодавство;

–як слідчі, так і правопорушники керуються у своїх вчинках морально-етичними нормами.

Важливо відзначити ще одну особливість процесуальної діяльності слідчого, що накладає помітний відбиток на всю структуру етичних стосунків із учасниками процесу: це законодавча регламентація методів і способів роботи.

Діяльність слідчого за цих умов пов'язана із формуванням таких **якостей слідчих**:

а) **ціннісно-мотиваційних** (чесність, принциповість, сумлінність, виконавчість, дисциплінованість тощо);

б) **пізнавальних** (здатність аналізувати та узагальнювати інформацію, вміння виявляти головне та другорядне, спостережливість, розвинута інтуїція, хороша пам'ять, критичність до інформації тощо);

в) **комунікативних** (вміння встановлювати та підтримувати контакти, слухати, визначати психічний стан людини, володіти вербальними та невербальними засобами спілкування);

г) **особистісних** (наявність організаторських здібностей, адекватність самооцінки, сміливість, незалежність, самостійність, активність, відповідальність, самоповага та ін.).

Характерними **рисами слідчої діяльності** також можна визнати такі:

1. Основне призначення слідчої діяльності є **розслідування злочинів**.

2. Слідча діяльність **чітко регламентована Кримінальним процесуальним кодексом України**. Слідчий, є самостійним у своїй процесуальній діяльності, втручання в яку осіб, що не мають на те законних повноважень, забороняється. Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, службові особи, інші фізичні особи зобов'язані виконувати законні вимоги та процесуальні рішення слідчого (ч. 5 ст. 40 КПК України)

3. Діяльність слідчого характеризується **високим рівнем відповідальності**, а також надмірним емоційним напруженням.

4. Слідчій діяльності **властиві також елементи примусу**, що зумовлено не лише характером слідчої діяльності, а й тим, що в ході встановлення об'єктивної істини учасники процесу чинять протидію, для подолання якої і необхідно застосовувати примус.

5. Виходячи зі специфіки об'єкта свого впливу, слідча **діяльність передбачає виявлення елементів творчості у ході пошуку об'єктивної істини**.

Морально-етичний зміст стосунків слідчого з учасниками кримінального провадження визначається перш за все бездоганним дотриманням слідчим норм моралі. Моральний клімат слідства залежить від того, наскільки послідовно особа, що веде розслідування, дотримується правових та моральних норм. Активність і принциповість у досягненні істини, об'єктивність і безсторонність, гуманність, справедливість, бездоганна чесність, розвинута культура спілкування за умов суворого дотримання законності, прав та інтересів учасників процесу виступає важливою моральною вимогою до слідчого.

Слідчий зв'язаний жорсткими строками розслідування та в багатьох випадках працює із перенапруженням фізичних та духовних сил, витримуючи надмірні навантаження.

Розслідування злочинів є специфічним різновидом державної діяльності, і це вимагає від слідчого відповідних вольових, психічних і етичних якостей, зумовлює специфічні особливості його завдань та умов розкриття злочину.

Слідчому вірять, на нього дивляться з надією, що злочин буде розкрито, винні знайдені та покарані, а справедливість восторжествує. Від нього чекають швидких і рішучих дій, втішних результатів. Діяльність слідчого повністю регулюється Кримінальним процесуальним кодексом України, який містить багато демократичних норм, спрямованих на захист честі і гідності особи під час проведення розслідування, але вони є дуже загальними, а деколи і декларативними. **Головним правовим орієнтиром є конституційний принцип презумпції невинуватості** (ст. 62 Конституції України). Дотримання слідчим цього принципу у доведенні вини особи вимагає від нього діяти суто в морально-етичних рамках: законними засобами створювати доказову базу без використання психічного або фізичного насильства.

Особливості професійної діяльності слідчого визначають актуальність формування його моральної культури та широкого узгодження своєї професійної діяльності із загальноприйнятими в суспільстві нормами та правилами моралі, що знаходять своє концентроване вираження в законодавстві, основ якого він повинен дотримуватись, виконуючи свої функціональні обов'язки.

Слідчий повинен мати високі моральні й психологічні якості для досягнення позитивного результату розкриття злочину. Моральні вади особистості й неналежна поведінка слідчого можуть призвести до небезпечних наслідків.

2. Специфіка реалізації моральних норм у діяльності слідчого. Етика слідчих дій

Особливий характер слідчої діяльності формує виникнення у ході розслідування злочину такого феномена, як морально-етичний конфлікт. Під ним слід розуміти ситуацію,

коли виникають суперечності між нормами професійної етики та обставинами, що складаються в ході виконання функціональних обов'язків слідчого. Під морально-етичним конфліктом розуміється ситуація, за якої виникають протиріччя між нормами професійної етики й обставинами, що склалися в процесі службової діяльності.

У слідчій етиці особливої важливості набуває питання про моральні критерії допустимості тих чи інших методів, прийомів, засобів, що використовуються слідчим і спричиняють вплив на людину під час проведення слідчих дій. Оскільки в ході розслідування виникають різноманітні ситуації, то засоби, що використовуються слідчим, в одних ситуаціях можуть бути визнані правомірними, а в інших – мати явно аморальний характер. Саме тому кожний із використовуваних слідчим тактичних прийомів повинен бути оцінений не лише щодо його формальної законності та пізнавальної ефективності, але і з позиції моралі, вираженої в професійній етиці слідчого, тобто за будь-яких обставин вибраний тактичний прийом розслідування повинен відповідати етичним вимогам.

Аналіз слідчої практики показує, що в ній трапляються недоліки у частині як дотримання закону, так і виконання етичних норм. До них належать: обвинувальний ухил, зумовлений розробкою лише однієї версії; незабезпечення прав осіб, які беруть участь у слідчих діях; поверхнєве ведення слідства; пасивність, що призводить до нерозкриття злочинів; недбалість у провадженні слідчих дій і їх протоколюванні.

Подолання такого роду недоліків, що свідчать про наявність професійних моральних деформацій, вимагає усунення багатьох об'єктивних і суб'єктивних причин. Що ж до здійснення слідчим будь-якої слідчої дії, то воно може бути успішним лише за умови, що, по-перше, забезпечується суворе дотримання процесуального закону; по-друге, слідчий формує здорову етичну атмосферу, поважаючи гідність усіх осіб, які беруть участь у справі, діє об'єктивно.

Дії слідчого у рамках досудового розслідування з дотриманням чітко визначених морально-етичних характеристик дозволяє досягти основної мети кримінального провадження.

Література

1. Гусарев С. Д. Юридична деонтологія (Основи юридичної діяльності): навч. посібник / С. Д. Гусарев, О. Д. Тихомиров. – [2-ге вид., перероб.]. – К. : Знання, 2006. – 488 с.
2. Етика : навч. посіб. / [В. О. Лозовой та ін.] ; за ред. В. О. Лозового ; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – К. : Юрінком Інтер, 2007. – 223 с.
3. Козляковський П. А. Етика. Етика права. Етика юридичної діяльності: навч. посіб. / Козляковський П. А., Козляковський А. П. – [2-е вид., допов. і переробл.]. – Миколаїв : Дизайн і поліграфія, 2012. – 398 с.
4. Лозовой В. О. Професійна етика юриста / В. О. Лозовой, О. В. Петришин ; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. – Х. : Право, 2004. – 172 с.
5. Парасюк В. М. Професійна етика слідчого органів внутрішніх справ : навчальний посібник / В. М. Парасюк ; Львівський ін-т внутрішніх справ при Національній академії внутрішніх справ України. – Л. : [б.в.], 2004. – 68 с.
6. Професійна етика та культура поведінки працівника органів внутрішніх справ України: метод. посіб. для працівників ОВС / В. Л. Ортинський [та ін.]; Львівський держ. ун-т внутрішніх справ. – Л. : ЛьвДУВС, 2009. – 128 с.
7. Професійна етика юриста : підручник / В. С. Бліхар та ін. ; за ред. проф. В. С. Бліхара ; Львів. держ. ун-т внутр. справ. - Львів ; Хмельницький : Хмельниц. ун-т упр. та права, 2016. - 357 с.
8. Сливка С. С. Юридична деонтологія: правнича етика. Професійна культура: підручник / С. С. Сливка ; Львівський держ. ун-т внутрішніх справ. – [3-тє вид., перероб. і доп.]. – К. : Атіка, 2006. – 295 с.
9. Уманець О.В. Етикет у просторі спілкування та професійній діяльності юриста: [навч. посіб.]. / О. В. Уманець, М. В. Ценко. – Х. : Колегіум, 2011. – 147 с.
10. Фіолевський Д. П. Юридична етика : підручник / Д. П. Фіолевський. – К. : Алерта, 2011. – 288 с.

СЛІДЧИЙ

службова особа органу Національної поліції, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу Державного бюро розслідувань, підрозділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України, уповноважена в межах компетенції, передбаченої цим Кодексом, здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень (ч. 17 ст 3 КПК України).

**ЯКІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ РОБОТИ
СЛІДЧОГО**

**ЦІННІСНО-
МОТИВАЦІЙНІ**

ПІЗНАВАЛЬНІ

КОМУНІКАТИВНІ

ОСОБИСТІСНІ

чесність

принциповість

сумлінність

виконавчість

дисциплінованість

здатність аналізувати та узагальнювати інформацію, вміння виявляти головне та другорядне, спостережливість, розвинута інтуїція, хороша пам'ять, критичність до інформації тощо

вміння встановлювати та підтримувати контакти, слухати, визначати психічний стан людини, володіти вербальними та невербальними засобами спілкування

наявність організаторських здібностей

адекватність самооцінки

сміливість

незалежність

самостійність

активність

відповідальність

самоповага

ХІД СЕМІНАРСЬКОГО ЗАНЯТТЯ

Семінарське заняття № 10. Професійна етика слідчого

(2 год.)

Освітня мета: поглибити знання основ формування професійної етики слідчих.

Виховна мета: сприяти формуванню у здобувачів вищої освіти основних моральних принципів юриста.

План

1. Специфіка реалізації моральних норм у діяльності слідчого:
 - законність;
 - конфіденційність;
 - проблема одноособового прийняття більшості рішень;
 - моральна відповідальність за помилку.
2. Етика слідчих дій:
 - моральна мотивація тимчасової ізоляції обвинуваченого чи підозрюваного;
 - допит обвинуваченого, свідків;
 - відносини з потерпілим.

Основні терміни і поняття для засвоєння: специфіка умов діяльності слідчого, співвідношення моральних норм і тактичних прийомів, моральний зміст відносин слідчого з учасниками кримінального судочинства, забезпечення прав потерпілого, моральні вимоги до провадження слідчих дій, запобіжний захід.

Індивідуальні освітньо-дослідні завдання

1. Опрацювати рекомендовану літературу, засвоїти основні поняття і терміни.
2. Дати відповіді на питання для самоконтролю.
3. Підготувати реферат.

Теми рефератів

1. Морально-правові основи слідчої діяльності.
2. Єдність законності і моралі в роботі слідчого.
3. Слідчий – потерпілий: етика взаємин.
4. Етика позаслужбової поведінки слідчого.

Питання для самоконтролю

1. Назвіть загальні моральні вимоги до діяльності слідчого.
2. Які особливості етики провадження слідчих дій?
3. Перерахуйте запобіжного заходу.
4. Які є моральні основи обрання запобіжних заходів?

Тестові питання для перевірки знань

1. До основних функціональних обов'язків слідчого слід віднести:

а) оскарження підозрюваного у вчиненні злочину; б) розслідування вчинених злочинів та підготовку до розгляду кримінального провадження у суді; в) винесення вироку.

2. Що належить до вирішальних факторів професійної діяльності слідчого?

а) творчість та пошуковість; б) відданість та пунктуальність; в) компетентність та наполегливість.

3. Слідчий може втручатися в особисте життя осіб, якщо:

а) отримав усне розпорядження свого начальника; б) це викликано необхідністю його безпеки; в) це дозволяється законом.

4. Головним правовим орієнтиром діяльності слідчого є:

а) Закон України «Про Національну поліцію»; б) стаття 62 Конституції України;
в) положення Кримінального процесуального кодексу України.

5. Етичні основи діяльності слідчого – це:

а) суспільна мораль; б) його функціональні обов'язки; в) система моральних цінностей в сукупності із нормами процесуального права.

6. Що із наведеного не може бути включено до структури етичних основ діяльності слідчого:

а) морально-правова свідомість; б) етико-правовий аспект діяльності; в) особливості фізичної та функціональної підготовки.

7. До морально-правових умов провадження слідчих дій належать вимоги закону про:

а) проведення обшуку, допиту підозрюваного у денний час, крім виняткових випадків;
б) застосування психічного насильства, загрози застосування фізичного або психічного насильства щодо особи або її близьких; в) вчинення протиправних діянь, передбачених Кримінальним кодексом України.

8. До незаконних заходів провадження слідчих дій, спричинених морально-професійними деформаціями, слід віднести:

а) вчинення протиправних діянь, передбачених Кримінальним кодексом України;
б) проведення наукових та інших дослідів, застосування гіпнозу, медикаментозних препаратів та інших методів, що не отримали офіційного визнання; в) нерозголошення обставин особистого життя обшукуваного та інших осіб, які проживають або тимчасово перебувають у цьому приміщенні.

ТЕМАТИКА ТЕСТОВИХ ПИТАНЬ З КУРСУ «ПРОФЕСІЙНА ЕТИКА ЮРИСТА»

1. Творцем етики як науки вважається:

а) Конфуцій; б) Арістотель; в) Сократ; г) Кант.

2. Сутнісні характеристики етичних поглядів давньогрецької доби стосувались проблем абсолютизації:

а) досконалості героїв; б) ролі богів у житті людини; в) міфологічного типу мислення; г) здатності формувати збірні образи добродесних осіб.

3. У чому, на Вашу думку, полягає основна відмінність античного етапу становлення етичного вчення від доби протоетики:

а) відмінностей не спостерігається; б) античний етап розпочинає систематизацію морального вчення, етика стає наукою; в) увага починає звертатись на значення авторитету богів; г) більше уваги приділяється значенню тогочасних міфологічних структур.

4. Визнання імперативності моралі як елементу закону належить:

а) Арістотелю; б) Августину Блаженному; в) І.Канту; г) А.Швейцеру.

5. Ідеалістичні теорії походження моралі зводять її до:

а) прояву біологічного; б) результату дії Божої волі; в) наслідків соціальних змін.

6. Яка із відомих Вам теорій походження моралі фіксує біологічну заданість етичних властивостей людей:

а) креаціоністська; б) натуралістична; в) теорія антропосоціогенезу.

7. Основні ознаки моралі – це:

а) чітко визначена відповідальність за порушення; б) точність та послідовність; в) індивідуальність та специфічність; г) соціальність та нормативність.

8. Осмислення дійсності з позиції протилежності добра і зла становить основу:

а) моральної поведінки; б) моральної норми; в) моральної свідомості.

9. Для визначення моралі слід застосовувати такі поняття:

а) прекрасне та потворне; б) норма та закон; в) добро і зло.

10. Відображення поглядів і уявлень, норм і оцінок поведінки окремих індивідів, соціальних груп і суспільства в цілому виступають визначальниками:

а) моральної поведінки; б) моральної свідомості; в) моральних відносин.

11. Людину, яка відкидає або заперечує доречність, виправданість існування моральних норм, називають:

а) циніком; б) імморальною; в) аморальною.

12. Звичай як різновид соціальної норми:

а) узагальнений та стабільний; б) пов'язаний з державністю, в) загальноприйнятий та повторюваний; г) заснований на догматичній вірі.

13. Спільне права та моралі як різновидів соціальних норм стосується:

а) одночасності виникнення; б) спільної обумовленості; в) спільної характеристики відповідальності за порушення.

14. У чому, на Вашу думку, полягає відмінність моралі як різновиду моралі від права:

а) право задовольняє суспільні потреби, а мораль – потреби індивіда; б) виникнення моралі за часом передре право; в) право – регулятор суспільного життя, а мораль такою не являється.

15. Чи можна поставити знак рівності між мораллю та релігією як проявами соціального нормування:

а) так, бо мета у них одна; б) ні, тому що релігія обов'язково передбачає авторитет Бога, а мораль – цього не передбачає.

16. Релігія як система регуляції поведінки людини від моралі відрізняється:

а) визнанням верховенства Бога; в) вірою у неминучість смерті, в) наявністю системи багатьох заборон.

17. До основ формування моралі не можна віднести:

а) громадську думку; б) традиції і звичаї; в) політико-партійні вимоги та норми.

18. Вимоги, що визначають межі між неприпустимим і бажаним у поведінці людини, веління, розпорядження, визначені правила поведінки, мислення і переживання – це:

а) моральні норми; б) елементи моралі; в) моральні ідеали.

19. До норм-заборон слід віднести:

а) будьте пильні; б) не крадіть; в) слід уникати крадіжок.

20. Світоглядна функція моралі стосується питань:

а) моральної свідомості; б) моральної поведінки; в) морального вчинку.

21. Ця складова моралі містить у собі нерозривну єдність суб'єктивного (мотив) і об'єктивного (результат), а також зовнішні умови його здійснення морального вчинку:

а) моральна свідомість; б) моральна поведінка; в) моральна норма.

22. Імперативність як загальне для моральних вимог передбачає дотримання:

а) послідовності; б) безособовості; в) безумовності.

23. Моральний вчинок людини передбачає:

а) дії, які мають мету; б) цілеспрямоване утвердження певних моральних цінностей; в) сумнів у правильності певних дій.

24. Моральні норми виступають:

а) вимогами, що визначають межі між неприпустимим та бажаним; б) шляхами втілення правил поведінки людини; в) способом регуляції суспільством поведінки людини.

25. Моральна норма – це:

а) однаковою мірою адресоване всім людям повеління, яке слід неухильно виконувати за будь-якої ситуації; б) повеління, що належить авторитетній особі або приписується їй; в) регламентований законом припис до виконання.

26. Яким різновидом моральної вимоги може вважатись звертання «Не слід присвоювати чужі речі»:

а) моральне правило; б) моральний припис; в) заповідь.

27. Моральний вибір передбачає:

а) усвідомлення переваги певного варіанта поведінки; б) стійке переконання про правоту своєї поведінки; в) засудження поведінки людини, орієнтованої на здійснення злих намірів.

28. Вчинок, що пов'язаний із ризиком, називається:

а) вибором; б) дією; в) подвигом.

29. Загальне співвідношення цінностей, благ між собою і конкретний розподіл їх між індивідами, належний порядок людського співжиття – це моральна:

а) відповідальність, б) справедливість, в) норма.

30. Кожна людина повинна володіти рівними правами щодо найзагальнішої системи рівних базових свобод, порівняної з подібними системами свобод усіх інших людей. Про що свідчить цей принцип соціальної справедливості:

а) про рівність у володінні всіма базовими правами; б) про засади розподілу відповідальності осіб у суспільстві; в) про умови встановлення пропорційно-розподільчої справедливості.

31. У чому виявляється відмінність честі та гідності як морально-етичних категорій?

а) відмінностей немає; б) гідність характеризує ставлення людини до самої себе, а честь фіксує визначений суспільством статус людини; в) гідність належить людині, а честь – суспільству.

32. Якщо людина виявляє здатність до об'єктивного самооцінювання, може самостійно контролювати і спрямовувати свої дії і навіть виховувати саму себе, то йдеться про:

а) її моральний вибір, б) моральну самооцінку, в) моральну свободу.

33. Що, на Вашу думку, виступає основним положенням у визначенні моральної справедливості:

а) співвідношення і розподіл цінностей та благ, б) встановлення ступеня відповідальності людини за свої вчинки; в) фіксація реального вкладу людини в суспільні відносини.

34. Вияв моральної самосвідомості особистості, її здатність до морального самоконтролю, самостійно формулювати для себе моральні обов'язки, вимагати від себе їх виконання і здійснювати оцінку своїх вчинків – це:

а) моральна відповідальність; б) моральна справедливість; в) совість.

35. Абсолютистська концепція добра і зла виходить із наступного твердження:

а) добро і зло – незмінні, абсолютно істинні явища; б) добро та зло залежать одне від одного; в) добро завжди перемагає зло.

36. Заповідь як тип моральної вимоги характеризується:

а) відображенням можливих варіантів моральної поведінки; б) обов'язковою фіксацією у письмовому вигляді; в) належністю авторитетній особі або приписуванням їй.

37. Усвідомлене віддання переваги певному варіантові поведінки трактується як:

а) моральна свобода; б) моральна необхідність; в) моральний вибір.

38. Назвіть умови понесення особою моральної відповідальності особи:

а) свобода вчинків, свідомий вибір, дієздатність; б) свідомий вибір, усвідомлення непоборності зовнішніх обставин, дієздатність; в) свобода вчинків, свідомий вибір, здатність до творчої праці.

39. Найвища, абсолютна вселюдська цінність, причетність до якої наповнює життя людини сенсом – це:

а) моральна норма; б) моральна свобода; в) добро.

40. Що об'єднує зрівняльну та пропорційно-розподільну справедливість?

а) нічого спільного немає; б) це два різновиди розподільної справедливості; в) спільність функціонування.

41. Моральна вимога передбачає:

а) беззастережне підкорення думці суспільства; б) підпорядкування різним формам повинності; в) визнання думки морального авторитету.

42. Моральний намір як прояв моральності людини передбачає:

а) вольову установку людини; б) моральну дію у вигляді вчинку; в) визначення мотиву свого вчинку.

43. Усвідомлене віддання переваги певному варіантові поведінки трактується як:

а) моральна свобода; б) моральна необхідність; в) моральний вибір.

44. Перед ким, на Вашу думку, людина не може нести відповідальності:

а) перед собою; б) перед іншими; в) перед непоборними обставинами.

45. Вчинок, що пов'язаний із ризиком, називається:

а) вибором; б) дією; в) подвигом.

46. Етична категорія «совість» розкриває сутність таких елементів моралі:

а) моральний вибір, моральна оцінка, моральний вчинок; б) моральна свідомість, моральний самоконтроль, моральний вчинок, в) моральний намір, моральна норма, моральний ідеал.

47. Спілкування є:

а) фізіологічною потребою людини; б) соціальною потребою людини; в) виявом моральної позиції особи.

48. Яке визначення самотності, на Вашу думку, є найповнішим у моральному аспекті:

а) це різновид поведінки людини, ізольованої від оточення; б) це специфічний морально-психологічний стан людини, позбавленої суспільних зв'язків; в) це самозречення, відречення від активної діяльності.

49. Співпереживання як моральний акт передбачає:

а) включення до свого внутрішнього світу цінностей та почуттів іншого; б) переживання за долю іншого; в) пережиття певних подій разом з іншим.

50. Назвіть основні ознаки спілкування як морального акту:

а) гуманізм, зацікавленість, вимогливість; б) творчість, націленість, людиномірність; в) гуманізм, творчість.

51. Безособова сторона спілкування стосується питань:

- а) відносин людей у сфері виробництва; б) регулювання поведінки людей у типових ситуаціях;
- в) ставлення людини до свого становища в суспільстві.

52. До якого типу поведінки людини у рамках морального спілкування можна віднести здатність людини, сприймаючи проблеми інших, водночас залишатись самою собою:

- а) відкритості; б) замкненості.

53. За умов відкритості у спілкуванні людина:

- а) відкриває зміст своїх переживань; б) формує моральне прийняття інших; в) здатна ділитись з іншим своїми моральними принципами.

54. Діалогізм у спілкування передбачає:

- а) непримиренну суперечку протилежних моральних позицій; б) співставлення моральних принципів двох сторін; в) сприйняття та врахування правомірності як своєї позиції, так й інших способів міркувань та висловлювань.

55. Основною ознакою толерантності як морального виміру спілкування є:

- а) терпимість; б) жертвовність; в) співчуття.

56. Сучасна толерантність проявляється у стосунках:

- а) релігійних конфесій, рас, націй; б) футбольних фанатів, представників різних рас, релігійних конфесій; в) окремих людей, чиновників, політиків.

57. Наведіть ознаки поваги:

- а) насильство, примус, вимога; б) довіра, чуйність, толерантність; в) відкритість, діалогізм, співчуття.

58. Діяльне прагнення людини допомогти тому, хто цього потребує, в етиці називається:

- а) співчуття; б) милосердя; в) любов.

59. У визначенні поняття професіоналізму важливими параметрам є:

- а) партійність, кваліфікація, корпоративність; б) компетентність, винагороджуваність, корпоративність, в) кваліфікація, компетенція, відданість.

60. Чим, на Вашу думку, відрізняються професії інженера та правоохоронця (адвоката, прокурора, судді, слідчого тощо) з огляду на значення людського фактору:

- а) нічим, б) професія інженера пов'язана із виконанням робіт, які не залежить від цього фактору, правоохоронна професія передбачає безпосередній психічний вплив на людину; в) ці професії передбачають різні освітні програми досягнення конкретного кваліфікаційного рівня.

61. Моральні стосунки в рамках здійснення професійної діяльності не передбачають зв'язків:

- а) між фахівцями у професійному колективі; б) між фахівцями та державними органами, в) між фахівцями та релігійними організаціями.

62. Що, на Вашу думку, є важливим для визначення поняття професійної етики:

- а) правила поведінки громадян у державі; б) врахування особливостей професійної діяльності; в) рівень виконання своїх професійних обов'язків.

63. Вчення, що відображає правила поведінки окремо взятої соціальної групи на основі моральних принципів, називається....:

- а) професійний етикет, б) професійна етика; в) професійна мораль.

64. До об'єктів професійної етики можна віднести:

- а) морально-професійні норми та стосунки; б) виконання функціональних обов'язків; в) стан моральної свідомості особистості.

65. Призначення професійної етики полягає у:

- а) гуманізації суспільства; б) соціалізації особи; в) розкритті моральних норм у професійній діяльності.

66. Чи відповідає основним принципам професійної етики ситуація, коли загальноморальні цінності набувають особливих рис у професійній практиці:

а) так, б) ні.

67. Основними категоріями професійної етики є:

а) мораль, релігія, право; б) моральний вибір, моральний вчинок, моральна норма; в) професійний обов'язок, службова гідність, професійна честь.

68. Суттєва ознака професійної етики юриста полягає у:

а) формуванні правил поведінки правників; б) визначенні шляхів виконання правниками своїх функціональних обов'язків; в) розробці проблем взаємодії правників із суспільством.

69. Що із вказаного не може трактуватись як специфіка професійної діяльності юриста:

а) наділення владою, б) широкі повноваження, закріплені за посадами правників; в) право вступати у політичні партії.

70. Який елемент специфіки професійної діяльності юриста може привести до дискредитації як окремо взятого правника, так і держави загалом:

а) наділення владою; б) реалізація широких повноважень; в) винесення рішень іменем держави.

71. Особливості професійної діяльності юриста, що можуть призвести до серйозних змін у моральній свідомості:

а) наділення владою; б) реалізація широких повноважень; в) спілкування у стані підвищеної психологічної напруги.

72. Чи згодні ви з тим, що професія юриста характеризується такими ознаками:

а) служить громадянському суспільству і державі: його діяльність має, насамперед, суспільний і державний характер; б) має справу виключно із соціальними аномаліями; в) його діяльність має каральний характер.

73. Чи згодні ви з тим, що для юридичної практики характерні такі ознаки:

а) діяльність, яка нормативно закріплена в правових актах, а також етичних кодексах; б) діяльність, яка не породжує юридичних наслідків; в) діяльність, яка впливає на функціональний стан людини.

74. У своїй професійній діяльності юрист:

а) не бере прямої участі у створенні матеріальних і духовних благ; б) не наділяється владними повноваженнями; в) діє творчо, завжди знаходиться в постійному пошуку істини, у нього немає стандартів і шаблонів.

75. Етичні вимоги, що містяться у правових нормах, невиконання яких може мати негативні наслідки, становить основу:

а) традиційної етики; б) офіційної етики; в) корпоративної етики.

76. Корпоративна етика характеризується:

а) добровільним прийняттям певних етичних документів; б) визнанням тих етичних вимог, невиконання котрих може спричинити небажані наслідки; в) дотриманням загальноморальних принципів.

77. Основу традиційної юридичної етики складають:

а) правові норми; б) етичні правила у рамках професійної групи; в) вимоги загальної вихованості.

78. За рівнем формальних вимог правова етика представлена документами:

а) міжнародними; б) континентальними; в) місцевими.

79. Моральну культуру особистості слід розуміти як:

а) стан людської психіки як реакції на певні зовнішні дії; б) міру її соціалізації; в) спосіб виконання особою своїх функціональних обов'язків.

80. Що із наведеного нижче не входить до основних ознак моральної культури:

а) цілісний стан морального розвитку; б) здатність контролювати свої вчинки; в) оцінка функціонального стану організму людини.

81. Який із рівнів моральної культури особистості пов'язаний із основними характеристиками її моральної свідомості:

а) культура моральних почуттів; б) культура етичного мислення; в) культура поведінки.

82. Відзначте, що входить у систему моральних вимог до юриста:

а) оволодіння знаннями; б) ставлення до людини як до найвищої цінності; в) сумлінне виконання своїх функціональних обов'язків.

83. Що із вказаного не може трактуватись як одне із положень правил етикету юриста:

а) дотримання спеціального дрес-коду під час участі у процесуальних діях; б) специфічний стиль мовлення під час виконання своїх функціональних обов'язків; в) самокритичність, готовність до конструктивного діалогу з опонентом.

84. Прояви таких психологічних змін, які починають негативно впливати на здійснення професійної діяльності і на психологічну структуру самої особи, називаються професійними:

а) діями; б) девіаціями; в) деформаціями.

85. До об'єктивних факторів формування морально-професійних деформацій не належать:

а) корупція в суспільстві; б) контакти із злочинним світом; в) низький професійний рівень.

86. Неорганізованість, відсутність навичок і умінь контролювати свою поведінку, бажання будь-яким способом зняти психологічне навантаження слід трактувати як:

а) суб'єктивний фактор формування морально-психологічних деформацій; б) об'єктивний фактор формування морально-психологічних деформацій; в) умову виконання функціональних обов'язків.

87. Правовий нігілізм юристів проявляється у:

а) незнанні змісту юридичних законів; б) неповажному ставленні до права; в) запереченні моралі.

88. Надмірна підозрілість, грубі помилки у сприйнятті та оцінці інших людей, їхніх дій і вчинків формують такий різновид морально-професійних деформацій діяльності юриста, який називається:

а) нігілізмом; б) формалізмом; в) установкою на «обвинувальний ухил».

89. Правовий ригоризм означає:

а) відсутність знань; б) жорстокість покарання; в) установку на «обвинувальний ухил».

90. Постійне спілкування з правопорушниками може призвести:

а) до огульного заперечення моралі; б) до появи і розвитку підозрілості та огульної недовіри; в) до викривлення свідомості.

91. Засвоєння кримінального стилю мовлення та використання його у повсякденному житті юриста призводить до таких морально-професійних деформацій:

а) правовий нігілізм; б) зниження культури спілкування; в) спрощення ділового спілкування.

92. До внутрішніх причин морально-професійної деформації юриста належать:

а) політична нестабільність, корумпованість, низький рівень якості нормативно-правових актів; б) формальний підхід до підбору кадрів, негативний морально-психологічний клімат, зловживання владою; в) корумпованість, виконання співробітниками не властивих їм функцій, відсутність контролю за виконанням робіт.

93. Що із наведеного сприяє профілактиці морально-професійної деформації правоохоронців:

а) встановлення суворої відповідальності за скоєне; б) вдосконалення системи виховання та навчання юридичних кадрів; в) застосування примусових заходів.

94. Сутність судової етики полягає у:

а) визначенні морального характеру професійної діяльності учасників судового процесу; б) спрямуванні учасників судового процесу на вирішення морально-етичних питань; в) вихованні учасників судового процесу як законослухняних громадян.

95. У контексті встановлення моральних принципів судова система у концентрованій формі відображає такі моральні ідеї:

а) відповідальності; б) поваги; в) справедливості.

96. Дії судді повинні бути:

а) чіткими, зрозумілими, обґрунтованими; б) обґрунтованими, законними, справедливими; в) чіткими, обґрунтованими, виваженими.

97. Якого із елементів морального спілкування стосується зміст статті 9 Кодексу професійної етики судді: «Суддя під час здійснення правосуддя не повинен допускати проявів неповаги до людини за ознаками раси, статі, національності, релігії, політичних поглядів, соціально-економічного становища, фізичних вад тощо та дозволяти цього іншим»:

а) поваги; б) толерантності, в) пошанування.

98. Чи має право суддя на сумнів, аналізуючи судові рішення, що набрали законної сили:

а) так; б) ні.

99. Яким чином слід кваліфікувати дії особи, яка використовує надані їй законами правомочності виключно з метою обмеження прав і законних інтересів інших осіб, без правомірної вигоди для себе особисто:

а) зловживання правом; б) обхід закону; в) недобросовісна поведінка.

100. Суд не має права:

а) приймати компромісне рішення у випадках, коли норма закону суперечить нормам етики і справедливості; б) забезпечувати сторонам спору умови для безперешкодної реалізації вимог закону; в) керуватися нормами закону, які явно суперечать нормам справедливості та етики.

101. Сутність судової етики полягає у:

а) визначенні морального характеру професійної діяльності учасників судового процесу; б) спрямуванні учасників судового процесу на вирішення морально-етичних питань; в) вихованні учасників судового процесу як законослухняних громадян.

102. Хто має право тлумачити Правила адвокатської етики?

а) Конституційний Суд України; б) з'їзд адвокатів України та Рада адвокатів України; в) Вища кваліфікаційна комісія адвокатури при Кабінеті Міністрів України; г) жодний із вказаних органів.

103. З ким адвокат повинен ділити отриманий гонорар?

а) судом; б) прокурором; в) клієнтом; г) адвокатом, який раніше виконував доручення клієнта, від якого отримано гонорар.

104. Інтереси клієнта адвоката повинні переважати перед інтересами:

а) колег адвоката; б) самого адвоката; в) партнерів адвоката; г) всіх вказаних осіб.

105. Конфлікт інтересів у адвокатській практиці характеризується суперечністю:

а) між особистими інтересами адвоката та обов'язками перед клієнтом; б) між суддею та захисником; в) між прокурором та захисником; г) між суддею та клієнтом.

106. Дотримання принципу _____ є необхідною і щонайважливішою передумовою довірчих відносин між адвокатом і клієнтом, без яких є неможливим належне надання правової допомоги:

а) законності; б) незалежності; в) конфіденційності; г) гласності.

107. Хто може відмінити конфіденційність інформації, отриманої адвокатом від клієнта:

а) прокурор; б) суд; в) особа, зацікавлена в дотриманні такої конфіденційності; г) ніхто.

108. У якій формі може бути відмінено конфіденційний статус інформації, отриманої адвокатом від клієнта:

а) тільки у письмовій, нотаріально засвідченій; б) тільки в електронній; в) у будь-якій зафіксованій формі; г) у жодній, оскільки відміна конфіденційності вказаної інформації забороняється.

109. Які вимоги ставляться до особи, яка є адвокатом:

а) високий рівень професійної підготовки; б) діловий стиль одягу; в) опанування ораторського мистецтва.

110. У ході судового розгляду справи адвокат повинен:

а) намагатися вплинути на рішення (вирок) суду позапроцесуальними засобами; б) посилатися в суді на особисту обізнаність з обставинами справи, свою суб'єктивну, не обґрунтовану поданими доказами думку щодо правдивості, порядності та інших особистих якостей учасників процесу, свідків, експертів; в) дотримуватись вимог чинного процесуального законодавства.

111. У відносинах з іншими учасниками процесу адвокат повинен:

а) бути ніжним і лагідним; б) реагувати на неправильні дії або вислови цих осіб у формі заяв, клопотань, скарг; в) під час допиту сторін у цивільному процесі бути одягненим у мантію;

112. Відносини між адвокатами повинні будуватися на засадах:

а) взаємної поваги представників суддівської професії; б) гуманізму; в) колегіальності; г) дотримання професійних прав адвокатів.

113. Виберіть правильне твердження:

а) адвокат здійснює свої відносини з іншими адвокатами на основі взаємної поваги і дотримання їхніх професійних прав; б) адвокат може обговорювати з особами, що звернулися за наданням юридичної допомоги, і з довірцями обґрунтованість гонорару, в) адвокат може вживати вирази, які принижують гідність, впливають на ділову репутацію іншого адвоката у зв'язку із здійсненням ним адвокатської діяльності.

114. Чи є порушенням професійної етики використання в бесідах з особами, що звернулися за наданням юридичної допомоги, виразів, що ганьблять іншого адвоката, а також критики правильності дій і консультацій адвоката, що раніше надавав юридичну допомогу цим особам:

а) ні, б) так.

115. Що є метою діяльності прокуратури:

а) організація і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження; б) вирішення правових спорів; г) попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних правопорушень.

116. Які посадові особи можуть здійснювати функції прокуратури України:

а) виключно особи, які займають адміністративні посади в органах прокуратури; б) виключно прокурори; в) як прокурори, так й інші працівники прокуратури з числа державних службовців; г) як прокурори, так і посадові особи інших органів державної влади, яким функції прокурорів були делеговані у встановленому законом порядку.

117. Що із зазначеного забезпечес незалежність прокурора:

а) єдиний статус прокурорів; б) єдині засади організації та діяльності прокуратури; в) спеціалізація прокурорів; г) особливий порядок призначення прокурора на посаду, звільнення з посади, притягнення до дисциплінарної відповідальності.

118. У яких межах дозволено критику діяльності прокурора:

а) у межах, визначених Генеральним прокурором України; б) у межах, які визначені відповідним рішенням суду про надання дозволу на критику прокурора; в) у межах обґрунтованої критики, визначених з урахуванням Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини; г) критика діяльності прокурора законом не обмежується.

119. Здійснюючи функції прокуратури, прокурор є незалежним від будь-якого незаконного:

а) впливу; б) тиску; в) втручання; г) всі відповіді правильні.

120. Що із вказаного є обов'язком прокурора:

а) брати участь у прокурорському самоврядуванні; б) утворювати громадські організації; в) бути членом професійної спілки; г) вдосконалювати свій професійний рівень.

121.Прокурор у кримінальному провадженні повинен:

а) переконатись, що зібрані докази дають достатні підстави до звинувачення; б) за потреби переконатись, що докази одержані незаконним шляхом; в) застосовувати моральні принципи ригоризму.

122.До осіб, які вирізняються расовими, мовними та ментальними ознаками, прокурор повинен ставитись:

а) індиферентно; б) терпляче; в) толерантно і з повагою.

123.Чи може прокурор у процесі кримінального провадження вчиняти дії, які порушують принцип презумпції невинуватості та свідчать проти чи на користь підозрюваного:

а) так; б) ні.

124.За яких умов працівник прокуратури може порушити принцип конфіденційності своєї діяльності:

а) у тих випадках, коли законом передбачено право чи обов'язок розкривати інформацію; б) ніколи; в) якщо це потрібно для обґрунтування своєї позиції.

125.Що належить до вирішальних факторів професійної діяльності слідчого:

а) творчість та пошуковість; б) відданість та пунктуальність; в) компетентність та наполегливість.

126.Слідчий може втручатися в особисте життя осіб, якщо:

а) отримав усне розпорядження свого начальника; б) це викликано необхідністю його безпеки;

в) це дозволяється законом.

127.Головним правовим орієнтиром діяльності слідчого є:

а) Закон України «Про Національну поліцію»; б) Стаття 62 Конституції України; в) положення Кримінального процесуального кодексу України.

128.Етичні основи діяльності слідчого – це:

а) суспільна мораль; б) його функціональні обов'язки; в) система моральних цінностей в сукупності із нормами процесуального права.

129.Що із наведеного не може бути включено до структури етичних основ діяльності слідчого:

а) морально-правова свідомість; б) етико-правовий аспект діяльності; в) особливості фізичної та функціональної підготовки.

130.До морально-правових умов провадження слідчих дій належать вимоги закону про:

а) проведення обшуку, допиту підозрюваного у денний час, крім виняткових випадків; б) застосування психічного насильства: загрози застосування фізичного або психічного насильства щодо особи або її близьких; в) вчинення протиправних діянь, передбачених КК України.

131.До незаконних заходів провадження слідчих дій, спричинених морально-професійними деформаціями, слід віднести:

а) вчинення протиправних діянь, передбачених Кримінальним кодексом України; б) проведення наукових та інших дослідів, застосування гіпнозу, медикаментозних препаратів та інших методів, що не отримали офіційного визнання; в) нерозголошення обставин особистого життя обшукованого та інших осіб, які проживають або тимчасово перебувають у цьому приміщенні.

СЛОВНИК ТЕРМІНІВ ТА ПОНЯТЬ

Адвокатська етика — приписувана корпоративними правилами належна поведінка адвоката у тих випадках, коли правові норми не встановлюють для нього конкретних правил поведінки, адвокатури в цілому та окремих адвокатів, суспільства загалом.

Адвокату́ра України — недержавний самоврядний інститут, що забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги на професійній основі, а також самостійно вирішує питання організації і діяльності адвокатури в порядку, встановленому законом.

Благо – етичне поняття для позначення позитивної цінності тих чи інших речей та явищ як для окремо взятої людини, так і для суспільства загалом.

Вимога моральна — найпростіший елемент моральних відносин індивідів, які підпорядковуються різним формам повинності.

Гідність – етична категорія для позначення такої моральної якості особи, що відображає ставлення індивіда до самого себе та виявляється в усвідомленні своєї самоцінності та моральної рівності з іншими людьми.

Державне обвинувачення - процесуальна діяльність прокурора, що полягає у доведенні перед судом обвинувачення з метою забезпечення кримінальної відповідальності особи, яка вчинила кримінальне правопорушення.

Добро – основна категорія етики та найвища моральна цінність, що визначає сенс людського життя.

Допит - процесуальна дія, яка являє собою регламентований кримінальними процесуальними нормами інформаційно-психологічний процес спілкування осіб, котрі беруть у ньому участь, спрямований на отримання інформації про відомі допитуваному факти, що мають значення для встановлення істини у справі.

Дружба – безкорисливі, щирі, відкриті та довірливі особистісні взаємовідносини між людьми, засновані на любові, взаємних симпатіях, спільних інтересах і захопленнях, обов'язковими ознаками яких є довіра, терпіння, жертвність.

Етика - система наукових знань філософського спрямування, об'єктом якої виступає сукупність принципів, норм та правил поведінки людини в суспільстві, яка сконцентрована у понятті моралі.

Заповідь – повеління, що належить авторитетній особі, і має імперативний характер та підлягає безумовному виконанню.

Зло – категорія етики, що позначає щось погане, негідне, неналежне та діаметрально протилежне добру, те, що викликає незадоволення, огиду або оцінюється негативно, заважає досягненню, блага.

Конфіденційність - узагальнена категорія понять та вимог, що регламентує питання запобігання витоку (розголошенню) будь-якої інформації, яка доступна обмеженому колу осіб.

Конфлікт інтересів — це суперечність між особистими майновими, немайновими інтересами особи чи близьких їй осіб та її службовими повноваженнями, наявність якої може вплинути на об'єктивність або неупередженість прийняття рішень, а також на вчинення чи невчинення дій під час виконання наданих їй службових повноважень.

Корпоративна етика – це культура поведінки співробітників компаній, їх переконання, традиції, рівень взаємовідносин між керівниками середньої ланки (менеджерами) та працівникам, між компанією, її клієнтами (споживачами) і партнерами, державою та суспільством.

Корпоративність – відчуття приналежності до групи, що властиве для індивідів, які її складають, мають спільні погляди та переконання.

Кримінальна субкультура – визнана злочинним середовищем та підлаштована під його інтереси та цілі система духовних, інтелектуальних, матеріальних та інших цінностей, які протиставляються загальнолюдським та сприяють функціонуванню криміналітету, його активності та мобільності.

Любов - внутрішня здатність людської волі чинити добро, фундаментальна передумова добродійної поведінки, перша та найважливіша моральна чеснота людини.

Милосердя – жалісливе, доброзичливе, дбайливе, любовне ставлення до іншої людини; протилежне байдужості, зловмисності, ворожості, насильству, діяльне прагнення допомогти кожному, хто має в тому потребу.

Мораль – практично-оцінний спосіб ставлення людини до дійсності, що регулює поведінку з позиції принципового протиставлення Добра та Зла; сукупність вимог, норм, принципів поведінки людини, її ставлення до інших людей і до себе.

Моральний вибір – акт моральної діяльності, що полягає в тому, що людина, виявляючи свою суверенність, самовизначається стосовно системи цінностей та способів їх реалізації в лінії поведінки чи окремих вчинків.

Моральні відносини - система цінностей, що реалізується в суспільстві; їх зміст визначається системою моральних норм, принципів, оціночних уявлень, що реально панують у відповідній сфері життєдіяльності чи суспільстві взагалі.

Моральна відповідальність - характеристика особистості стосовно виконання нею моральних вимог, готовність відповідати за наслідки своїх дій перед собою, іншими, соціумом.

Моральна культура особистості - характеристика морального розвитку особистості, що відображає ступінь засвоєння нею морального досвіду суспільства, показник того, наскільки вимоги моралі та вплив суспільства втілились у свідомості людини та її справах, поведінці та вчинках.

Моральний мотив – внутрішня, суб'єктивно-особистісна спонука до дії, зацікавленість у її реалізації та орієнтація на моральні чинники.

Моральний намір – рішення людини зробити відповідну моральну дію і досягти очікуваного результату.

Моральні норми – це вимоги підпорядковувати свою діяльність певним правилам, що визначають межі між неприпустимим і бажаним у поведінці людини (веління, розпорядження, визначені правила поведінки, мислення і переживання), що поширюються на поведінку людей з метою підкорити її загальним вимогам.

Моральні принципи – це найбільш загальне обґрунтування існуючих норм і критеріїв вибору правил.

Моральний припис - детальніша конкретизація моральної норми у вигляді своєрідного канону.

Моральне правило - сформульована як більш-менш чітке повеління моральна норма, імперативне положення, яким керуються у співжитті, праці, поведінці.

Моральне спілкування - стійкі зв'язки між людьми, основою яких є панівна в суспільстві моральність, а також духовна потреба в морально-психологічному взаєморозумінні.

Моральний самоконтроль - сутність і механізм самостійного регулювання особистістю своєї поведінки, мотивів і спонук.

Моральна самооцінка – результат морального оцінювання людиною своїх вчинків, внутрішніх мотивів і моральних якостей, самостійне визначення цінності своєї поведінки, результатів та наслідків своїх вчинків.

Моральна спонука – чуттєва форма, в якій виявляються мотив і намір до здійснення відповідного вчинку.

Нагляд – це така, що відповідає закону, діяльність прокурора щодо контролю за законністю та забезпеченням верховенства права органами досудового слідства та оперативно-розшукової юрисдикції.

Норма моральна – елементарна моральна вимога, певний взірць поведінки, що має імперативний характер та відображає усталені правила людських взаємин та співіснування.

Офіційна етика — це норми поведінки, що містяться в правових нормах, невиконання яких може мати юридичні наслідки (звільнення з посади, відсторонення від справи).

Очна ставка - одночасний допит двох раніше допитаних осіб, у показаннях яких є істотні суперечності.

Повага – спосіб ставлення однієї людини до іншої, форма вияву шанобливості та визнання гідності того, на кого вона спрямована, одна із найважливіших вимог моралі, що ґрунтується на справедливості, рівності прав, толерантності до зацікавлень, переконань та потреб іншої людини.

Правовий нігілізм – усвідомлене заперечення права як соціального інституту та правил поведінки, що регулюють взаємовідносини між людьми.

Правовий ригоризм - приписування закону уявних недоліків, висування до нього необґрунтованих претензій, які викликані неповним задоволенням цілком виправданих, розумних потреб.

Прокуратура - орган, призначений підтримувати публічне обвинувачення в суді, здійснювати організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку, представляти інтереси держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом.

Прокурор (лат. *procurare* — «розпоряджатися, піклуватися») — головний законний представник обвинувачення в країнах із системою слідства, юридичний службовець, який звинувачує когось у вчиненні злочину, особливо в суді.

Професійна деформація – це процес змін особистості під впливом умов та особливостей її професійної діяльності, які виявляються у негативному впливі на її психічний стан та дії.

Професійна етика - система конкретизованих моральних норм і принципів з урахуванням особливостей тієї чи іншої професійної діяльності людей.

Професійний егоїзм - різновид соціальної поведінки професійних груп та колективів, задоволення матеріальних потреб яких шкодить іншим групам, колективам, зачіпає інтереси останніх, морально-етичний феномен, система цінностей, що втілює в собі вузько-прагматичні, грубі споживацькі настрої та орієнтації.

Професіоналізм - сукупність досягнутих індивідом теоретичних знань, практичного досвіду і професійних навиків у визначеній поділом праці сфері людської діяльності, особлива властивість систематично, ефективно та надійно виконувати складну діяльність у різноманітних умовах.

Самовладання - вольова якість і один із виявів самоконтролю, що полягає у здатності людини керувати своїми почуттями і концентрувати зусилля на розв'язанні свідомо поставлених моральних завдань.

Самотність – психічний стан особистості, що супроводжується важкими емоційними переживаннями, обмеженням соціальних контактів та особистих зв'язків з іншими.

Сенс життя – етична категорія, що стосується визначення мети людського існування, призначення людини, суб'єктивна оцінка прожитого життя та відповідності досягнутих результатів початковим намірам, розуміння людиною свого місця у світі, змісту та спрямованості життя.

Слідство – збір та перевірка доказів, необхідних і достатніх для з'ясування обставин, що входять у предмет доказування.

Слідчий - службова особа органу Національної поліції, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу державного бюро розслідувань, органу Державної кримінально-виконавчої служби України, підрозділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України, уповноважена в межах компетенції, передбаченої Кримінальним процесуальним кодексом України, здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень.

Совість – особистісна форма морально-емоційного самоконтролю, через яку здійснюється осмислення, контроль за дотриманням індивідуальних моральних обов'язків, критична самооцінка своїх вчинків.

Співпереживання - включення до свого внутрішнього світу цінностей, поглядів, почуттів іншого.

Співчуття - чуйне ставлення до чужого горя, до чийось переживань; почуття жалю, викликане чийсь нещастям, неприємностями; жаль, висловлений усно або письмово з приводу нещастя, горя, що спіткали кого-небудь, доброзичливе ставлення до кого-небудь, підтримка, схвалення.

Справедливість - етична категорія, моральна якість та чеснота, принцип регуляції відносин між людьми, загальне співвідношення цінностей, благ між собою та їх конкретний розподіл між індивідами, належний порядок уявлення про сутність людини та її невід'ємні права.

Суд - орган, що здійснює правосуддя у формі розгляду і вирішення цивільних, кримінальних, господарських, адміністративних й інших категорій справ у встановленому законом конкретної держави процесуальному порядку.

Суддя - посадова особа державного органу судової влади, яка наділена повноваженнями здійснювати правосуддя і виконувати свої обов'язки на професійній основі.

Судова етика - галузь юридичної етики, яка досліджує комплекс моральних заборон і дозволів, зумовлених специфікою розгляду і вирішення в судових засіданнях кримінальних, цивільних, адміністративних справ.

Судова промова - це промова, звернена до суду та інших учасників судочинства і присутніх під час розгляду кримінальної, цивільної, адміністративної справи, в якій містяться висновки щодо тієї чи іншої справи.

Судова риторика - наука про способи переконання, ефективні форми впливу (переважно мовного) на аудиторію з урахуванням її особливостей в рамках здійснення судочинства, публічні виступи юристів, підсудного та цивільних осіб у процесі розгляду судової справи.

Судове провадження - кримінальне провадження в суді першої інстанції, яке включає підготовче судове провадження, судовий розгляд і ухвалення та проголошення судового рішення, провадження з перегляду судових рішень в апеляційному, касаційному порядку, а також за нововиявленими або виключними обставинами.

Судовий етикет - це сукупність правил, ustalених норм поведінки та комунікації учасників судового процесу. що регулює зовнішні форми взаємин між судом і особами, зайнятими у справі здійснення судочинства, виконання вимог якого є обов'язковим для учасників судового процесу.

Товариськість – форма моральної культури, що відображає потребу у людини у спілкуванні, спільній діяльності.

Толерантність – сприйняття інших поглядів, способів дій і почуттів, терпимість до думок інших людей, їх вірувань та переконань.

Традиційна етика - вид взаємин, які не врегульовані ніякими правилами, що показують загальну вихованість та інтелігентність особи.

Формалізм - прихильність до дотримання зовнішніх ознак на шкоду суті справи, формальне ставлення до чого-небудь.

Цинізм - відверто зневажливе, зухвале ставлення до загальноприйнятих норм моралі, етики, до чого-небудь, що має загальне визнання та повагу.

Чеснота – позитивна моральна якість людини, така властивість її характеру, що визначається її волею до добрих вчинків.

Честь – етична категорія, що відображає визнання соціального та морального значення людини для суспільства та інших людей з огляду на її соціальний статус, вид діяльності та моральні заслуги.

Юридично-правова діяльність – це професійна юридична діяльність з видання, тлумачення і реалізації правових приписів, здійснювана з урахуванням накопиченого соціально-правового досвіду, система свідомо-вольових конкретних дій і операцій з охорони і захисту прав, свобод та законних інтересів особи, що здійснюються юристами на професійній основі у межах права і мають юридичні наслідки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бакаянова Н. М. Этические принципы адвокатуры в Украине / Н. М. Бакаянова; Одесская национальная юридическая академия. - О.: Юридична література, 2005. - 151 с.
2. Бандурка О. М. Професійна етика працівників органів внутрішніх справ: підруч. для вищ. закл. освіти МВС України / О. М. Бандурка; МВС України, Національний ун-т внутрішніх справ. - Х.: Вид-во НУВС, 2001. - 219 с.
3. Бандурка О. М. Юридична деонтологія: підруч. для вищ. закл. освіти МВС України / О. М. Бандурка, О. Ф. Скакун; Національний ун-т внутрішніх справ. - Х.: Видавництво Національного університету внутрішніх справ, 2002. - 336 с.
4. Барщевский М. Ю. Адвокатская этика / М. Ю. Барщевский. - 2. изд., испр. - М.: Профобразование, 2000. - 312 с.
5. Бевзюк І. М. Професійна комунікативна компетентність майбутнього прокурора: навч. посіб. / І. М. Бевзюк, Л. М. Ширяєва; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. - К.: Правова єдність: Алерта, 2014. - 223 с.
6. Біленчук П. Д. Правова деонтологія: підручник для вузів / П. Д. Біленчук, С. С. Сливка; ред. П. Д. Біленчук; Академія праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. - К.: АТІКА, 1999. - 319 с.
7. Бралатан В. П. Професійна етика: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / В. П. Бралатан, Л. В. Гуцаленко, Н. Г. Здирко; Вінниц. держ. аграр. ун-т. - К.: Центр учбової л-ри, 2011. - 251 с.
8. Гусарев С. Д. Юридична деонтологія: навч. посібник / С. Д. Гусарев, О.М. Карпов; Національна академія внутрішніх справ України. - К.: [б.в.], 1998. - 156 с.
9. Гусарев С. Д. Юридична деонтологія (Основи юридичної діяльності): навч. посібник / С. Д. Гусарев, О. Д. Тихомиров. - [2-ге вид., перероб.]. - К.: Знання, 2006. - 488 с.
10. Гусарев С. Д. Юридична деонтологія. Основи юридичної діяльності: навч. посіб. / С. Д. Гусарев, О. Д. Тихомиров. - 4-те вид., стер. - К.: Знання, 2010. - 495 с.
11. Етика: навч. посіб. / [В. О. Лозовой та ін.]; за ред. В. О. Лозового; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. - К.: Юрінком Інтер, 2007. - 223 с.
12. Етика та естетика: навч. посіб. / Ортинський В. Л. [та ін.]; під заг. ред. М. П. Гетьманчука; Львів. держ. ун-т внутр. справ. - Л.: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2010. - 319 с.
13. Слов В. А. Основи адвокатської етики: посіб. викл. / В. Слов. - К.: Прецедент, 2010. - 132 с.
14. Історія Західної філософії в контексті вчень про етику обов'язку, державу і право (Античність – друга половина XIX століття): навч. посіб. для студентів ВНЗ / [Кузьменко В. В. та ін.]; за заг. ред. В. В. Кузьменка; Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ. - К.: Хай-Тек Прес, 2013. - 359 с.
15. Кобликов А.С. Юридическая этика: учеб. пособие для студ., обуч. по спец. "Юриспруденция" / А. С. Кобликов. - 3-е изд., изм. - М.: Норма, 2007. - X, 165 с.
16. Козляковський П. А. Етика. Етика права. Етика юридичної діяльності: навч. посіб. / Козляковський П. А., Козляковський А. П. - [вид. 2-е, допов. і переробл.]. - Миколаїв: Дизайн і поліграфія, 2012. - 398 с.
17. Леко Б. А. Юридична етика: навчальний посібник / Б. А. Леко. - Чернівці: Книги – XXI, 2008. - 280 с.
18. Лозовой В. О. Професійна етика юриста / В. О. Лозовой, О. В. Петришин; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. - Х.: Право, 2004. - 172 с.
19. Ломачинська І.М. Професійна етика: навч. посіб. для дистанц. навчання / І. М. Ломачинська; Відкритий міжнародний ун-т розвитку людини «Україна». - К.: Ун-т «Україна», 2005. - 227 с.

20. Малахов В. А. Етика: курс лекцій: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Віктор Малахов. – [3-є вид.]. – К.: Либідь, 2001. – 383 с.
21. Малахов В. А. Етика: курс лекцій / Віктор Малахов. - Острог: Вид-во Нац. ун-ту "Острозька академія", 2014. - 213 с.
22. Медведєв В. С. Проблеми професійної деформації співробітників органів внутрішніх справ (теоретичні та прикладні аспекти) / В. С. Медведєв; Національна академія внутрішніх справ України. - К.: [б.в.], 1997. - 191 с.
23. Меліхова Ю.А. Морально-професійна культура судді: історія і сучасність: монографія / Ю. А. Меліхова; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – Харків: Право, 2015. – 217, [1] с.
24. Мовчан В. С. Етика: навч. посіб. / В. С. Мовчан. – [3-тє. вид., випр. і доп.]. – К.: Знання, 2007. – 484 с.
25. Мовчан В.С. Етика: відповіді на питання екзаменац. білетів: навч. посіб. / В. С. Мовчан. – К.: Знання, 2012. - 431 с.
26. Павлишин, Л. Г. Етика: навч. посіб. / Л. Г. Павлишин. - Т.: Вектор, 2013. - 275 с.
27. Парасюк В. М. Професійна етика слідчого органів внутрішніх справ: навч. посібник / В. М. Парасюк; Львівський ін-т внутрішніх справ при Національній академії внутрішніх справ України. – Л.: [б.в.], 2004. – 68 с.
28. Парасюк В. М. Філософські аспекти процесуальної діяльності слідчого: монографія / В. М. Парасюк. - Л.: Львівський держ. ун-т внутрішніх справ, 2009. - 240 с.
29. Петришин О. В. Юридична деонтологія: посіб. для підгот. до заліків та іспитів / О. В. Петришин, О. В. Зінченко ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. - Харків: Право, 2017. - 83 с.
30. Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України (зі змінами і доповненнями). Правила професійної етики нотаріусів України / М-во юстиції України. – Офіц. вид. – К.: Українська правова інформація, 2013. – 95 с.
31. Правила поведінки працівника суду та Коментар [Текст] / Держ. суд. адмін. України, Рада суддів України; [підгот.: О. Булка та ін.]. - К.: [б. в.], 2010. - 39 с.
32. Професійна етика та культура поведінки працівника органів внутрішніх справ України: метод. посіб. для працівників ОВС / В. Л. Ортинський [та ін.]; Львівський держ. ун-т внутрішніх справ. – Л.: ЛьвДУВС, 2009. – 128 с.
33. Професійна етика юриста: підручник / [В. С. Бліхар та ін.; за ред. проф. В. С. Бліхара]; Львів. держ. ун-т внутр. справ. - Львів; Хмельницький: Хмельниц. ун-т упр. та права, 2016. - 357 с.
34. Прибутько П. С. Етика: посіб. для підгот. до іспитів / П. С. Прибутько, Л. М. Дубчак. - 3-тє, Вид.стер. - Київ: Паливода А. В. [вид.], 2013. - 177, [1] с.
35. Сливка С. С. Правнича деонтологія: підруч. для вищих навч. закладів / С. С. Сливка; Львівський ін-т внутрішніх справ при Національній академії внутрішніх справ. – К.: Атіка, 1999. – 336 с.
36. Сливка С. С. Юридична деонтологія: підручник / С. С. Сливка; Нац. ун-т «Львів. політехніка», Ін-т права та психології. – [6-тє. вид.]. – К.: Атіка; Х.: Право, 2015. – 295 с.
37. Сливка С. С. Юридична деонтологія: правнича етика. Професійна культура / С. С. Сливка; Львівський ін-т внутрішніх справ при Національній академії внутрішніх справ. – [2-ге вид., перероб. і доп.]. – К.: Атіка, 2003. – 320 с.
38. Сливка С. С. Юридична деонтологія: правнича етика. Професійна культура : підручник / С. С. Сливка; Львівський держ. ун-т внутрішніх справ. – [3-тє, вид. перероб. і доп.]. – К.: Атіка, 2006. – 295 с.
39. Строков І. В. Правові та моральні засади застосування криміналістичних засобів / І. В. Строков; Національна академія внутрішніх справ України. – К.: [б.в.], 2003. - 325 с.
40. Токарчик Р. Юридична етика: пер. з пол. / Р. Токарчик. – [3-тє, вид. випр.]. – К.: Таксон, 2009. – 355 с.

41. Тофтул М. Г. Етика: підручник / М. Г. Тофтул. – [2-е вид., випр., допов.]. – К.: Академія, 2011. – 437 с.
42. Уманець О.В. Етикет у просторі спілкування та професійній діяльності юриста: [навч. посіб.]. / О. В. Уманець, М. В. Ценко. – Х.: Колегіум, 2011. – 147 с.
43. Фіолевський Д.П. Адвокатура: підручник / Д. П. Фіолевський; Донецький ун-т економіки та права. Кафедра державно-правових дисциплін. – Донецьк: ДонУЕП, 2006. – 329 с.
44. Фіолевський Д. П. Державна виконавча служба в Україні: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів / Д. П. Фіолевський [и др.] ; ред. Д. П. Фіолевський ; Міністерство освіти і науки України. – К.: Алерта, 2004. – 564 с.
45. Фіолевський, Д. П. Юридична етика: підручник / Д. П. Фіолевський. – К.: Алерта, 2011. – 288 с.
46. Хрестоматия по юридической деонтологии: сб. нормат. актов (междунар. отеч. зарубеж.) об основных стандартах проф. деятельности юристов (с общ. коммент. к разд.) / сост. и общ. ред. О. Ф. Скакун. – Х.: Эспада, 2002. – 443 с.
47. Цирфа Г. О. Юридична деонтологія: навч. посіб. для дистанц. навч. / Г. О. Цирфа; Відкритий міжнародний ун-т розвитку людини «Україна». – К.: Університет "Україна", 2004. – 209 с.
48. Чупринський Б. О. Філософсько-правові аспекти формування професійної культури майбутніх юристів: монографія / Б. О. Чупринський; Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки. – Луцьк: Захарчук В. В., 2012. – 140 с.
49. Шульга А. О. Моральність кримінально-процесуальних відносин: монографія / А. О. Шульга; Донец. юрид. ін-т. - Донецьк: Ноулідж, 2012. - 243 с.
50. Юридична деонтологія: підручник / [С. П. Погребняк та ін.]; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. Нац. акад. прав. наук України О. В. Петришина; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. - Харків: Право, 2014. - 245 с.

Авторський колектив:

Бліхар В'ячеслав Степанович
доктор філософських наук, професор

Олексюк Мирон Мирославович
кандидат філософських наук, доцент

Приймак Богдан Іванович
кандидат філософських наук, доцент

Андрушко Людмила Миколаївна
кандидат мистецтвознавства, доцент

ПРОФЕСІЙНА ЕТИКА ЮРИСТА

Навчально-методичний посібник
у схемах

Редактор – *І. Воловенко*
Коректор – *І. Воловенко*

Підписано до друку 30.10.2018 р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний. Умовн. друк. арк. 6,28
Тираж 100 прим. Зам. № 21
Віддруковано ПП «Арал»,
м. Львів, вул. О. Степанівни
Свідоцтво про державну реєстрацію
суб'єкта підприємницької діяльності
№ 13135 від 09.02.1998 р.

П 84

Професійна етика юриста : навчально-методичний посібник (у схемах) / за наук. ред. проф. В. С. Бліхара. Львів: ПП «Арал», 2018. 208 с.

ISBN 978-617-511-265-6

Пропонований навчально-методичний посібник відповідає навчальній програмі курсу «Професійна етика юриста». Посібник підготовлено викладачами кафедри філософії та політології ЛьвДУВС.

Особливістю посібника є те, що в ньому використовуються структурно-логічні схеми з урахуванням новітніх документів і літератури, нових підходів до низки дискусійних проблем підготовки юридичних кадрів.